TABULAR YIKILIYOR

V

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI

OSAV

(OSAV) OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI

Zeynep Sultan Camii Sokak No: 29 Gülhane - İstanbul
Tel: 0212 513 40 33 Faks: 0212 511 34 78
www.osmanli.org.tr
osav@osmanli.org.tr

978-975-7268-14-3 (Tk.no.)
978-975-7268-46-8 (Cilt 5)

Baskı: Pasifik Ofset
+90 212 412 17 77
İstanbul, Haziran 2010

TABULAR YIKILIYOR V'İ TAKDİM EDERKEN

Son zamanlarda Bediüzzaman ve onun eserleri olan Risale-i Nur Külliyatına yönelik bazı itirazlar yükselmeye başladı. Bir asırdır bu itirazlar yapılıyor ve hatta o yalancı peygamber bile ilan ediliyordu. Ancak '*her üren köpeğe taş atılırsa yeryüzünde taş kalmaz*' kaidesince bunlara cevap vermeye değmez deniliyordu. Ancak son zamanlarda ehl-i ilim ve fazilet bazı tarikat erbabı da işin içine girince ve hatta '*Erzurum'daki bir ilahiyat profesörü 20 noktada Ehl-i Sünnete muhalefet olduğunu söylüyor*' şeklinde ve imalı bir tasvip ile televizyon kanallarından açık hata yapmaya başlayınca bazı meselelerde cevap verme ihtiyacını hissettim ve bu kitapta konuyla alakalı üç makale kaleme aldım.

Bu kitapta üzerinde durduğum bir başka konu ise hem Türkiye'nin ve hem de Dünyanın geleceği ile alakalı bazı müjdeler ve bu sebeple de geleceğe ümitle bakmak için genç nesilleri ikaz etmek oldu. Çünkü gelecek yıl ile alakalı aldığı finans ve ticari tedbirlerle % 100 kar edeceğini garantileyen bir tüccar, yılın ilk aylarında yaptığı cuz'i zararlar sebebiyle ümitsiz hale gelmez ve sevkini kaybetmez. Peygamberimizden nakledilen hadisler de bizim gelecekten ümitli olmamızı gerektirmektedir. Konuyla alakalı Yemen'deki tartışmalar ve iç savaş ile alakalı yazımız da bu mealde kabul edilmelidir. Alevilik konusundaki kırmızıçizgilerimiz ise, Türkiye'nin geleceği ile alakalı bir meseledir.

Kitabımızın bir diğer makalesi ise maddi ve manevi liderler konusuna ayrılmıştır. Bu makalenin özetini daha önce neşretmiş olsak da, bu makaleyi genişlettik ve kimsen de olsa Mehdi meselesini de ele aldık.

Bir diğer konu da Ermeni meselesi ile alakalı; bu okununca görülecektir ki, Ermeniler sadece Müslümanları değil kendi dindaşları

olan Süryanileri de katletmişler. Son zamanlarda Avrupa ve Amerika Ermeni soykırımı safsatalarının yanına bir de Süryani soykırımı yalanlarını ilave etmeye başlamıştır. Bunlara karşı arşiv belgelerini konuşturmak hem muhalif ve hem de muvafık ilim adamlarının asli görevlerindendir. Biz de bu makalemizde bu görevi yerine getiriyor ve iddiaların tam aksine Ermenilerin sadece Müslümanları katletmediklerini ve bilakis Osmanlı devletine isyan etmeyen Süryanileri de katliama tabi tuttuğunu isbat eden bir arşiv belgesini birlikte mütalaa etmeye herkesi davet ediyoruz.

Kısaca "Tabular Yıkılıyor" adli serinin son ve beşinci kitabında da çok farklı ve ilgi çekici konuları okuyucuya takdim etmek istedik. Çalışmak bizden ve muvaffakiyet ise Allah'tan olduğuna gönülden inanıyoruz.

Rotterdam – Haziran 2010 Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

İÇİNDEKİLER

TABULAR YIKILIYOR V'İ TAKDİM EDERKEN 3

1 RİSALE-İ NUR'A YAPILAN BAZI İTİRAZLAR VE İLMÎ CEVAPLARI 9

1.1 EHL-İ SÜNNET, KÜFÜR VE İMAN MESELELERİ 9
1.2 BEDÎÜZZAMAN VE İLMÎ ŞAHSİYETİ 11
1.3 EHL-İ İMANIN İHTİLAFLARI TARTIŞIRKEN RİAYET ETMESİ GEREKEN PRENSİPLER 15
1.4 BEDÎÜZZAMAN'IN GAYR-İ MÜSLİMLER İLE ALAKALI MEKTUBUNA YAPILAN İTİRAZLAR VE CEVABI 17
1.4.1 Gayr-i Müslimlerin Çocuklarının Manevi Akıbeti Meselesi 17
1.4.2 Fetret Devri İnsanlarının ve Özellikle de Fetret Devri Sayılabilecek Hallerdeki İnsanların ve Musibetze-delerin Hükmü 19
1.4.2.1 Birincisi: Fetret Devri İnsanlarının Hükmü 19
1.4.2.2 Fetret Devri Sayılabilecek Hallerdeki İnsanların Hükmü 20
1.4.3 Bedîüzzaman Hazretleri Kâfirler İçin olan Cehennem Azabını ve Cihâdı asla inkâr etmemiştir 24
1.5 NETİCE 25

2 İŞÂRÎ TEFSİR, CİFİR İLMİ VE BEDÎÜZZAMAN 28

2.1 KUR'AN'IN EN ÖNEMLİ MU'CİZLEERİNDSEN BİRİ LAFZINDAKİ CÂMİİYYETTİR.. 28
2.1.1 Resulüllah'ın Konuyla İlgili Hadisi 29
2.1.2 İslam Nazarî Hukuku (Usul'ul-Fıkıh) İlmindeki Lafzın Manaya Delaleti İle İlgili Kurallar 32
2.1.2.1 Birinci Kaide: Nassın Şer'î Hükme Delâlet Yolları 32
2.1.2.1.1 Nassın İbaresi 33
2.1.2.1.2 Nassın İşareti 33
2.1.2.1.3 Nassın Delâleti 35
2.1.2.1.4 Nassın İktizası 36
2.1.2.2 İkinci Kaide: Mefhûmu'l-Muhâlefet 37
2.1.3 Risale-i Nur İtibariyle Netice 39
2.2 İŞÂRÎ MANA VE İŞÂRÎ TEFSİR 40
2.3 CİFİR İLMİ VE EBCED HESABI 46
2.3.1 Cifir İlmi Nedir? 46
2.3.2 Lehinde ve Aleyhindeki Görüşler 48

2.3.3 Ebced Hesabı ne Demektir? ... 51
2.3.4 Ebced Hesabı ve Hurufçuluk (hürûfîlik) ... 56
2.3.5 Ebced Hesabı ve Cifir İlmi iler Alakalı Bazı Müşahhas Deliller. 58
2.3.5.1 Hurûf-u Mukattaʿa ... 58
2.3.5.2 Hz. Ali'nin Kaside-i Celcelûtiyesi ve Diğer Eserler ... 60
2.3.5.3 Ebced Hesabını ve Cifir İlmini Kullanan Bazı İslam Büyükleri. 61
2.3.5.3.1 İmâm Ca'fer-i Sâdık ve Cifre Dair Eserleri ... 61
2.3.5.3.2 İmâm Muhyiddin Arabi ve Cifre Dair Eserleri ... 62
2.3.5.3.3 Osmanlı Şeyhülislamı İbn-i Kemâl'in Konuyla İlfili Risalesi 64
2.3.5.3.4 Diğer Âlimlerin İstihraçları ... 66
2.3.5.4 Edebiyatçıların Ebced Hesabını Kullanmaları ... 67
2.3.6 Netice ... 68

3 THOMAS CARLYLE VE BEDİÜZZAMAN ... 71

3.1 THOMAS CARLYLE KİMDİR? ... 73
3.2 CARLYLE VE "KAHRAMANLAR"I ... 74
3.3 BEDÎÜZZAMAN SAİD NURSİ VE CARLYLE ... 75

4 BÜTÜN ZORLUKLARA RAĞMEN AVRUPA'NIN GELECEĞİNDEN ÜMİTLİYİM ... 82

4.1 AVRUPA'NIN MÜSLÜMANLARLA OLAN MÜNASEBETLERİNİ DÖRT SAFHAYA AYIRMAK GEREKİYOR ... 82

5 BÜTÜN ZORLUKLARA RAĞMEN TÜRKİYE'NİN GELECEĞİNDEN ÜMİTLİYİM ... 85

5.1 TÜRKİYE'NİN ATLATTIĞI MADDİ VE MANEVİ TEHLİKELER ... 85
5.1.1 Devre: 1920'li ve 30'lu Yıllar ... 86
5.1.2 Devre: 1940'lı ve Hatta 1950'lı Yıllar ... 87
5.1.3 Devre: 1950-1980 Arası Dönem ... 87
5.1.4 Devre veya Son Devre: Yaşadığımız Dönem ve Ergenekon Kanalizasyonunun Ortaya Çıkması ... 88
5.2 TÜRKİYE'NİN GELECEĞİNDE NELER OLABİLİR? ... 88

6 BAŞÖRTÜSÜ, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ VE AVRUPALI BİR SOSYOLOG ... 92

7 DEMOKRATİK AÇILIMDA GÖRDÜĞÜM ÜÇ KIRMIZIÇİZGİ ... 94

8 HALKÇILAR YİNE IRKÇILARLA İTTİFAK HALİNDE Mİ? ... 97

9 YEMENDEKİ SAVAŞ; VAHHABİLER VE ZEYDİLER ... 100

9.1 BİRİNCİ HAKİKAT: VAHHABİLER ... 100
9.2 İKİNCİ HAKİKAT: ZEYDİLER ... 101

9.3 ÜÇÜNCÜ HAKİKAT; AMERİKA VE SUUDİ ARABİSTAN YEMEN'İ KARIŞTIRMAKTADIR 101
9.4 SONUÇ İSLAM'IN LEHİNE OLACAKTIR 102

10 ALEVİLİK KONUSUNDAKİ KIRMIZIÇİZGİLERİMİZ 103

11 MADDÎ VE MA'NEVÎ LİDERLER 107

11.1 SİZCE LİDER NEDİR? ÇEŞİTLERİ VAR MIDIR? 107
11.2 HARİKULADE INSANLAR 109
11.3 GÜNÜMÜZDE YAŞAYAN MANEVİ LİDERLER KONUSUNDA NELER SÖYLÜYORSUNUZ? 111
11.4 ÖZELLİKLE MANEVİYÂT LİDERLERİ TEK OLMALARI GEREKMEZ Mİ? BUNLAR ARASINDA BAZI İHTİLÂFLARIN OLMAMASI İCAB EDERKEN NEDEN AZ DA OLSA İHTİLÂFLAR OLUYOR? 117
11.5 MEHDİNİN VAZİFELERİYLE ALAKALI BEDİUZZAMAN'IN MEKTUBU 118

12 ERMENİLER SADECE MÜSLÜMANLARI DEĞİL SÜRYANİLERİ DE ÖLDÜRMÜŞLERDİR 122

13 AVRUPA'DA İSLAMİYET HIZLA YAYILIYOR VE MÜSLÜMANLARIN NÜFUSU ARTIYOR 132

14 DOMUZ GRİBİ KUR'AN'I TASDİK EDİYOR; DOMUZ ETİ NEDEN HARAM KILINMIŞTIR? 135

14.1 EN ÖNEMLİ SEBEP ALLAH'IN YASAKLAMIŞ OLMASIDIR; ALLAH'IN EMRETTİĞİ HERŞEY HELAL VE YASAKLADIĞI HERŞEY HARAMDIR 135
14.2 DOMUZ ETİNİN HARAM KILINMASININ HİKMETLERİ 136
14.3 DOMUZ ETİNİ YASAKLAYAN AYETLER 139

15 ROTTERDAM İSLAM ÜNİVERSİTESİ; AVRUPA VE AMERİKA'DA İLK TANINAN ÜNİVERSİTE 143

15.1 BURASI HOLLANDA 143
15.2 NEDEN HOLLANDA? 143
15.3 VİZYON: DOĞRU BİR İSLAM EĞİTİMİNE OLAN İHTİYAÇ 144
15.4 ÜNİVERSİTENİN HEDEFLERİ 145
15.5 ÜNİVERSİTENİN TARİHÇESİ 146
15.6 ÜNİVERSİTENİN YÖNETİMİ 147
15.7 AKADEMİK KADRO 148
15.8 AKADEMİK BİRİMLER 148
15.8.1 FAKÜLTELER 149
15.8.1.1 İslâmî İlimler Fakültesi 149
15.8.1.2 Diller ve Medeniyetler Fakültesi 150

15.8.1.3 İslâm Sanatları Fakültesi 150
15.9 ENSTİTÜLER 150
15.9.1 İslâm Enstitüsü (ISIN) *150*
15.9.2 Araştırma Enstitüsü *151*
15.9.3 Kırâat Enstitüsü *151*

16 OSMANLI MODELİ AMMA OSMANLI DEVLETİ DOĞUDA NASIL BİR İDARÎ NİZAM TESİS ETMİŞTİ? 157

17 SA'DEDDİN TEFTAZANİ VE OSMANLI MEDRESELERİ 160

17.1 HAYATI 160
17.2 FATİH KÜLLİYESİ VE DİĞER OSMANLI MEDRESELERİNDE OKUTULAN İLİMLER VE DERS KİTAPLARI 161
17.3 OSMANLI MEDRESELERİNDE ESERLERİNİN ÖZELLİKLE OKUTULDUĞU İLİM DALLARI 163

İNDEKS 169

1 RİSALE-İ NUR'A YAPILAN BAZI İTİRAZLAR VE İLMÎ CEVAPLARI

Son zamanlarda Bedîüzzaman ve onun eserleri olan Risale-i Nur Külliyatına yönelik bazı itirazlar yükselmeye başladı. Bir asırdır bu itirazlar yapılıyor ve hatta o yalancı peygamber bile ilan ediliyordu. Ancak *'her üren köpeğe taş atılırsa yeryüzünde taş kalmaz'* kaidesince bunlara cevap vermeye değmez deniliyordu. Ancak son zamanlarda ehl-i ilim ve fazilet bazı tarikat erbabı da işin içine girince ve hatta *'Erzurum'daki bir ilahiyat profesörü 20 noktada Ehl-i Sünnete muhalefet olduğunu söylüyor'* şeklinde ve imalı bir tasvip ile televizyon kanallarından açık hata yapmaya başlayınca bazı meselelerde cevap verme ihtiyacını hissediyorum. Bu tür hatalar kendi zamanında da yapılan İmâm Gazali hazretleri boşu boşuna *'Faysal el-Tefrika beyn el-Islam ve al-Zındıka= Müslüman ve Zındıklar arasındaki Farklılıkları Ayıran Kriter'* adli eserini kaleme almamış.

Bu konuyu ele almak için bazı hakikatleri beraber paylaşalım:

1.1 EHL-İ SÜNNET, KÜFÜR VE İMAN MESELELERİ

Maalesef bu asırda Müslümanların en büyük problemi ehil olan ve olmayan herkesin ağzından *'filan kâfirdir, filan ehl-i sünnet dışındadır'* gibi kelime ve cümlelerin kolaylıkla çıkmasıdır. Hâlbuki Bedîüzzaman'ın yerinde ifadesiyle 'Avam-ı nâstan, hakaik-i diniyeyi tabir eden ancak yüzde birdir. Tabir etmemesi, bilmemesine delil olamaz. Evet, çok defa lisan, insanın tasavvuratından incelerini tabirden âciz olduğu gibi kalbindeki ve vicdanındaki inceler de akla görünmez. Hatta belâgat dâhilerinden Sekkakî gibi bir zât; İmri-ül Kays veya başka bir bedevinin ibraz ettiği belâgat inceliklerini kavramamıştır. O halde imanın var olup olmadığı sorgu ile anlaşılır. Meselâ âmi bir adama, bütün cihetleriyle, eczasıyla kudretinde ve tasarrufunda bulunan Sâniin yarattığı bu âlemin bir cihette Sânii olup olmadığı hakkında bir sorgu yapıldığı zaman, "Hiçbir cihette değildir! Olamaz!" dese kâfidir. Çünkü inkâr cihetinin yani Sâni'siz olamayacağının onun

vicdanında sabit olduğuna delalet eder.'[1] Ayrıca 'Birisi dese ki, "Bu şey küfürdür." Yani, o sıfat imandan neş'et etmemiş; o sıfat kâfiredir. O haysiyetle, o zat küfür etti, denilir. Fakat mevsufu ise, mâsume ve imandan neş'et ettikleri gibi, imanın tereşşuhatına da hâize olan başka vasıflara malik olduğundan, o zat kâfirdir, denilmez. İllâ ki, o sıfat küfürden neş'et ettiği, yakînen biline... Zira başka sebepten de neş'et edebilir. Sıfatın delâletinde şek var; imanın vücudunda da yakîn var. Şek ise yakînin hükmünü izale etmez. Tekfire çabuk cüret edenler düşünsünler!'[2]

Bu önemli hatırlatmayı yaptıktan sonra iki önemli noktayı açıklamak durumundayız:

Birincisi; Ehl-i sünnet ve ehl-i bid'at mezhepleri kavramlarını anlamak için şu bilgileri vermek zorundayız. Mezhep kelimesi, sözlük anlamı itibariyle gidilen yol demektir. İslâm dininde çeşitli alanlardaki fikir akım ve ekollerine de mezhep denmiştir. Ancak inanç itibariyle mevcut olan mezhepler ile hukuk alanındaki mezhepler birbirine karıştırılmaktadır. Hâlbuki itikadî hükümlerle ilgili fikir ayrılıkları, İslâmın "usûl" denilen temel ilkelerini yani imanın şartlarını ilgilendirdiğinden, "ehl i sünnet (sünnî)" ve "ehl-i bidat (bâtıl)" ayrımı söz konusu olmaktadır. Hukukî (amelî) hükümlerle alakalı fikir ayrılıkları ise "füru" denilen ve içtihadî olan esasları ilgilendirdiğinden, bu sahadaki mezhep arasında sünnî-bâtıl ayrımı söz konusu değildir. İslâm hukukundaki mezhepler, Kur'an ve sünnetin açıkça düzenlemediği konulara ait hükümlerin yine bu iki kaynaktan ancak bazı esaslara ve diğer kaynaklara müracaat edilerek tespitinde yani içtihatta ortaya çıkan fıkir ayrılıklarından doğmuştur. Yoksa İslâmın temel ilkelerinde ittifak söz konusudur. Bu genel kaideyi bozan tek istisna, kurucuları Şiî olan hukuk mezheplerindedir. Bunlar, itikadî sahadaki fikir ayrılığını hukukî alana da çekmişler ve hukukî meseleleri de tamamen itikadî görüşlerine göre şekillendirmişlerdir. Bu şüphesiz yanlış bir tutumdur.

---

1 Bedîüzzaman Said Nursi, *İşârât el-İ'câz*, (İstanbul: Envar Kitabevi, 2004), sh. 41-2.

2 Bedîüzzaman Said Nursi, *Sünühat*, sh. 41-2.

Hz. Peygamber'in ve O'nun ashabının yolundan giden Müslümanların çoğunluğu tarafından benimsenen ehl-i sünnet mezhebinin iki ayrı kolu vardır: Bu iki kol arasında 20 tane ayrıntılı meselelerdeki küçük fikir ayrılığı dışında fazla bir fark yoktur. **A)** *Mâturidiye* koludur. **B)** *Eş'ariye* koludur. Bir de *selef-i salihin* vardır. Hz. Peygamber'in izinden ve sahabelerin de yolundan ayrılarak, İslâmın ruhuna aykırı fikirlere saplanan ve dinden olmayan fikirleri dindenmiş gibi gösteren fikir akımlarına *ehl-i bid'at* veya *bâtıl mezhepler* denmektedir. Bunlar yedi ana kola ayrılmaktaysalar da, biz bunlardan sadece konumuzu ilgilendiren üç grubu zikredeceğiz: **A)** Hâricîler (Havâriç). **B)** Mu'tezile. **C)** Şia.

İkincisi: Bir görüşün insanları veya grupları ehl-i sünnetin dışına itebilmesi için iman esaslarında ehl-i sünnete muhalefet etmesi şarttır. Mesela, Şi'îler, Sünnet kavramını, Hz. Peygamber'in ve kendilerince masum (günahsız) kabul edilen İmâmların sünneti olarak tarif ederler. Bu, Şîa'nın itikadî açıdan ehli bid'at olması sonucunu doğuran temel esaslardan birisidir. Eğer ikinci derecedeki meselelerde görüş ayrılığı var ise, bu insanları ehl-i sünnetin dışına itmez. Buna en güzel misal İmâmet meselesidir. Bununla alakalı olarak bir devirde iki halifenin caiz olup olmadığı uzun uzadıya tartışılmıştır. Her ne kadar ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu olmamalı demişler ise de, özellikle Endülüs âlimleri buna cevaz vermişler ve Endülüs Emevi halifelerinin meşruiyetini kabul etmişlerdir. Bu noktalarda azınlığın desteklediği görüşü benimsemek asla ehl-i sünnetin dışına çıkmak demek değildir. Hz. Peygamber'e nübüvvet geldikten sonra fetret devri olup olmadığını tartışmak ta bu gruba girmektedir. Biraz sonra ayrıntılarını göreceğiz.

1.2 BEDÎÜZZAMAN VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

Tarih bize gösteriyor ki, başta peygamberler ve onların gerçek mirasçıları olan din adamları olmak üzere, insanlık âlemi, büyük insanların kıymetlerini zamanında tam takdir edememişlerdir. Sonradan ise, bu takdir edememenin cezasını, hem muâsırı olan insanlar ve hem de onların nesilleri çekmişlerdir. Hemen hemen bütün peygamberler, bu hükmümüze müşahhas birer misal olarak verilebileceği

gibi, İmâm-ı A'zam ve Ahmed bin Hanbel gibi islam âlimleri de, bu acı hükmü teyid eden canlı misallerdendir. Tespitlerimize göre, asrında tam anlaşılamayan şahsiyetlerin bu asrımızdaki en güzel misali de, bu yazımızın mevzuunu teşkil eden Bedîüzzaman Said Nursi'dir. İslami ilimlerdeki dâhiyane vukûfu, hususan iman hakikatleri mevzuundaki asrın anlayışına uygun harika izahları ve seksen küsur yıllık istikâmetle hak üzerinde devam eden Allah, din ve millet-i islamiye uğrundaki gayret ve mücâhedeleri bütün İslam âleminde duyulduğu ve takdir edildiği halde, hâlâ kendi ülkesinde yanlış tanınan veya tanıtılmak istenen bir şahsiyet var; o da Bedîüzzaman. Bu yüz karası hale, Türk ilim adamlarının ve münevver Türk araştırmacılarının çok kısa bir zamanda son vermeleri gerekmektedir; aksi takdirde tarih, gözünü kapayıp gündüzü kendisine gece yapanları çok kötü yargılayacaktır. Cumhuriyet nesli, Bedîüzzaman'ı yanlış tanımaktadır ve daha doğrusu, senelerdir devletin bütün imkânları ve bukalemun türünden aydınlar kullanılarak, Bedîüzzaman, Cumhuriyet nesline kötü tanıtılmaya çalışılmıştır. Onun mücadelesini tanımayan ve eserlerini okuyup talebelerini görmeyen, câhil veya aydın her cumhuriyet nesli, Bedîüzzaman, Said Nursi veya Risâle-i Nur kelimelerini duyunca, yapılan telkinler sonucu, Kürtçü, bölücü, gerici ve devlet düşmanı bir insan ve eser hayaline bir nevi mecbur edilmiştir.

Bedîüzzaman'a itiraz eden insanları birkaç gruba ayırmak mümkündür:

Birinci Grup; Devletin kendisidir ve bütün organlarıyla, yani MİT'i, askeriyesi, polisi ve benzeri kollarıyla devlet Bedîüzzaman ile mücadele etmiştir. Suçladıkları dört nokta vardır: 1) Kürtçülük. 2) Laik düzeni yıkmaya çalışmak. 3) Şeri'atçılık ve nihayet 4) Tarikatçılık. Yarım asra yakın bu suçlamalar yapıldığı halde hiçbir ciddi suç isnad edilememiştir. Bugün devlet bu tavrından vazgeçmek üzeredir.

İkinci Grup: Devletin borazanlığını yapan bazı bilim adamları ve yapay aydınlardır. Ayrıca tamamen din düşmanı olan bazı yazarlar da dinsizlik namına Bedîüzzaman'a itiraz etmişlerdir. Bunların içinde ilahiyat profesörleri bile vardır. Neşet Çağatay ve eski Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfü Doğan bunlardandır.

Üçüncü Grup: Makam ve unvan elde etmek için gayret gösteren bazı bilim adamlarıdır. Bunlara örnek göstermek istemiyoruz. Bedîüzzaman'ın ilmî şahsiyeti, İslam âleminde ve Türkiye dışında bütün dünyada tam olarak takdir edildiği halde, Türkiye'de özellikle ilim adamları çevresinde yeterince tanınmamıştır. Bunda, yapılan menfî propagandaların tesiri büyüktür. Bir zamanlar, ilâhiyât öğretim üyelerinin Doç. yahut Prof. olabilmeleri için, Bedîüzzaman ve onun 6.000 küsur sayfayı bulan Risâle-i nur adlı eserleri aleyhinde konferans yahut makale bulunması şartı arandığını, hâdiseyi yaşayan hocalarımız anlatmaktadır.

Dördüncü Grup ise, maalesef Bedîüzzaman'ın tabiriyle 'meşrebini çok beğenen bazı zâtlar ve hodgâm bazı sofi-meşrebler ve nefs-i emmaresini tam öldürmeyen ve hubb-u câh vartasından kurtulamayan bazı ehl-i irşad ve ehl-i hak'tır.[3] Bunların bir kısmı karanlık mihraklar tarafından desteklenmektedir. Bir kısmı ise tam Bedîüzzaman'ın tarif ettiği insanlardır. Samimi Müslümandırlar; ancak Risale-i Nuru okumamışlardır ve yukarıdaki gruplardan birinin itirazlarını tevil yoluyla işaret etmektedir. Hâlbuki işaret ettikleri kimselerden bazıları kendileri de cahillikle suçlamakta ve hatta tekfir etmektedir. Bedîüzzaman Hazretleri, bu grubun, 'ileride, Risale-i Nur'a ve şakirtlerine karşı kendi meşreplerini ve mesleklerinin revacını ve etba'larının hüsn-ü teveccühlerini muhafaza niyetiyle itiraz edecekler, belki dehşetli mukabele etmek ihtimali var. Böyle hâdiselerin vukuunda, bizlere itidal-i dem ve sarsılmamak ve adavete girmemek ve o muarız taifenin de manevi reislerini çürütmemek gerektir.'[4]

Hâlbuki biz Nur talebeleri şuna inanıyoruz: Şahsî araştırma ve tesbitlerime göre, asrımızın ferîd ve müceddid makamını ihrâz eden zat, Risâle-i Nurun şahs-ı ma'nevîsidir ve o şahs-ı ma'nevî adına onun tercümanı olan Bedîüzzaman Said Nursi'dir. Bu zatın, daha evvelki veya olsa dahi şu zamandaki bir kutb-ı a'zamın tasarrufu altına girme-

---

3 Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, (İstanbul: Envar, 2004), sh. 195-96.

4 Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 195-96.

ye mecburiyeti yoktur. Zira kendisi kutb-ı a'zamlık makamının da üzerinde olan **ferdiyyet makamını** ihrâz eylemiştir. Vefâtından sonra onun bu manevî tasarrufunu, şahs-ı manevîye temsil eden talebeleri devam ettirmektedirler. Mustafa Sungur, Fethullah Gülen Hoca Efendi ve Mehmed Kırkıncı Hoca Efendi gibi Nur Talebeleri, en az bir kutub kadar hizmet ettikleri halde, ferîd makamını ihrâz eden Bedîüzzaman ve Risâle-i Nur şahs-ı ma'nevîsinin tasarrufu altındadırlar. Bahsettiğimiz zatlar da, asrımızda yaşayan maneviyât reislerinin başlarında gelen şahsiyetlerdir.

Bedîüzzaman'ın ferîd ve müceddidlik vazifesini ihrâz etmesi, asrımızda başka kutubların ve imâmların olmasına mani değildir. Ancak bilinse de, bilinmese de, kutb-ı a'zamın ve ferîd makamını ihrâz eden zatın manevî tasarrufundan manevî yardım almaktadırlar. Bu çeşit kutubların ve İmâmların başında Süleyman Hilmi Tunahan Efendi, Muhammed Zâhid Kotku ve Abdülhakîm Arvâsî gibi manevîyât erenleri gelmektedir. Ancak bu zatlar, günümüze kadar manevî tasarrufları devam eden Kutb-ı A'zam Abdülkâdir-i Geylânî yahut Şah-ı Nakşibend ve İmâm-ı Rabbânî gibi maneviyât reislerinin manevî tasarrufları altında hizmete devam etmektedirler.

Biz Nur Talebeleri olarak Bedîüzzaman'ın şu tesbitine de aynen katılıyoruz: "Bu dürûs-u Kur'aniyenin dairesi içinde olanlar, allâme ve müçtehidler de olsalar; vazifeleri -ulûm-u imaniye cihetinde- yalnız yazılan şu Nurlar'ın şerhleri ve izahlarıdır veya tanzimleridir. Çünkü çok emarelerle anlamışız ki: Bu ulûm-u imaniyedeki fetva vazifesiyle tavzif edilmişiz. Eğer biri, dairemiz içinde nefsin enaniyet-i ilmiyeden aldığı bir his ile şerh ve izah haricinde bir şey yazsa; soğuk bir muaraza veya nâkıs bir taklidcilik hükmüne geçer. Çünkü çok delillerle ve emarelerle tahakkuk etmiş ki: Risale-i Nur eczaları, Kur'anın tereşşuhatıdır; bizler, taksim-ül a'mal kaidesiyle, her birimiz bir vazife deruhte edip, o âb-ı hayat tereşşuhatını muhtaç olanlara yetiştiriyoruz!"[5]

---

5 Bedîüzzaman Said Nursi, *Mektubât*, (İstanbul: Envar, 2004), sh. 426.

Bunun en güzel misalini şu hadisede görüyoruz. Eş'arilere göre cüz'i iradeyi Allah yaratır. Çünkü bu emr-i itibari değildir ve mahlûktur; belki cüz'i iradedeki tasarruf kula aittir. Matüridîlere göre ise cüz'i iradeyi Allah yaratmaz; çünkü bu emr-i itibaridir. Bedîüz-zaman Hazretleri bu ihtilafı zikrettikten sonra bu farklılığın terminolojide ihtilaf ibaret olduğunu Kader Risalesinde açıkça belirtmiştir. *'Cüz'-i ihtiyarînin üss-ül esası olan meyelan, Matüridîce bir emr-i itibarîdir, abde verilebilir. Fakat Eş'arî, ona mevcud nazarıyla baktığı için abde vermemiş. Fakat o meyelandaki tasarruf, Eş'ariyece bir emr-i itibarîdir. Öyle ise* ***o meyelan, o tasarruf, bir emr-i nisbîdir. Muhakkak bir vücud-u haricîsi yoktur.'***[6] Dikkat edilirse meyelan ve tassarufu arka akaya zikretmiştir. Böyle bir tercih Bedîüzzaman gibi bir allamenin hakkıdır ve ehl-i sünnet dışında bir görüş değildir.

1.3 EHL-İ İMANIN İHTİLAFLARI TARTIŞIRKEN RİAYET ETMESİ GEREKEN PRENSİPLER

Bu konuda çok ciddi problemlerimizin olduğu aşikârdır. Önemle ifade edelim ki, 'Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez' kaidesince, ehl-i velayet, gaybî olan şeyleri bildirilmezse bilmezler. En büyük bir veli dahi, hasmının hakikî halini bilmedikleri için, haksız olarak mübareze etmesini Aşere-i Mübeşşere'nin (Cennetle müjdeli 10 sahabenin) arasındaki muharebe gösteriyor. Demek iki veli, iki ehl-i hakikat birbirini inkâr etmekle makamlarından sukut etmezler. Meğer bütün bütün zahir-i şeriata muhalif ve hatası zahir bir içtihad ile hareket edilmiş ola.'[7]

Bu sebeple Müslümanların kendi aralarındaki tartışmalarda şu düsturlara riayet etmesi şarttır:

Birincisi: *'Öfkelerini yutabilenler ve insanlardan sadır olacak hataları affedebilenler'* diye Kur'an'ın hakiki müminler hakkındaki yüksek ahlak kaidesine riayet etmek. Bazı ehl-i imanın Hoca Efendi gibi bir şahsiyeti hâşâ CIA ajanı diye itham etmeleri elbette ki bu düs-

---

6 Bedîüzzaman Said Nursi, *Sozler*, (İstanbul: Envar, 2004), sh. 467.

7 Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 195-96.

tura yüzde yüz muhalefettir. Her insanın peygamber olmadığı sürece hata yapması mümkündür.

İkincisi: Müslümanların avam tabakasının şeyhlerine karşı hüsn-ü zanlarını kırmamak ve böylece imanlarını sarsılmadan muhafaza etmek bütün Müslümanların asli vazifesidir. Hakiki ihlâs ve hakperestlik, Müslümanların kimden ve nereden olursa olsun istifade etmelerine taraftar olmaktır.

Üçüncüsü: Müslümanlar kendi meslek ve meşreplerine karşı yapılan haksız itirazlara karşı haklı fakat zararlı hiddetlerinden kaçınmak zorundadırlar. Aksi takdirde kazanan din düşmanları olacaktır.

Dördüncüsü ve en önemlisi de, dine ve dindarlara kaşı olan ekibin ikisi de hak olan iki grubun veya cemaatin arasındaki husumetten istifade ederek, birinin silâhıyla, itirazıyla ötekini yaralayıp ve tenkit edip; ötekinin delilleriyle berikini çürütüp ikisini de yere vurmak ve çürütmekten kaçınmalarıdır. Mesela eski bir Diyanet İşleri Başkanının haklı bile olsa, Süleyman Efendi hizmeti ile alakalı dindarlara olumsuz tutumu ile bilinen bir büyük gazetede yazı yazması ve yine bir tarikat erbabı Hoca efendinin Bedîüzzaman ile alakalı Erzurum İlahiyat hocalarından birinin 20 noktada ehl-i sünnete muhalif gittiğini umumun dinlediği bir TV kanalında söylemesi gibi.

Onun için biz de, bu dört esasa binaen, muarızlara hiddet ve tehevvürle ve mukabele-i bil misille karşılık vermemeliyiz. Yalnız gerçekleri müdafaa için barışçıl bir şekilde, itiraz edilen noktaları izah etmek ve cevap vermek vazifemizdir. Bu makalemizde hem 1950'li yıllarda Necip Fazıl Kısakürek'in ve hem de onun şeyhinin itiraz ettiği bir meseleye cevap vereceğiz. [8]

---

[8] Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 195-96.

1.4 BEDÎÜZZAMAN'IN GAYR-İ MÜSLİMLER İLE ALAKALI MEKTUBUNA YAPILAN İTİRAZLAR VE CEVABI

Başta Necip Fazıl olmak üzere bir kısım ehl-i imanın ve ehl-i tarikatın bu konudaki itirazlarını nazik bir üslub ile izah etmek bizim vazifemizdir. Evvela bu mesele, başta izah ettiğimiz gibi, insanı ehl-i sünnetin dışına çıkaracak imanî meselelerden değildir; belki ehl-i sünnetin âlimleri arasında da tartışılan ve hakkında farklı görüşler bulunan bir mesele ve hatta meseleler topluluğudur. Sırasıyla meseleyi inceleyelim:

1.4.1 Gayr-i Müslimlerin Çocuklarının Manevi Akıbeti Meselesi

Bu mesele Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayet sebebiyle İslam âlimleri arasında tartışılmıştır: 'Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.'[9]. Bu ayeti değerlendiren İslam âlimleri meseleyi hem fetret devri açısından ve hem de gayr-i Müslimlerin çocukları açısından değerlendirmişlerdir. Fetret devri meselesini biraz sonra inceleyeceğiz. Ehl-i sünnet âlimleri gayr-i Müslimlerin çocukları hakkında farklı görüşlere sahiptir. Bu konuda mesela Ibn-i Kesir isimli büyük müfessir, müstakil bir Risale sayılabilecek uzunlukta müstesna bir tefsir kaleme almıştır.[10] Bunları özetleyelim.

Birincisi: Bir grup âlimler (Mu'tezile, Hanbelîler ve Malikilerin mütebahhirin ulemasının da içinde bulunduğu önemli bir Müslüman âlimler topluluğu), bu çocukların ehl-i cennet olduklarını kabul ve kendilerine ispat etmişlerdir. Bu konuda onların görüşlerini destekle-

---

9 Kur'an, 17: 15.

10 Ibn-i Kesir, *Tefsir al-Kur'an al-Azim*, İsra 15. Ayetin Tefsiri. Bu arada Fahreddin Râzî'nin *Et-Tefsir al-Kebir* adlı eserine, İmâm Suyuti'nin *el-Tefsir bil-Me'sur* adli kıymetli kitabına, *Tefsir el-Meragi*'ye, Alusi'nin *Ruh el-Maani* adli eserine ve Muhammed ibn Aşur'un kıymetli tefsirine bakılabilir. Meseleyi ilgili ayetin tefsirinde açıkladıklarından ayrıntılı dipnot verme ihtiyacı duymadık.

yecek çok sayıda hadisler vardır. Ancak bir tanesi önemlidir: Enes ibn Malik'ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber'e Müşriklerin çocuklarından sorulmuş ve cevap olarak şunu ifade etmiştir: '*Onlar cennet ehlinin hizmetkârlarıdırlar.*'

İkincisi: Bir kısım İslam âlimleri ise onların babalarına tabi olduklarını ileri sürmüşler ve bu konudaki bazı hadisleri delil olarak getirmişlerdir. Hz. Aişe'nin naklettiği şu hadis bunların başında gelmektedir: '*Müşriklerin çocukları babaları ile birliktedir.*' Bu yoruma muhtaç bir hadistir. Israrlı sorular üzerine Resulullah bir seferinde '*Allah onların amellerini ve hallerini herkesten daha iyi bilir*' buyurmuştur.

Üçüncüsü: Bu konuda kesin bir hükme varmayıp meseleyi Allah'ın iradesine bırakmaktır (tevakkuf). İmâm-ı A'zam başta olmak üzere çoğu âlimler bu kanaattedirler. Bu konudaki en önemli dayanak İbn-i Abbas hadisidir. '*Allah onların amellerini ve hallerini herkesten daha iyi bilir*'.

Bu arada bazı âlimler bunların toprak olacaklarını beyan etseler de çoğunluk âlimler yukarıda saydığımız görüşlerden birini tercih eylemilerdir.

Bedîüzzaman Hazretleri, bu kanaatleri değerlendirerek şu neticeye varmıştır: 'O musibet-i semaviyeden ve beşerin zalim kısmının cinayetinin neticesi olarak gelen felâketten (I. Ve II. Dünya Harplerinden) vefat eden ve perişan olanlar eğer onbeş yaşına kadar olanlar ise, ne dinde olursa olsun şehid hükmündedir. Müslümanlar gibi büyük mükâfat-ı maneviyeleri, o musibeti hiçe indirir.'[11] Burada iki kelimenin açıklanması gerekmektedir: **Birincisi:** Şehittir demiyor belki şehit hükmündedir, bir nevi şehittir diyor. **İkincisi:** Bu cümleyle birinci ve ikinci görüşü bir nevi telif ediyor. Bunda da ehli- sünnetin dışına çıkmak gibi bir durum asla mevzubahis değildir. Unutmayalım ki, Allah yolunda cihâd ederken öldürülen hakiki şehitler olduğu gibi, hükmen şehit sayılan mü'minler de vardır. Mü'minlerden yanarak, suda boğularak, karın sancısı, vebâdan ölen veya çocuk doğurmaktan gelen kırk

---

[11] Bedîüzzaman Said Nursi, Kastamonu Lahikası, sh. 111-12..

günlük loğusa döneminde vefat edenler hükmen yani bir nevi şehit sayılır. Ancak, peygamberlik gibi şehitlerin de dereceleri vardır. Nice mübârek hastalıklar vardır ki, şehâdet gibi yüksek dereceleri kazandırır.

1.4.2 Fetret Devri İnsanlarının ve Özellikle de Fetret Devri Sayılabilecek Hallerdeki İnsanların ve Musibetzedelerin Hükmü

Bu konu da İslam âlimleri arasında tartışılmıştır. Özellikle konuyu ikiye ayırmak icabetmektedir:

1.4.2.1 Birincisi: Fetret Devri İnsanlarının Hükmü

Fetret kelimesinden kasıt, iki peygamber arasındaki meydana gelen ve Hakkın tebliğine engel olan uzun zaman dilimidir. Bazıları Hz. İsa'nın getirdiği dinin bozulması ile Resulûllah Efendimize vahyin tebliği arasında geçen dönem gelir. Ancak, bu tabir bir peygamberin getirdiği dinin nurundan haberdar olmayan her fert ve her dönem için kullanılabilir. Bu dönemde yaşayan insanların sorumluluk sınırları hakkında itikat mezhepleri arasında az da olsa farklılık görülüyor.

Bu konuda dört ayrı görüş bulunmaktadır:

Birincisi: Maturidî ve Eşarî İmâmları, *"Biz bir resul gönderinceye kadar tazip etmeyiz. (azap verici olmayız)"* meâlindeki âyet-i kerimeye dayanarak Fetret devri insanlarının tebliğ edici bir peygamber gelmeden sorumlu olmadıkları kanaatindedirler. Ancak Maturidilere göre, fetret, iman için değil amel için geçerlidir. Eş'ariler ise, peygamber gelmeyen bir kavim için hiçbir sorumluluk da olamayacağını savunmuşlardır.

İkincisi: Bunların tebliğ ulaşmasa da sorumlu olacaklarına dair görüştür ki, İbn el-Kayyım başta olmak üzere bazı âlimler bu kanaattedirler.

Üçüncüsü: Bunlar hakkında kararı Allah'a bırakmak (tevakkuf) şeklindeki görüştür.

Dördüncüsü ise: Fetret ehlinin kıyamet günü yeniden imtihana tabi olacakları ve bunun neticesine göre muamele görecekleri şeklindeki görüştür. Selef-i salihin bu kanaattedirler. [12]

Bunların durumu ile alakalı şu hadisi zikr etmeden geçemeyeceğiz: 'Resulüllah şöyle buyurmuştur: Dört grup vardır ki, onlar kıyamet günü kendilerini mazur göstereceklerdir: Hiçbir şey duymayan sağırlar; Gel-git akıllı ahmaklar; aşırı yaşlılar; fetret devrinde ölen insanlar. Sağırlar derler ki, Yarab! İslamiyet geldi ama biz bir şey duymadık. Gel-git akıllılar diyecek ki, İslamiyet geldi ama benim üzerime çocuklar pislik atıyorlardı. Yaşlılar diyecek ki, İslamiyet geldi ama bir şey anlayamadık. Fetret devrinde ölenler diyecek ki, Yarab! Bize peygamber hiç gelmedi. Bunlar cehenneme de girseler, Allah orayı onlar için bir nevi cennete çevirir.'[13]

Önemle ifade edelim ki, bu dört görüşten birini tercih etmek insanı ehl-i sünnet dairesinden çıkarmaz. Zaten Bediuzzaman da bu konuda farklı bir görüş beyan eylememiştir.

1.4.2.2 Fetret Devri Sayılabilecek Hallerdeki İnsanların Hükmü

Gelelim asıl tartışma konusuna yani Fetret Devri sayılabilecek hallerdeki insanların hükmüne. Tartışmanın asıl temeli şu sorunun cevabıdır: Acaba Hz. Peygamber'den sonra fetret devri olur mu? Ayrıca Hak dinden haberdar oldukları halde onun hidayetinden nasip alamayan veya gelen Hak din ile alakalı doğru bilgilere ulaşamayan insanların hükmü nasıldır?

İslam âlimlerinin çoğunluğu Hz. Peygamber'den sonra fetret devrinin olamayacağı yönünde izahlar getirmişlerdir. Fakat İmâm-ı Gazâlî'nin başını çektiği bir grup âlimler farklı kanaattedirler. Son za-

---

12 Konunun ayrıntılı izahı için başta İbn-i Kesir'in tefsiri olmak üzere İsra Suresinin 15. Ayeti ile alakalı eserlere müracaat edilebilir.

13 El-Beyhaki, *Kitab el-I'tikad*'inda hadisi nakletmekte ve isnadının sahih olduğunu soylemektedir.

manlarda Muhammed Abduh ve bazı âlimler de aynı kanaati savunmuşlardır. Bu konuda İmâm-ı Gazâlî'yi dinleyelim: 'Derim ki, Allah'ın rahmeti cehennem azabına çarpılsalar bile, geçmiş ümmetlere de şamildir. Zira cehennem azabının da şiddetlisi vardır, hafifi vardır. Diyebilirim ki, zamanımızda Bizans sınırları içinde kalan Hıristiyanların ve Türkistan'daki Türklerin çoğu, inşallah özellikle de bu memleketlerin uzaklarında bulunanlar bu rahmete mazhar olanlardır. Zira bunları üç gruba ayırmak mümkündür:

Birincisi: Hz. Muhammed'in ismi bile kendilerine asla ulaşmamış olanlardır ki, bunlar mazurdurlar.

İkincisi: Kendilerine Hz. Muhammed'in hem ismi ve hem de sıfatları ulaştığı ve kendileri de İslam ümmetine komşu yahut bizzat birlikte yaşadıkları halde inkâr edenlerdir ki, bunlar inkârcı kâfirlerdir. Bedîüzzaman Hazretleri bunlar hakkında şunları demektedir: *'Eğer o felâketi gören zalimler ise ve beşerin perişaniyetini ihzar eden gaddarlar ve kendi menfaati için insan âlemine ateş veren hodgâm, alçak insî şeytanlar ise, tam müstahak ve tam adalet-i Rabbaniyedir.'*[14]

Üçüncüsü: Yukarıdaki iki derece arasında kalanlardır ki, bunlara Hz. Muhammed'in ismi ulaşmıştır; ancak özellikleri ve sıfatları tam ulaşmamıştır. Çocukluklarından itibaren onun yalancı bir peygamber olduğu telkin edilmiştir. Bana göre bunlar da birinci grup hükmündedir.[15]

Bedîüzzaman Hazretleri de bu kanaati benimseyerek şöyle demektedir: 'Onbeşinden yukarı olanlar, eğer masum ve mazlum ise, mükâfatı büyüktür; belki onu Cehennem'den kurtarır. Çünki âhirzamanda madem fetret derecesinde din ve din-i Muhammedî'ye (A.S.M.) bir lâkaydlık perdesi gelmiş ve madem âhirzamanda Hazret-i İsa'nın (A.S.) din-i hakikîsi hükmedecek, İslâmiyetle omuz omuza gelecek. Elbette şimdi, fetret gibi karanlıkta kalan ve Hazret-i İsa'ya (A.S.) mensub Hristiyanların mazlumları çektikleri felâketler, onlar hakkında

---

[14] Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 111-12.

[15] İmâm Gazali, *Faysal el-Tefrika beyn el-İslam ve el-Zındıka*, Paris, 1983, sh. 38-39.

bir nevi şehadet denilebilir. Hususan ihtiyarlar ve musibetzedeler, fakir ve zaîfler, müstebid büyük zalimlerin cebr ü şiddetleri altında musibet çekiyorlar.'[16] Dikkat edilirse fetret devri demiyor; bilakis 'fetret derecesinde' diyerek meseleyi vuzuha kavuşturuyor. Kaldı ki, bu görüşü tercih etmekle ne İmâm Gazali ve ne de Bedîüzzaman'ın ehl-i sünnet dışına çıkmadıklarını, zira bu meselenin doğrudan imanın şartlarıyla alakadar olmayıp içtihadi bir mesele olduğunu daha evvel belirtmiştik.[17]

---

16 Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 111-12..

17 Konuyla alakalı daha ayrıntılı bilgi isteyenler şu kaynakları da inceleyebilirler: Cemil Abid, *Masir Eh el-Fetreh fil-Ahireh*, Ummul-Kura Seri'at Fakültesi Dergisi, c. 18, Sy. 38, sh. 295 vd.; ayrıca *Turkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Fetret Maddesi.

أبو حامد الغزالي

فيصل التفرقة بين الإسلام والزندقة

zandaqah /

تحقيق ودراسة سيميائية

حكمة مصطفى

دكتور في الأدب والعلوم الإنسانية

خريج معهد العلوم السياسية - باريس

ترجمة الدراسة السيميائية

ادريس الناقوري

1983

1.4.3 Bedîüzzaman Hazretleri Kâfirler İçin olan Cehennem Azabını ve Cihâdı asla inkâr etmemiştir

Maalesef bazı insanlar meseleyi o kadar çarpıtmaktadırlar ki, nerdeyse Bedîüzzaman Hazretlerinin kâfirler için olan Cehennem Azabını ve Cihâdı inkâr ettiğini ve Anzakları bile (Risale-i Nur'da hiç geçmediği halde) şehit ilan ettiğini ileri sürmüşlerdir. Doğrudur, bazı ehl-i dalalet grupları ve başta hem Lahoriye koluyla ve hem de Kadiyani koluyla bütün Ahmediye Cemaati maalesef hem cihâdı ve

hem de ebedî cehennem azabını inkâr etmişlerdir. Hâlbuki bu ehl-i dalalet gruplara en iyi cevabı yine Bedîüzzaman vermiş bulunmaktadır. Onuncu Söz, Meyve Risalesi ve 29. Söz bunun şahididir. Burada sadece bir tek tesbitiyle yetineceğiz:

'Şefkat yüzünden, esasat-ı İslâmiyenin haricindeki bid'at ve dalalet yollarına sapanları çeviren bir hakikattır

Şefkat-i insaniye, merhamet-i Rabbaniyenin bir cilvesi olduğundan; elbette rahmetin derecesinden aşmamak ve Rahmeten-lil-âlemîn Zât'ın (A.S.M.) mertebe-i şefkatinden taşmamak gerektir. Eğer aşsa ve taşsa o şefkat, elbette merhamet ve şefkat değildir; belki dalalete ve ilhada sirayet eden bir maraz-ı ruhî ve bir sekam-ı kalbîdir. Meselâ: Kâfir ve münafıkların Cehennem'de yanmalarını ve azab ve cihâd gibi hâdiseleri kendi şefkatine sığıştırmamak ve tevile sapmak; Kur'anın ve edyan-ı semaviyenin bir kısm-ı azîmini inkâr ve tekzib olduğu gibi, bir zulm-ü azîm ve gayet derecede bir merhametsizliktir. Çünki masum hayvanları parçalayan canavarlara himayet-kârane şefkat etmek, o bîçare hayvanlara şedid bir gadir ve vahşi bir vicdansızlıktır. Ve binler müslümanların hayat-ı ebediyelerini mahveden ve yüzer ehl-i imanın sû'-i akibetine ve müdhiş günahlara sevkeden adamlara şefkatkârane tarafdar olmak ve merhametkârane cezadan kurtulmalarına dua etmek, elbette o mazlum ehl-i imana dehşetli bir merhametsizlik ve şeni' bir gadirdir.'[18]

1.5 NETİCE

Bedîüzzaman'ın kelâmda müceddid, mu'asırları arasında mümtâz bir yeri olan müfessir, yüzlerce hadisi, senedleriyle birlikte nakledecek kadar muhaddis ve kısaca akranlarının fevkınde bir islam âlimi ve dahi olduğunda, dost ve düşmanları ittifak halindedirler. Ger-

---

18 Bedîüzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, sh. 75-76.

çekten Bedîüzzaman'ın, İslamî ilimlerin temelini teşkil eden ve içlerinde "*Mirkât*" gibi İslam nazarî hukukuna ait usul-ı fıkıh metni; islam felsefesi ve kelâm hakkında Adududdin El-Îcî tarafından kaleme alınmış müstesna bir eser olan "*Mevâkıf*"; Mantık ilminin özeti demek olan "*Süllem*" ve benzeri 90 çeşit kitabı hâfızasına aldığı, bunları üç ayda bir evrad gibi tekrar ettiği ve Arap Dilinin en mükemmel lügati olan "Kamus"u "Sin" harfine kadar kelimesi kelimesine ezberlediği, çok iyi bilinen ilmî cihetlerindendir. Bu kesbî gayrete bir de Allah'ın ihsânı demek olan muhâkeme, zekâ ve vehbî diğer vasıflar eklenince, mu'âsırları tarafından "*Bedîüz-zaman*" yani zamanın eşsiz bir allâmesi unvanıyla vasıflandırılmaması için hiç bir sebep kalmamıştır.

Bedîüzzaman'ın diğer İslam âlimlerinden en ayırıcı özelliği, asırlarca islam âlimleri arasında ihtilâf vesilesi olmuş ve bir türlü halledilememiş bir kısım itikadî meseleleri, asrımızın insanının anlayışına uygun olarak farklı bir metotla izah edebilmesidir. Buna ilim ve san'at asrı olan asrımızdaki bir kısım felsefî meseleleri de eklerseniz, Bedîüzzaman gibi bir allâmeye ve Risâle-i Nur gibi bir Kur'an tefsirine olan ihtiyacı daha iyi takdir edersiniz.

Burada bir tespitimi belirtmek istiyorum: Asrımızın mümtaz âlim ve müfessirlerinden olan *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı eserini mütâla'a ettim. O büyük allâmenin, bütün ilmî vukufuna ve aklî dirayetine rağmen, 21 meselede son sözü söyleyemediğini ve söylese dahi ancak İslamî ilimler alanında belli bir mertebeye ulaşmış insanların ona muhatap olabileceğini gördüm. Bu meselelerin, ruhun mahiyeti ve ispatı, kader meselesi, haşrin ispatı, mi'racın cesetle mi ruhla mı gerçekleştiği meselesi, Allah'ın isbatı ve benzeri itikada ait meseleler olduğunu sadece hatırlatmakla yetiniyorum.

Hâlbuki Bedîüzzaman, ölümden sonra tekrar dirilmek demek olan haşir meselesini, İbn-i Sina gibi bir dâhinin "*Haşir aklî metodlarla anlaşılabilecek bir mesele değildir; nasıl nakledildiyse öyle iman ederiz*" demesine rağmen, 10. Söz adını verdiği eserde öylesine izah ve isbat etmiştir ki, neticede "*Bu eserimi idrâk ve iz'anla iki defa mütâla'a et; eğer haşir meselesini iki kere iki dört eder derecesinde*

anlamazsan, gel iki parmağını gözüme sok" hükmünü, okuyanın vicdanı tefessuh etmemek şartıyla, bir tahdis-i nimet olarak ilan etmektedir[19].

Bu sebeple bu makalemizde zikrettiğimiz konu itiraz edilen noktalardan sadece birisinin cevabıdır. Allah'ın izni ve yardımıyla Bedîüzzaman'ın eserlerinde beyan ettiği hakikatlerin ehl-i sünnet dairesinde ve Kur'an'ın ruhuna sadık olduğunu bütün yönleriyle ispat eylemeye hazırız. Rahmetli Osman Yüksel'in tabiriyle "*Türkiye'de, her teşekkülün, vatanını seven her kesin, önünde hürmetle durması lâzım gelen bir kuvvet vardır: Said Nursi ve talebeleri*".

---

19 Bedîüzzaman Said Nursi, *Sözler*, 10. Söz.

2 İŞÂRÎ TEFSİR, CİFİR İLMİ VE BEDÎÜZZAMAN

2.1 *KUR'AN'IN EN ÖNEMLİ MUCİZELERİNDEN BİRİ LAFZINDAKİ CÂMİİYYETTİR*

Bilindiği gibi Kur'an-i Kerimin bütün ayetleri bize naklediliş itibariyle mütevâtirdir ve kesindir (lafzan kat'î); ancak manaya delaletleri açısından Kur'an bir okyanus gibidir. Kur'an, bütün asırlara ve bütün insan tabakalarına hitap ettiğinden kullandığı kelimelerin bütün bu muhataplara yönelik manaları ve kâinatla alakalı bütün ilimlere dair işaretleri kendisinde toplaması gerekir (lafzındaki camiiyyet). Nitekim Kur'an'ın kelimelerinin birden fazla manalarını Arapça âlimleri Arap Gramerinin temel bilimleri olan Sarf ve Nahiv ilimlerine göre; belâgat[20] âlimleri ise bu ilmin temel dalları olan ma'âni[21], beyan[22] ve bedi[23] ilimlerinin kanunlarıyla açıklamışlardır. Bununla birlikte yukarıda sayılan Arapça ilimleri açısından doğru ve belâgat ilimleri kurallarına uygun olmak ve de İslam dininin temel esasları ile muhalif düşmemek şartıyla, Kur'an'dan alınan bütün mana ve vecihler makbuldür. Bunun en büyük delili, içtihad derecesine yükselen İmâm-ı Azamların ve

---

[20] **Belâgat:** Bu ilme retorik de denmektedir. Retorik kelime anlamı olarak güzel söz söyleme, hitabet sanatı belagat anlamına gelmektedir. Dili ikna etmek için kullanan sanatlardan biridir. Üç ana dalı vardır: Maani, Beyan ve Bedi'. 1- Kelâmın belagatı: Bir sözün hem fasih (kusursuz) olması, hem de durumun gereğine (muktezâ-yı hâle) uygun olmasıdır (Yâni yerine ve adamına göre söz söylemektir). 2- Mütekellim (konuşan kimse)'in belagatı: «Hangi gaye ile olursa olsun» mütekellimin meramını (muktaza-i hâle uygun) beliğ bir kelâmla (açık-seçik bir sözle) açıklayabildiği bir kabiliyettir.

[21] **Ma'ânî:** Belâgatın üç şubesinden biri. Lafzın muktezâ-yı hâl ve makama uygunluğuna mahsus bir ilim adıdır. Bu ilim belâgatın temelidir.

[22] **Beyân:** Düşüncelerin, duyguların, hayallerin doğuş ve değerlerini, bunların anlatımında tutulacak yolları konu edinen bir edebiyat bilgisi dalıdır ki, ana konuları teşbih, mecaz ve kinaye olan bir ilimdir

[23] **Bedî':** Müktezâyı hale (yerine ve adamına) uygun sözlerin süsleme tarzlarıyla ilgili bilgileri öğreten ilme «Bedî' ilmi» denilir. Bu süsleme tarzlarının bir kısmı, mânâ ile ilgili güzelleştirmeler olup bunlara manevî güzelleştirici san'atlar denilir. Bir kısmı da lafızla ilgili süsleme san'atlarıdır. Bunlara da lafza ait süsleyici san'atlar denilir.

İmâm Şafiilerin; Kur'an'ı tefsir eden binlerce Fahreddin Râzî ve Kurtubi gibi müfessirlerin; İmâm Gazali, İmâm Mâtüridî ve İmâm Eş'ari gibi usul'uddin tabir edilen Kelâm âlimlerinin ve de Kur'an'ı nasıl anlayacağımıza dair tefsir, tevil ve delalet kaidelerini inceleyen Pezdevi, İmâm'ül-Haremeyn ve Molla Husrev gibi usul'ul-fıkıh allamelerinin Kur'an'dan çıkardıkları manalar bunun en büyük delilleridirler.[24]

Şimdi Kur'anın lafzındaki camiiyyeti açıklaması bakımından iki noktayı açıklamak durumundayız.

2.1.1 Resulüllah'ın Konuyla İlgili Hadisi

Peygamber Efendimiz " أنزل القرآن على سبعة أحرف لكل آية منها ظهر وبطن ولكل حد مطلع =Kur'an yedi harf üzerine indirilmiştir. Kur'anın zahiri, batını, haddi, muttalaı vardır." hadisiyle Kur'anın mana zenginliğine işaret eder. Bunu diğer hadis ile de birleştirirsek mana "Herbir âyetin mana mertebelerinde bir zahiri, bir bâtını, bir haddi, bir muttalaı vardır. Bu dört tabakadan her birisinin (hadîsçe "şücûn ve gusûn" tabir edilen) füruatı, işaratı, dal ve budakları vardır"[25] şeklini alır. Hadiste belirtilen "zahir, batın, had, muttala'" ifadeleri hakkında başka yorumlar da vardır. Bedîüzzaman'a göre "Kur'an'ın lafızları öyle bir tarzda vaz'edilmiş ki, herbir kelâmın, hattâ herbir kelimenin, hattâ herbir harfin, hattâ bazan bir sükûtun çok vücuhu bulunuyor. Herbir muhatabına ayrı ayrı bir kapıdan hissesini verir"[26]

Şimidi bu kelimeleri teker teker açıklayalım:

Zahir: Ehl-i ilme göre açık olan manadır. Nitekim çoğu fıkıh ve tefsir kitaplarındaki manalar buna dâhildir. Elbette ki Kur'an'ın muhkemat tabir edilen ve tevile ihtiyaç duymayan ayetleri de böyledir. Bunu tilavet ve lafız ile ve hatta Kur'anda zikredilen kıssaların

---

[24] Bedüzzaman Said Nursi, *Sozler,* 25. Söz, 2. Şua, 1. Lem'a.

[25] İbn-i Hibban, *El-Sahih,* c. I, sh. 276; Taberani, *Mu'cem,* c. X, sh. 105 vd.; ikinci kısım ise İbn-i Abbas tarikiyle İbn-i Ebi Hatım tarafından nakledilmiştir.

[26] Nursi, Sozler, 25. Söz, 2. Şua, 1. Lem'a.

zahiri önceki ümmetlerin helakini haber vermek ile tevil edenler de vardır.

Bâtın: Erbab-ı hakikatın muttali olduğu sırlar manasındır. Ancak bunu da Kur'anı anlama ve hatta Kur'an kıssalarının başkalarına ibreti ifade etmesi olarak da değerlendirmişlerdir.

Hadd: Bunu helal ve haram yahut Kur'an'ın ulaşılabilecek nihai manaları ve sırları olarak açıklayanlar olmuştur. Bazıları ise Hadd-i muttala'ı beraber kullanarak Kur'an'ın en derin ve zor manalarının bile mutlaka bir izah vechi ve yolu olduğuna işaret eder demişlerdir.

Muttala': Vaad ve va'îd gibi sırlara işaret eder diyenler olduğu gibi, Cenab-ı Hakkın yüce kitabında tenezzülat-ı ilahiye kabilinden kullarına olan tecellisi şeklinde açıklayanlar da olmuştur. Bazıları da nüzul-ü İsa gibi ancak Allah'ın bildiği sırlar şeklinde açıklamışlardır.[27]

Şücûn ve gusûn: Bu kelimeleri en güzel açıklayan ise yine Bedîüzzaman olmuştur: Bunlar hadîsçe "şücûn ve gusûn" tabir edilen füruatı, işaratı, dal ve budakları manasınadır.[28]

Kur'an zahiri ve batınıyla bir bütündür. Nasıl ki lafız ve mana bir ve beraber mütalaa edilir; insan ceset ve ruhuyla mükemmel bir sistem oluşturur. Onun gibi, Kur'anın zahir ve batın manaları da muazzam bir bütünlük içindedir. Sadece zahire veya batına bakmakla Kur'anı hakkıyla anlayamayız. Zerkeşî'nin ifadesiyle **"Zahiri iyi bilmeden batına ulaşılamaz. Ulaştığını söyleyen, kapıyı geçmeden evin ortasına ulaştığını iddia edene benzer."**

Kur'anın sadece zahirine göre hüküm vermek Zahirilik mezhebini, sadece batınına dikkat etmek Batınilik ekolünü, zahiri kabulle beraber ince batıni manaları görmeye çalışmak da İşârî Tefsir mektebini netice vermiştir.

Büyük Müfessir Hamdi Yazır şöyle der:"Şüphe yok ki Kur'an apaçık bir Arapça ile inmiştir. Kur'anın dili, bilmece ve muamma gibi

---

27 Mahmud Alusi, *Ruh'ul-Ma'ânî*, c. I, sh. 7; Zekeşi, *El-Burhan fi Ulum el-Kur'an*, c. II, sh. 169; Suyuti, *el-İtkan fi Ulum el-Kur'an*, 4/225-226.

28 Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 94-95.

remizden ibaret sembolik bir ifade değildir. Ve şüphe yok ki nasslarda asıl olan, bir karine-i mânia olmadıkça, zahiri üzere hamlolunmaktır. Bununla beraber, Kur'anın Ümmü'l-Kitap olan muhkematının yanında 'hafi, müşkil, mücmel ve müteşabihatı; hakikatı, mecazı, sarihi, kinayesi, istiaresi, temsili, tansısi, îmâsı, belâgatının nükteleri, tarizleri, telmihleri remizleri' de vardır. Bütün bunlarda en açık olan mana maksud olmakla beraber, müstetbeat-ı terakib denilen ve tâli derecede matlup olan nice ifadeler de vardır... Herhalde zahirilikte ifrat etmek de, batınilikte ifrat etmek kadar zararlıdır."

Eğer Kur'ân'ın tamamı muhkem olsaydı, bu sefer hem tasdik hem de amel yönü ile Kur'ân'la sınama hikmeti sözkonusu olmazdı. Çünkü Kur'ân'ın anlamı açıkça ortada olacak olsaydı fitneyi aramak ve Kur'ân'ın tevili peşinde gitmek maksadı ile onu tahrif etmeye ve müteşâbihlere sarılmaya imkân bulunmazdı. Şayet bütünüyle müteşâbih olsaydı, bu sefer Kur'ân'ın bütün insanlar için apaçık ve bir hidayet olması sözkonusu olmazdı. Gereğince amel etmeye de imkân bulunmazdı. Üzerine sağlam bir akîde bina edilemezdi.

Fakat yüce Allah hikmetiyle onun bir kısım âyetlerini muhkem olarak indirdi. Müteşâbih görülen âyetlerin açıklanması için bu muhkem âyetlere başvurulur. Diğer âyetler ise kullara sınav olmak üzere müteşâbihtirler. Böylelikle imanında samimi olanlar ile kalblerinde eğrilik bulunanlar birbirinden açık bir şekilde ayrılmış olur. İmanında doğru ve samimi olan bir kimse Kur'ân'ın bütünüyle yüce Allah tarafından geldiğini kesinlikle bilir. Allah tarafından gelen herşeyin hakkın ta kendisi olduğunu, onda bâtıl diye bir şeyin ya da çelişkinin bulunmasının imkânsız olduğunu kesin olarak bilir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. (Çünkü o) hikmeti sonsuz, her hamde lâyık olan tarafından indirilmedir."* (Fussilet, 41/42); *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (en-Nisâ, 4/82)

Kalplerinde eğrilik bulunan kimseler ise, müteşâbihten hareketle muhkem buyrukları tahrif etmeye yeltenirler. Haberler hakkında şüphe uyandırmak için hevâlarına tabi olmaya, hükümlere karşı büyüklenmeye kalkışırlar. Bundan dolayı akide ve amelleri itibariyle

sapık kimselerin, çoğu zaman bu sapıklıklarına bu tür müteşâbih âyetleri delil gösterdiklerini görürüz.[29]

2.1.2 İslam Nazarî Hukuku (Usul'ul-Fıkıh) İlmindeki Lafzın Manaya Delaleti İle İlgili Kurallar

Biz burada bütün İslami limler ve belâgat ilimlerindeki Kur'an'ın manalarının bu dört mertebesini ve de bu dört mertebenin de füruatı, işaratı, dal ve budaklarını açıklama imkânımız mevcut değildir. Fakat misal olması açısından usul'ul-fıkıh ilmindeki delalet şekillerini özetleyeceğiz.

Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerdeki şer'î naslardan hükümlerin nasıl istinbât edildiğini anlayabilmek için Âlimlerin, Arabçanın ifade tarzlarından veya şer'î hükümler ve onların illetlerinden, şeriatın esaslarından ve naslardan anlaşılan küllî esaslardan istifade ederek bir takım Kur'an'dan hüküm çıkarma kurallarını bilmek gerekmektedir. Bunlar şer'î nasların anlaşılmasında riayet edilen kaideler halindedir. Çünkü lafızlar kapalılık ve açıklıkta aynı derecede değildir. Onun için lafızların manaya delâlet yolları, âmm, has ve müşterekin müdlûlü, tevil keyfiyeti; atfın mugâyaratı gerektirmesi; emrin vücub ifade etmesi, nehyin haram ve yasağa delâlet etmesi gibi hususlarda bu dil kaidelerine müracaat edilir:

2.1.2.1 Birinci Kaide: Nassın Şer'î Hükme Delâlet Yolları

Hanefîler lafzın manaya delalet yollarını dört kısma ayırmışlardır. Bunlar: Nassın ibaresi, nassın işareti, nassın delaleti ve nassın

[29] Muhammed b.Salih el-Useymin, *Tefsir Usulü,* sh. 21.

iktizasıdır. "Nass" dan maksad, manası anlaşılan Kur'an veya hadis lafzıdır.

2.1.2.1.1 Nassın İbaresi

"Nassın ibaresi" demek, sözün kendisinden kastedilen manaya delalet etmesi demektir. Yani ister asıl ister ikinci derecede kastedilmiş olsun kelimeden hemen anlaşılıveren manadır. Şer'î naslardan her birinin ibaresinin delalet ettiği bir mana vardır. Bu ya kelimeden bizzat kastedilen manadır -ki asıl kastedilen budur- veya asıl olmayıp tâbi (ikinci derecede) olarak kastedilen bir mana olur. İşte buna "tebeî mana denir[30]. Bu ikisi arasındaki fark şu misallerle ortaya çıkacaktır:

"Allah alış-verişi helal faizi haram kıldı"[31] ayet-i kerimesinin bir asıl kastedilen manası vardır ki bu alış verişle faizi ayırmaktır. Çünkü ayet-i kerime yine Kur'an-ı kerimin naklettiğine göre "alış-veriş de faiz gibidir" diyen cahiliye insanı ve Yahudilere cevap vermek için nazil olmuştur. Bu ayetin teb'an kastedilen başka bir manası daha vardır ki bununla asıl kastedilen mana anlatılmak istenmektedir. İşte o "alış-verişin helal faizin haram olduğunu" ifade etmektedir. Her iki manâ da murad edilmiştir. Ancak birinci mana aslî ikinci mana tebe'îdir.

Kur'an-ı Kerîm ve sünnet-i şerifede teşrî' için varid olan nasların ekseriyeti "ibâratü'n-nas" yolu ile hükümlere delalet eder. Meselâ "Akidleri tam ifa ediniz"[32] ve "Satıcı ve müşteri ayrılmadıkça muhayyerdirler" hadisi şerifi bu kabildendir. Nassın ibaresinin delâleti haricî mânialardan tecerrüd ettiği zaman kat'î hüküm ifade eder. Buna göre eğer nass tahsis edilmiş âmm ise delâlet zannî olur, kat'î olmaz.

2.1.2.1.2 Nassın İşareti

Bu sözün ne asaleten ne teb'an maksud olmayan lakin sözün bizzat ifade etmek için söylendiği mananın yani lafızdan ilk anlaşılan mananın lâzımı olan bir manaya delâlet etmesidir. Ve nassın, sözün siyakından maksud olmayan, doğrudan kastedilmeyen bir manaya

---

[30] Abdülaziz el-Buhari, *Keşfü'l-Esrâr*. 1/67; Serahsi, *Usul*, 1/236.

[31] Kur'an, *Bakara*: 2/275.

[32] Kur'an, Maide: 5/1.

delâleti, ibare ile değil işaretle olur. İşte bu mana iltizamî yani nassdan ilk bakışta anlaşılan aslî hüküm için lâzım olan bir manadır[33].

Meselâ "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı"[34] ayeti ibaresiyle ramazanda fecre kadar gecenin her cüzünde münasebette bulunmanın mubah olduğuna, işaretiyle de oruç halinde cünüp olarak sabahlamanın caiz olduğuna delâlet eder. Çünkü fecre kadar münasebetin mubah olması kişi cünüp iken fecrin üzerine doğması demektir. İşte bu mana ayetin siyakında maksud değildir, ancak bu, maksud olan mana için ayrılmaz bir manadır.

İbarenin delâleti ile işaretin delâleti tearuz ederse, ibaresiyle sabit olan hüküm işaretiyyle sabit olan hükme tercih edilir, çünkü o daha kuvvetlidir. Meselâ "Kısas size farz kılındı"[35] nassı ibaresiyle amden öldürene kısasın farz olduğuna delâlet ederken "Amden adam öldürenin cezası cehennemde ebedî kalmaktır"[36] nassı da işaretiyle uhrevî ceza ile iktifa edilerek kısasın terkinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Ancak birinci hüküm takdim edilerek kısas tatbik edilir. İşaretin delâleti de ibarenin delâleti gibi kat'î hüküm ifade eder.

Bedîüzzaman bu nassın ibaresine manay-i sarîh yani açık mana demekte ve bu kaideyi nassın işareti yani manay-i işârîsi ile birlikte şöyle kullanmaktadır:

"İşte o pek acib ve çok hazîn halette iken, îman ve Kur'ândan gelen bir mededle

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

Âyeti imdâdıma yetişti ve gâyet emniyetli ve selâmetli bir gemi hükmüne geçti. Ruh, kemâl-i emniyetle ve sürurla o Âyetin içine girdi.

---

33 Sa'deddin Teftezanî, *Et-Telvîh ale't-Tevzîh*: 11130; *Müsellemü's-Subût*, 1/338.

34 Kur'an, *Bakara*: 2/187.

35 Kur'an, *Bakara*: 2/178.

36 Kur'an, *Nisa*: 4/93.

Evet, anladım ki: Âyetin ma'nayı sarihinden başka bir ma'nayı İşârîsi, beni teselli etti ki, sükûnet buldum ve sekinet verdi.

Evet, nasıl ki ma'nayı sarihi, Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a der: "Eğer ehl-i dalâlet arka verip senin Şerîat ve Sünnetinden i'raz edip Kur'ânı dinlemeseler, merak etme! Ve de ki: Cenâb-ı Hak bana kâfidir. Ona tevekkül ediyorum. Sizin yerlerinize ittiba edecekleri yetiştirir. Taht-ı saltanatı herşeyi muhittir. Ne âsiler, hududundan kaçabilirler ve ne de istimdâd edenler mededsiz kalırlar!" Öyle de ma'nayı İşârîsiyle der ki:

Ey insan ve ey insanın reisi ve mürşidi! Eğer bütün mevcûdât seni bırakıp fenâ yolunda ademe giderse, eğer zihayatlar senden müfarakat edip ölüm yolunda koşarsa, eğer insanlar seni terkedip mezaristana girerse, eğer ehl-i gaflet ve dalâlet seni dinlemeyip zulümata düşerse, merak etme! De ki: Cenâb-ı Hak bana kâfidir. Mâdem o var, herşey var. Ve o halde, o gidenler ademe gitmediler. Onun başka memleketine gidiyorlar. Ve onların bedeline o Arş-ı Azîm sâhibi, nihayetsiz cünûd ve askerinden başkalarını gönderir. Ve mezaristana girenler mahvolmadılar, başka âleme gidiyorlar. Onların bedeline başka vazifedarları gönderir. Ve dalâlete düşenlere bedel, tarîk-ı hakkı takib edecek mutî kullarını gönderebilir. Mâdem öyledir, o herşeye bedeldir. Bütün eşya, birtek teveccühüne bedel olamaz! der."[37]

2.1.2.1.3 Nassın Delâleti

Bu, lafzın ibare veya işaret yolu ile değil de hükmün sebebi veya illeti yolu ile delâlet etmesidir. Meselâ, iki hâdisenin hükmün illetinde ortak olması veya nassın sükût ettiği meselenin hükmü, söylediğinden daha açık olması ve bunun kıyasa veya içtihada ihtiyaç duymaksızın lafızdan anlaşılması gibi. Buna hitabın fahvası yani gaye ve maksadı denir. İmâm Şafiî bunu celî kıyasdan sayar ve Şafiîlerce buna "mefhûmu'l-muvafaka" denir. Bu delâlete "nassın delâleti" denir. Çünkü bununla sabit olan hüküm nassın ibaresi ve işaretinde olduğu

---

[37] Bedîüzzaman Said Nursi, *Lemalar*, Onbirinci Lema, sh. 51-52.

gibi sadece lafızdan anlaşılmaz bilakis bu delâlet ancak hükmün menâtı ve illeti vasıtasıyle anlaşılır.

Mesela: "Onlara "öf bile deme onları azarlama"[38] ayet-i kerimesi ibaresi ile açıkça öf demenin haram olduğuna delâlete eder. Çünkü bu onlara eza vermektedir. Yine bu nass delâlet tariki ile de onlara vurma, sövüp-sayma, aç bırakma gibi muamelelerin haram olduğuna delâlet etmektedir, zira bunlar "öf" demekten daha ağır eza verir. Çünkü "öf demenin nehyedilmesinden, ana-babaya bundan daha çok eza veren şeylerin nehyedilmiş olması dil bakımından pekâlâ anlaşılmaktadır. O halde nassın sükût geçtiği meselenin hükmü, söylediğinden daha açıktır. Zira illet birincisinde ikincisinden daha kuvvetlidir.

Bedîüzzaman bu kuralı da Rislae-i Nur Külliyatında kullanmakta ve buna tarîk-i evlâ tabir etmektedir. "Bu zıtları bir fiilinde cem etmek, ancak kudreti hadsiz bir Sâni-i Kadire mahsustur. **Hülâsa:** Herbir fıkra, tek başına hâtem-i Ehadiyeti izhara kâfi olduğu takdirde, fıkraların hey'et-i içtimâîyesi pek zâhir bir tarîk-i evlâ ile hâtem-i Ehadiyeti gösterir."[39]

2.1.2.1.4 Nassın İktizası

Sözün şer'an muteber olabilmesi için takdir edilmesine ihtiyaç duyulan lafızdır. Bu delâlete iktiza denilmiştir, çünkü iktiza, taleb etmek ve istemek manasınadır, söz şer'an doğru ve sahih olması için o mukadder manayı taleb eder.

Bunun misali "Ümmetimden hata, nisyan, unutma ve ikrah kaldırılmıştır" hadisi şerifidir. Bu nass lafzı ve ibaresiyle hata, unutma ve ikrahın bu ümmetten kaldırıldığına delâlet eder ki bu selim bir mana değildir, çünkü fiil olduktan sonra kalkmaz. O halde ibareyi düzeltmek için mutlaka bir şey takdir etmek lazımdır ki işte bu "günahın veya hükmün kalkması"dır. Yani hatanın, unutmanın ve ikrahın vebali kaldırılmıştır demektir. "Günahın kalkması" iktiza ile anlaşılmaktadır.

---

[38] Kur'an, *İsra*: 17/23.

[39] Bedîüzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, Lasiyyyemalar, 36

Bedîüzzaman'ın bu kaideyi tevhide dair bir meselede kullanmasına en güzel misal şudur:

"Eğer Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse; o vakit, o kâsedeki toprakta, herbir çiçek için ma'nevî, ayrı, tabiî bir makinesi bulunmazsa, bu hal vücûda gelemez. Çünkü tohumlar ise nutfeler ve yumurtalar gibi, maddeleri birdir. Yâni: Müvellid-ül mâ, müvellid-ül humuza, karbon, azotun intizamsız, şekilsiz, hamur gibi halitasından ibaret olmakla beraber, hava, su, hararet, ziya dahi, herbiri basit ve şuursuz ve herşeye karşı sel gibi bir tarzda gittiğinden, o hadsiz çiçeklerin teşkilleri ayrı ayrı ve gâyet muntazam ve san'atlı olarak o topraktan çıkması, bilbedâhe ve bizzarure iktiza ediyor ki; o kâsede bulunan toprakta, ma'nen Avrupa kadar, ma'nevî ve küçük mikyasta matbaaları ve fabrikaları bulunsun. Tâ ki, bu kadar hayatdar kumaşları ve binler ayrı ayrı nakışlı mensucâtları dokuyabilsin."[40]

2.1.2.2 İkinci Kaide: Mefhûmu'l-Muhâlefet

Nassın mefhumu iki çeşittir: Mefhûmu'l-muvâfakat ve mefhumu'l-muhalefet.

Mefhûmu'l-muvâfakat: Hakkında hüküm bulunan bir şeyin hükmüne delalet eden lafzın, illette müşterek oldukları için, hakkında hüküm bulunmayan bir şeyin hükmüne de delâlet etmesidir. Meselâ, "onlara öf bile deme" ayet-i kerimesinin onlara vurmanın da öncelikle haram olmasına delâlet etmesi gibi. Bunun hükmü, bu mefhum ile amel etmenin vacib olmasıdır. Çünkü o, hükme mantuktan daha münasibdir. Meskûtün anh mantuka müsavi olduğu zaman da hüküm aynıdır. Yetimin malını haksız yere yemenin haram olmasına müsâvî olan onun malını telef etmenin de haram olması gibi. Bu çeşit mefhum ile nassın ibaresi aynıdır.

Mefhumu'l-muhalefet: Hükmü açık meselenin şartlarından biri bulunmadığı için Kelâmın hakkında hüküm sabit olan meselenin hük-

---

[40] Bedîüzzaman Said Nursi, *Nur Çeşmesi*, sh. 84.

münün, hakkında hüküm bulunmayan meseleden nefyedildiğine delâlet etmesidir.

Meselâ: "Zina eden kadın ve zina eden erkek, her birine yüzer sopa vurun"[41] ayet-i kerimesi mehfumu'l-muhalefet'i ile bu sayının yüzden ne fazla ne eksik olmasının caiz olmadığına delâlet eder. "Onlara seksen sopa vurun"[42] ayet-i kerimesi mehfumu'l-muhalefeti ile seksenden az ve çok olamayacağına delâlet eder.

Bedîüzzaman her iki metodu da ayetin izahında kullanarak şöyle demektedir:

"Hem netice ve âkibetlerine işaret eden şu âyet, فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

mefhum-u muvafık ile şöyle ferman ediyor: "Ehl-i dalâletin ölmesiyle, semâvat ve zemin, onların üstünde ağlamıyorlar."

Ve mefhum-u muhâlif ile delâlet ediyor ki: "Ehl-i îmânın dünyadan gitmesiyle, semâvat ve zemin, onların üstünde ağlıyor." Yâni: Ehl-i dalâlet, madem semâvat ve arzın vazifelerini inkâr ediyor. Mânalarını bilmiyor. Onların kıymetlerini iskat ediyor. Sâni'lerini tanımıyor. Onlara karşı bir hakaret, bir adâvet ettiğinden elbette semâvat ve zemin, onlara ağlamak değil, belki onlara nefrin eder, onların gebermesiyle memnun olurlar. Ve mefhum-u muhalif ile der: "Semâvat ve arz, ehl-i îmânın ölmesiyle ağlarlar." Zira ehl-i îmân ise; (çünki) semâvat ve arzın vazifelerini bilir. Hakikî hakikatlarını tasdik ediyor. Ve onların ifade ettikleri mânaları îmân ile anlıyor. "Ne kadar güzel yapılmışlar, ne kadar güzel hizmet ediyorlar." diyor. Ve onlara lâyık kıymeti veriyor ve ihtiram ediyor. Cenâb-ı Hak hesabına onlara ve onlar âyine oldukları esmâya muhabbet ediyor. İşte bu sır içindir ki, semâvat ve zemin, ağlar gibi ehl-i îmânın zevaline mahzun oluyorlar."[43]

---

[41] Kur'an, *Nur*: 24/2.

[42] Kur'an, *Nur*: 24/4.

[43] Bedîüzzaman Said Nursi, *Îman ve Küfür Muvazeneleri*, Otuzikinci Söz, sh. 174.

2.1.3 Risale-i Nur İtibariyle Netice

Bedîüzzaman'a göre, "Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân; âyetlerini, cümlelerini öyle bir şekilde nazmetmiş ve vaz'etmiştir ki, her cihetten ihtimal yolları bulunsun ki, muhtelif fehimler ve isti'dâdlar, zevklerine göre hisselerini alabilsinler. Binâenaleyh ulûm-u Arabiyyenin kaidelerine muvafık ve belâgatın prensiplerine uygun ve ilm-i usûle mutabık olmak şartiyle, müfessirlerin birbirine muhalif olan beyânatı ve ihtimalleri; zamanlara, tabakalara ve fehimlere göre murad ve câizdir diye hükmedilebilir."[44]

İşte Bedîüzzaman Hazretleri *Sikke-i Tasdik-i Gaybî* adlı eserinde, Kur'anın bütün bu özelliklerini göz önünde bulundurarak ve de İslami ilimlerde mevcut olan yukarıdaki kurallara uyarak şöyle demektedir: "Kur'an hakkında nâzil olan bazı ayetler, fer'î bir tabakadan ve bir mana-yı İşârîsiyle de Kur'an ile münasebeti çok kuvvetli bir tefsirine bakmak, şe'nine bir nakîse değil, belki o lisan-ül gaybdaki i'caz-ı manevîsinin muktezasıdır." Dikkat ederseniz Bedîüzzaman Kur'an'ın işaret ettiği fer'î tabakalardan biri ve işaret manasıyla Kur'an Risale-i Nur gibi bir Kur'an tefsirine işaret ediyor diyor.[45]

Buna en güzel misal Nur Ayetidir. Geliniz Bedîüzzaman'ın konuyla alakalı izahlarını dinleyelim:

"Risale-i Nur doğrudan doğruya Kur'ân'ın bâhir bir bürhanı ve kuvvetli bir tefsiri ve parlak bir lem'a-i i'caz-ı mânevîsi ve o bahrin bir reşhası ve o güneşin bir şuâı ve o mâden-i ilm-i hakikattan mülhem ve feyzinden gelen bir tercüme-i mâneviyesi olduğundan onun kıymetini ve ehemmiyetini beyan etmek Kur'ân'ın şerefine ve hesabına ve senâsına geçtiğinden, elbette Risale-i Nur'un meziyetini beyan etmekliği, hak iktiza eder ve hakikat ister, Kur'ân izin verir. Benim gibi bir tercümanın hissesi yalnız şükürdür. Hiçbir cihetle fahre, temeddühe, gurura hakkı yoktur ve olamaz. Gelecek âyetlerin işârâtına bu nokta-i nazarla bakmak gerektir. Yoksa beni kendini düşünen biri olarak ittiham edenlere hakkımı helâl etmem.

---

[44] Bedîüzzaman Said Nursi, *İşârâtü'l - İcâz*, İmanı Bilgayb, sh. 40.

[45] Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 94-95.

Tevâfukla işâretler eğer münâsebat-ı mâneviyeye dayanmazsa ehemmiyeti azdır. Eğer münâsebet-i mâneviyesi kuvvetli ise, bu onun bir ferdi, bir mâsadakı hükmünde olsa ve müstesna bir liyakatı bulunsa, o vakit tevâfuk ehemmiyetlidir. Ve o Kelâmdan bunun irâdesine bir emâre olur. Ve ondan o ferdin hususî bir surette dâhil olduğuna ya remz, ya işaret, ya delâlet hükmünde onu gösterir. İşte gelecek âyât-ı Kur'âniyenin Risale-i Nur'a işaretleri ve tevâfukları ekseriyet ile kuvvetli bir münasebet-i mâneviyeye istinad ederler.. Evet bu gelecek âyetler onüçüncü asrın âhirine ve ondördüncü asrın evveline cifirce bakıyorlar ve Kur'ân ve îman hesabına bir hakikata işaret ediyorlar. Ve medar-ı teselli bir "Nur"dan haber veriyorlar. Ve o zamanın dalâlet fitnesinden gelen şüpheleri izâle edecek Kur'ânî bir bürhanı müjde veriyorlar. Ve o işaretlere ve remizlere tam mazhar ve o vazifeleri bihakkın görecek Risale-i Nur gibi bir tefsir-i Kur'ânî olacak. Hâlbuki Risale-i Nur bu mezkûr noktada ileri olduğu, onu okuyanlarca şüphesiz olmasiyle delâlet eder ki; o âyetler bilhassa Risale-i Nur'a bakıp ona işâret ediyorlar. Mesela bunlardan biri Âyet-in-Nur'dur ki, bunun mânaca çok tabakaları ve çok vecihleri vardır. Ve o tabakalardan ve vecihlerden işârî ve remzî bir vechi mânaca ve cifirce nurlu bir tefsiri olan Risâle-in-Nur ve Risâlet-ün-Nur'a dört - beş cümlesiyle on cihetten bakıyor. Ve o tabakalardan ve o vecihlerden bir tabaka ve bir perde dahi mu'cizane elektrikten haber veriyor."[46]

2.2 İŞÂRÎ MANA VE İŞÂRÎ TEFSİR

İşârî mânâ, bir Kelâmın doğrudan değil, işaret olarak ince anlamlar taşımasıdır. Mesela, katıldığı toplantıdan erken dönen birine, "Niçin erken döndüğü" sorulduğunda "Hava soğuktu, fazla kalamadım" dese bununla hem maddi havanın soğukluğunu nazara verebilir, hem de toplantıdaki uygunsuz ortama dikkat çekebilir.

Fıkıh âlimleri kıyas yoluyla bazı neticelere varırlar. İşari tefsir mensupları da istihrac ettikleri manalarla ibret alırlar. Mesela, **"Ona**

---

[46] Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 69-71.

(Kur'ana) ancak tertemiz olanlar dokunabilir"[47] ayeti için **"Nasıl ki Kur'ana ancak temiz beden dokunabilir. Onun gibi, Kur'anın manalarını da ancak müttaki insanların temiz kalbleri zevkedebilir"** sonucuna ulaşmak güzel bir İşârî manadır. Keza, **"İçinde köpek ve cünüp bulunan eve melekler girmez"**[48] hadisinden **"kibir ve hasedle kirlenmiş kalbe de iman hakikatlerinin feyzi girmez"** sonucuna varmak isabetli bir yorumdur.

Kur'ân-ı Kerim, anlaşılmak ve amel olunmak için geldiğini açıkça bildirmektedir. "Biz, Kur'ân'ı anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?"[49] Bu itibarla, nüzûle başlamasıyla birlikte anlaşılması için çalışmalara da başlanmış; bu yöndeki faaliyetler, ilk zamanlarda "te'vil", daha sonra genellikle "tefsir" adıyla anılmıştır. İlk müfessir ve semavî orijinine en uygun yorumlar getiren Hz. Peygamber'e ve vahiy atmosferini yaşamaya mazhar olan sahabeye dayanan rivâyet ağırlıklı tefsire, sonraları çoğunlukla bu rivâyetlere aykırı düşmeyecek şekilde akıl, tefekkür ve her sahada gelişen ilimlerin daha bariz bir tarzda devreye girmesiyle dirâyet tefsiri katılmıştır. Böylece, içtimaî tefsir, lügavî tefsir, edebi, hukuki, fenni ve daha başka tefsir çeşitleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, usûl bakımından daha farklı ve daha hususi bir bakış açısını yansıtan İşârî tefsir adı verilen çalışmalar da yapılmıştır. Bu faaliyetler, kesintisiz devam etmektedir. Gazzalî'nin deyişiyle bu durum, "Kur'ân'ın kıyısız bir umman"[50] olduğunun bir göstergesidir.

Klâsik kaynaklarımızda İşârî tefsir geniş bir alana şamil olarak görülmektedir. [51] Sonraları bu tefsir, sûfî veya tasavvufî tefsir olarak görünmeye başlamıştır. Konu ile ilgili literatürü incelediğimizde, işâri tefsirin, tasavvufî tefsire münhasır olmayıp, tasavvufî tefsiri de içine alan daha kapsamlı bir faaliyet olduğunu görüyoruz.

---

47 Kur'an, *Vakıa*, 79.

48 Ebu Davud, *Sunen*, Taharet, 89.

49 Kur'an, *Kamer*, 54/17, 22, 32, 40.

50 Imam Gazali, *Cevâhiru'l-Kur'an*, 15.

51 Suyutî, *Itkan el-Ulum*, 4/225.

Işarî tefsire delâlet eden birçok âyet vardır. Yusuf (a.s.), hâdiseleri ve rüyaları tabir ilmini Allah'ın kendisine öğrettiğini ifade eder[52]. Gözlerini kaybeden babasının gözlerinin kendi gömleği ile açılacağını bildirmesi ve dediği gibi olması[53] yine bu ilmin cümlesindendir. Onun bu ilim kesinlik bildirir.[54]

Hz. Yakub'un, (a.s.) Filistin'den, Mısır'da bulunan oğlu Yusuf'un kokusunu almasını imkânsız görenlere: "Allah'tan aldığım ilimle ben sizin bilmediğinizi bilirim"[55] dediğini öğreniyoruz. Bu âyet ve özellikle Kehf Sûresi 78-82. âyetlerinde, Hızır'ın, Hz. Musa'ya verilenden başka bir bilgiye sahip olduğunu anlatan kıssa, Allah'ın bazı kullarına lütfettiği bir kavrayış ve ledünnî bir ilim olduğunu açıkça bildirmektedir. Kehf Sûresindeki bu kıssa, açık ve tatbikatlı olarak bu âlemde ve hayatta bilinen ve keşfedilen şeylerin ötesinde bilinmeyen pek çok şey olduğunu ispatlamaktadır. Ayrıca Kur'ân, işaretten anlamayı açıkça teşvik etmektedir: "Kesinlikle bunda işaretten anlayanlar için nice ibretler (âyât) vardır." [56]

Bedîüzzaman Said Nursî, İşârî tefsiri değerlendirirken, zahir gibi bâtın ve mecazda da ifratı tehlikeli görür: "Her şeyi zahire hamledip zahirîlerin yanlış mezhebini ortaya çıkarıncaya kadar tefrit etmek ne kadar zararlı ise, her şeye mecaz gözüyle baktırıp sonunda bâtınîlerin batıl mezhebini sonuç verecek kadar ifrat sevgisi daha zararlıdır".[57] O, böyle derken, tabiî ki İşârî ve remzî mânâyı reddetmez, bilâkis kabul eder ve bu konuda şu açıklamaları da yapar: "Bir işle çok uğraşan kimse, genellikle başka alanlarda bilgisiz olur. Bundan dolayı, maddî alanda fazla yoğrulan, maneviyatta zayıflar ve sathi olur. Sadece zahirî tefsir ile iktifa eden Kur'ân'ın derûnî anlamlarına nüfuz edemez ve yaptığı iş noksan kalır. Sarih mânâ, çoğunlukla bir tanedir ve bellidir. Aksi takdirde bu mânânın belirlenmesinde âlimlerin büyük çoğunlu-

---

[52] Kur'an, *Yusuf*, 12/37.

[53] Kur'an, *Yusuf*, 12/93-96.

[54] Taberî, *Camiu'l-Beyan*, 7/220.

[55] Kur'an, *Yusuf*, 12/96.

[56] Kur'an, *Hıcr*, 15/75.

[57] Bedîüzzaman, *Muhekamât*, 23.

ğunun tasvibi gerekir. Ama sarih mânânın altında gizli olan İşârî ve remzi mânâ böyle değildir. Işarî mânâ bir bütün olup her çağa mahsus kısımları vardır. Bu açıdan, İşârî mânâ, Kur'ân'ın âyetiyle veya sarahatiyle çelişmek şöyle dursun, bilâkis O'nun i'caz ve belâgatine hizmet eder. Dolayısıyla, bu nevi işaretlere itiraza sebep yoktur."

Bedîüzzaman'ın, Âli Imrân Sûresi (3) 64. âyetindeki "Yâ Ehle'l-Kitâb" ifadesi hakkında şu orijinal tesbiti İşârî tefsire örnek teşkil etmektedir: "Yâ ehle'l-Kitâb lafzı, Ya ehle'l-Mekteb mânâsını dahi tazammun eder".[58] Onun, kezâ Bakara Sûresi'nin ilk âyeti hakkında, "Elif Lâm Mîm lisân-ı hâliyle hem muarazaya meydan okur, hem mu'ciz olduğunu ilân eder" [59]yönündeki tespiti de bu kabildendir.

Elmalı Hamdi Yazır da şu tesbitleri yapar: Kur'ân'ın lisanı lügaz ve muamma gibi remizden ibaret sembolik bir ifade değildir. Şüphe yok ki nususta asıl olan mâni bir karine bulunmadıkça zahiri üzere haml olunmaktır. Bununla beraber şu da muhakkaktır ki Kur'ân'ın Ümmü'l-Kitâb olan muhkemâtının yanında hafî, müşkil, mücmel ve müteşâbihatı, hakikatı, mecâzı, sarihi, kinâyesi, istiaresi, temsili, tensisi, imâsı, belâğatinin nükteleri, târizleri, telmihleri, remizleri de vardır. Bütün bunlarda en vazıh olan mânâ maksut olmakla beraber müstetbeât-i terâkib (satır arası mânâlar) denilen ve tâli derecede matlup olan nice ifadeler de vardır. Usûl ilminde malum olduğu üzere zâhirin zâhir olması aynı zamanda te'vil, tensis, mecâz ihtimallerini kesmiş olmak lâzım gelmeyeceği cihetle o zahire münafi ve münakız olmayarak maiyetinde bazı ihtimallerle tâli derecede birçok işaretlerin anlaşılıp istinbat olunabilmesi, muhkemâtın vuzuh ve beyânına aykırı olamayacağı gibi, bilâkis lisan arabiy mübîn olmasının levazımındandır. Bundan dolayı Kur'ân'da hiç bâtın, remiz ve îmâ yoktur, demek doğru olmaz. Elif Lâm Mîm, Kâf, Nûn gibi sûre başlarında gelen harfler ne sûrette tefsir edilirse edilsin remzî olmaktan hâli denemez. Fakat Kur'ân, O'nu gereği gibi düşünmüyorlar mı? Eğer Kur'ân Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı esası üzere çelişkiden beri, son derecede beliğ bir kelâm olduğu için,

---

[58] Bedîüzzaman, *Risale-i Nur Külliyatı*, 1/183.

[59] Elmalı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2/1170.

zâhiri ve bâtını arasında aykırılık ve çelişkiden münezzehtir. Haddi aşmamak şartıyla ondan zaman zaman vehbî ve zevkî olarak alınan tulûât ve ilhamlara nihayet tasavvur olunamaz."[60] Şihab'ın dediği gibi bu kabil gizli işaretlerin Kur'ân'ın mu'cizelerinden olması uzak bir ihtimal olarak görülemez.[61].

Maamafih müteşabihat vadisi demek olan bu gibi nüktelerden muhkemata aykırı mânâlar çıkartmağa kalkışmak, Hurûfîlik sapıklığıyla Bâtınîlik karanlığına sürüklenmek demek olacağı, bunun ise Kur'ân'ın zulmetten nûra götüren açık beyanına aykırı olduğu şüphesiz olmakla beraber muhkemata aykırı olmayarak sezilen, duyulan parıltılar, ışıklar, ince ince irfanları, zevkleri okşayan remizler, îmâlar, kâlden ziyade hâle ait olan ve ehlinden başkasına örtüsünü açmayan hârikalar da ne kadar incelense o kadar faydalı, o kadar güzel olur. Meselâ Kur'ân'ın başı besmelenin (bâ)sı ile başladığı, sonu da 'nâs'ın 'sîn'i ile son bulduğu düşünülünce, bunun 'bes', yani yetişir, kâfi, işte o kadar demek gibi olduğu, bunun da 'Biz Kitap'ta hiç bir şeyi eksik bırakmamışızdır. Sonra, Rab'lerinin huzurunda toplanacaklardır' (En'âm: 6/38) muhkem mefhûmuna uygun olarak Kur'ân'ın başka bir kitaba, diğer bir delile ihtiyaç bırakmayacak derecede din esaslarının hepsini içeren, yeterli bir hidayet rehberi olduğuna bir remiz, yani 'Kendilerine okunan kitab (Kur'ân)ı sana indirmemiz onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır' (Ankebût: 29/51) muhkem mânâsına da işaret olması gibi anlayışlar boş değil, hoştur.[62]

Makbul bir İşârî tefsir için şu dört esasa dikkat çekilmiştir:

1-Kuran'ın zahirî manalarına aykırı olmaması.

2-Onu destekleyen şer'i bir delil olması.

3-Şer'an ve aklen reddedilmemesi.

---

60 Elmali Hamdî Yazir, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 8/5614

61 Elmali Hamdi Yazir, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/4564.

62 Elmali Hamdi Yazir,, Hak Dini, 9/6429; Muhammed Çelik, "İşari Tefsir ve Sahası", *Yeni Ümit*, Sayı: 62 Ekim - Kasım - Aralık 2003.

4-Zahiri mananın tamamen reddedilip, "Bundan murat ancak bu İşârî manadır" denilmemesi.

Konuyu bazı örneklerle açmakta yarar görüyoruz: Allahın yardımı ve fetih geldiğinde insanların bölük bölük Allahın dinine gireceklerini haber veren Nasr Suresi nazil olduğunda, artık Resululllahın (asm) dünyadaki görevinin bitmek üzere olduğunu hisseden Hz. Ömer (ra) ağlamaya başlar.

Keza, Hz. Peygamber ömrünün sonlarına doğru bir konuşmasında **"Bir kul dünyada kalmakla Allah'a dönmek hususunda muhayyer bırakıldı. O, Allah katında olanı seçti."** deyince, Hz. Ebubekir gözyaşlarını tutamaz.[63] Hâlbuki aynı hadisi duyan nice insan, o anda Hz. Ebubekirin hissettiğini hissetmez.

Hz. Ebubekir, Veda Haccı'nda nazil olan **"Bugün dininizi kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım."**[64] ayetini duyunca "Kemalden sonra ancak noksan vardır" der. Hz. Peygamberin vefatının yaklaştığını hisseder ve ağlar.[65]

Sonuç olarak, Bedîüzzaman'a göre, "Bir tabakanın mâna-yı işârisinin külliyetindeki fertlerinin bu asırda tezâhür eden ve münasebeti pek kuvvetli bir ferdi Risalet-ün-Nur olduğunu, onu okuyan herkes tasdik eder. Risalet-ün-Nur'un Kur'ân'dan başka me'hazı yok, Kur'ân'dan başka üstadı yok, Kur'ân'dan başka mercii yoktur. Te'lif olduğu vakit hiçbir kitab müellifinin yanında bulunmuyordu. Doğrudan doğruya Kur'ân'ın feyzinden mülhemdir.

İşte Sikke-i Tasdik-i Gaybi adlı risalede zikredilen otuzüç âyetin bil'ittifak, tekellüfsüz, mânaca ve cifirce Resail-in-Nur'un başına parmak basmaları ve başta Âyet-in-Nur on parmakla ona işaret etmesi ve eskidenberi ulema ortasında ve edibler mabeyninde meşhur bir düstur ve hakikatlı bir medar-ı istihracat ve hattâ hususî tarihlerde ve mezar taşlarında ediplerin istimal ettikleri mâruf bir kanun-u ilmî iledir. Eğer o kanuna tasannu karışmazsa, işâret-i gaybiye olabilir.

---

63 Buhari, *El-Cami' el-Sahih, Menakıbu'l- Ensar*, 45.

64 Kur'an, *Maide*, 3.

65 Mahmud Alusi, *Ruh'ul-Ma'ânî*, c. I, sh. 7-12.

Eğer sun'î ve kasdî yapılsa, yalnız bir letâfet, bir zerâfet, bir cezâlet olur."[66]

Bedîüzzaman hazretleri, hiçbir yerde bu ayet Risale-i Nur hakkındadır demiyor ve şahsını ön plana çıkarmıyor; sadece yukarıdan beri izah ettiğimiz İşari tefsirin kurallarını kullanarak Kur'an ayetlerinin işaret ettiği külli manaların yüzlerce işari manalarından birinin de Risale-i Nura işaret eylediğini belirtiyor.

2.3 CİFİR İLMİ VE EBCED HESABI

Cifir İlmi ile alakalı bazı konuların vuzuha kavuşmasında zaruret var. Gerçi bu konuda Dr. Niyazi Beki ve Abdülkadir Badıllı Ağabey yeterince inceleme yapmışlar. Biz onların çalışmalarından da istifade ederek biraz daha ayrıntılı konuyu irdeleyeceğiz.

2.3.1 Cifir İlmi Nedir?

Cifir veya cefer, Arapça'da "sütten kesilmiş kuzu, oğlak; içi taşla örülmemiş geniş kuyu" manalarını ifade etmektedir. Istılahta ise, temeli ebced hesabına dayanan, harflerden ve ibarelerden gaybî haberler çıkarmada kullanılan hususî bir ilimdir. Bazı âlimlerin naklettiğine baklılırsa, Ca'fer-i Sâdık, Hz. Peygamberin al-i beytinin muhtaç oldukları bütün gizli bilgiler bir kuzu ve oğlak (cefr) derisinin üzerine yazılmış ve bu sebepten bu ilme Arapça'da cefr adı verilmiştir. Cifir ile meşgul olanlara cefrî veya ceffâr denilir. Konuyla ilgili ve özellikle de Ca'fer-i Sâdık'a isnad edilşen kitaplara da El-Cefr ve'l-Câmi'a adı verilmektedir. Onu için bu ilmin adı hem Keşfu'z-Zünûn'da ve hem de benzer eserlerde bu ad ile anılmıştır. İbn Haldun bu ilmin bir disiplin olmaktan ziyade şahsi bir kabiliyet olduğunu ifade etmektedir.[67]

Bir kısım kaynaklara göre ve genellikle de ehl-i beyt âlimlerine göre, Hz. Ali, Kur'an'ın bazı sırlı manalarını Hz. Peygamber'den öğre-

---

[66] Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 94-95.

[67] İbn Haldun, *Mukaddime*, II, sh. 823, 828; Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr*, Dar al-Kitab el-Sufi, 1990, sh. 11 vd.; Krş. Metin Yurdagür, *Cefr Maddesi*, TDVIA, c. VII, sh. 215 vd.

nerek bunları El-Cefr ve'l-Câmi'a adı verilen iki eserde kuzu veya oğlak derisi üzerine yazmıştır. Kıyamete kadar meydana gelecek olayların sırlarını dolu olan bu kitaplardaki rumuzlar ancak al-i beytten gelen âlimlerce çözülebilecektir. Elimizde Hz. Ali'ye isnad edilen Kitab'ül-Cefr el-Câm' ve Misbah'un-Nur el-Lâmi' adlı eser bulunmaktadır. 1287 Hicri yılında basılan nüshası da elimizde bulunmaktadır. Bazı kaynaklar ise bu kitapları kaleme alanın Hz. Ali değil onun torunu olan Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin olduğunu ve bunun kaleme aldığı eserlerin ikiye ayrıldığını ifade etmişlerdir:

Birincisi; El-Cefr'ül-Ahmer yani kırmızı deri üzerine yazılanında Hz. Muhammed'in manevi silahları mevcuttur. Aynı zamanda geleceğe ait hadiselerin şifreleri de bu kitapta kayd edilmiştir.

İkincisi; El-Cefr'ül-Ebyad yani beyaz deri üzerine yazılandır ki, bunda ise eski peygamberlerin haberleri, ulema-i beni İsraile ait bilgiler ve bütün mukaddes kitap ve sahifelerle alakalı malumat bulunmaktadır.[68]

Keşfu'z-Zünûn'da, cifir ve ebced ilminin, konunun uzmanları olan mânevî ilimlerde derinleşen simalar için birçok esrarın anahtarı hükmünde bulunduğu ve Hz. Ali tarikiyle özellikle Ehl-i Beyte tevârüs eden bir ilim olduğu belirtilmiştir. Bu ilmin eski peygamberlerin kitaplarında da yer aldığına dair rivâyetlere işaret eden Çelebi, "Bu ilme, ancak âhirzamanda gelecek olan Hz. Mehdî, hakkıyle vâkıf olur" diyen bazı âlimlerin görüşlerine de yer vermiştir.[69]

Bedîüzzaman'ın dikkat çeken yönlerinden birisi, eserlerinde cifir ilmine de yer vermesidir. Eskide ve günümüzde cifir ilmi hayli tartışılmıştır ve tartışılmaktadır. Bu konuda, şu hususlara dikkat çekmekte fayda görüyoruz:

1. Her şey bizim malumatımıza münhasır değildir. Bir ilmi bizim bilmeyişimiz, olmadığına delâlet etmez. **"Onlar, ilmen ihata etmedikleri ve te'vili daha kendilerine gelmemiş şeyi yalanladılar"** ayetini

---

[68] Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr,* Dar al-Kitab el-Sufi, 1990, sh. 13-14;

[69] Kâtib Çelebi, *Keşfuz-Zünûn,* I/592.

unutmamak gerekiyor. (Yunus, 10/39) Kur'an kelimelerinin istikbaldeki bir kısım olaylara işaretini, çok az müfessirin yazmış olması reddini gerektirmez.

2. Bu ilim, Kur'an'ın nüzulûnden önce de bilinmekteydi. Mesela, Yahudilerden bir topluluk, Hz. Peygamberden (Elif-Lâm-Mîm) şeklinde huruf-u mukattaayı duyunca, ebced hesabıyla (harflerin rakam değeriyle), O'nun ümmetinin ömrünün az olacağına istidlalde bulunur. Hz. Peygamber, diğer huruf-u mukattaalardan okur. Adamlar, her yeni huruf-u mukattaayı duyunca şaşkına dönüp, "Biz senin durumundan bir şey anlayamadık." deyip ayrılırlar.

2.3.2 Lehinde ve Aleyhindeki Görüşler

Bazı ilim adamları gaybı bilmeyle alakalı gene kaideyi zedelediği ve al-i beyte imtiyazlı bir sınıf olarak bakmaya sebep olduğu için cifir ilminin aleyhinde konuşmuşlardır. Ancak Bedîüzzaman'ın da dâhil olduğu ve bir kısmının isimlerini zikredeceğimiz alimler ise, suiistimal edilmemek şartıyla bunda bir sakınca görmemişlerdir.

Bedîüzzaman'ın ilm-i cifir hakkındaki şu ifadeleri de çok önemlidir:

"İlm-i cifir, meraklı ve zevkli bir meşgale olduğundan, vazife-i hakîkiyeden alıkoyup meşgul ediyor. Hatta kaç defadır esrar-ı Kur'an'iyeye karşı o anahtar ile bazı sırlar açılıyordu. Kemâl-i iştiyak ve zevk ile müteveccih olduğum vakit kapanıyordu. Bunda iki hikmet buldum:

Birisi: لاَ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلاَّ اللهُ 'Gaybı ancak Allah bilir' **(Neml, 27/65)** yasağına karşı hılaf-ı edebde bulunmak ihtimali var.

İkincisi: Hakaik-ı esasiye-i imaniye ve Kur'an'iyenin berahin-i kat'iye ile ümmete ders vermek hizmeti ise, ilm-i cifir gibi ulum-u hafiyenin yüz derece fevkinde bir meziyet ve kıymeti vardır. O vazife-i kudsiyede kat'î hüccetler ve muhkem deliller, su-i istimale meydan vermiyorlar. Fakat cifir gibi, muhkem kaidelere merbut olmayan

ulum-u hafiyede su-i istimal girip, şarlatanların istifade etmeleri ihtimalidir."[70]

Görüldüğü gibi, cifir ilmi gizli ilimlerdendir. Az kişiye hitab etmektedir. İman ve Kur'an hakikatleri ise, herkese seslenmektedir. Hem herkesin onlara ihtiyacı vardır. Bu gibi noktalardan dolayı ve **"Gaybı ancak Allah bilir"** yasağına karşı edebe aykırı harekette bulunmamak için Bedîüzzaman, bu ilmin ayrıntılarını eserlerine yansıtmamıştır. Yansıttığı miktar, altı bin küsûr sayfalık tefsirinin içinde az bir bölüm teşkil etmektedir. Bunda asıl maksadı, o günün ağır şartları altında hizmet eden talebelerine bir şevk kaynağı olmasıdır.

Acaba cifir ilmi hakkında büyük İslam Âlimleri ne demişlerdir? Bunu da özetleyelim:

A) İslam Filozofları: İmâm Gazali kalbin garip hallerini sayarken kişinin nefsi safvete ulaşması şartıyla bazı gaybî sırlara muttali olabileceğini açıklamaktadır. Bunu teyid eden İbn-i Sina, fazilet kişiye bazı gaybî sırların açılmasına muktedirdir diyerek destek veriyor. Burada Hz. Peygamber'in "Şeytanlar Âdemoğullarının kalpleri çevresinde vesvese ile dolaşmasaydılar, semanın melekût âlemindeki sırlar onlara keşf olunurdu" hadisini hatırlamak gerekir. İbn-i Haldun ise, manevi imtiyazlara sahip bazı insanların henüz vuku bulmadan kâinat ile alakalı olayları haber verebildiklerini anlatmakatdır.[71]

B) Müfessirler ve Kelâmcılar: Müfessirler ve Kelâmcılara göre gaybî bir sırrın peygamberler eliyle keşfedilmesi mu'cize ve evliya eliyle keşfedilmesi ise kerâmettir. Meselenin temelini şu ayetler teşkil etmektedir: "O bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarına kimseyi muttali kılmaz; Ancak, (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar ki böylece onların (peygamberlerin), Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini

---

[70] Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 63, 101, 125; *Şuâlar*, s. 613.

[71] Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr*, sh. 17-20.

bilsin. (Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir)."[72]

İmâm-ı Beydavi bu ayeti açıklarken gaybın tam olarak ancak ve ancak Allah tarafından bilinebilineceğini ve ancak Allah'ın bildirmesi halinde Peygamber'in de gaybdan haberdar olabileceğini zikreder; ancak bu ayeti evliyanın kerametlerini red sadedinde kullanmaz. Fahreddin Râzî ise, buradaki gaybı kıyametin kopması manasında hususi bir mana ile anlar; bunun genel olmadığını ve Allah isterse kullarına bildirebileceğini kabul eder. Muhyiddin-i Arabî Hazretleri Allah isterse evliyaya da gaybı bildireceğini ifade eder. Allame Âlusi Sadettin Teftezani'nin evliyanın gayba muttali olmak yerine bazı doğru tahminlere mazhar olabileceği iddiasına cevap vererek, evliyanın da Allah isterse gabya muttali olabileceğini anlatır. Sahabeden bazı şahsiyetlerin gabya muttali kılınmaları bunun için güzel bir misaldir. Mesela Hz. Ebubekir kızı Aişe'ye ölüm döşeğinde iken "Hamile olan hanımının bir kız kardeşe hamile olduğunu" açıklamış ve mugayyebat-ı hamseden olmasına rağmen kendisine bildirilmiştir. Hz. Ömer'in Kadisiye Harbi münasebetiyle söylediği "Ey Sariye! Dağa çıkın" talimatı herkesçe kabul edilmektedir.[73]

Burada şunu da hatırlatmalıyız ki, gayb iki kısma ayrılabilir: **Birincisi;** kadere müteallik gaybdır ki, Allah kimseyi buna muttali kılmaz; ancak bazı muhlis kullarına işaretler ihsan eder, peygamberler ve onların mirasçılarına İslamın muhafazası ve neşri için ihsanda bulunur. **İkincisi;** cemal, celal, nur ve manevi zıya ile alakalı gaybî işlerdir. Allah bu manadaki gaybi işleri muhlis kullarına açabilir.[74]

Kısaca Kuran-ı Kerim'de bütün ilimler vardır. Bu ilimleri de herkes kendi kabiliyetine göre okuyabilir veya hissedebilir. Ancak bu ilimleri Kuran'dan okurken, benim anladığım ilim kesin doğrudur diyerek değil de, ben böyle anlıyorum, şeklinde söylemek gerekir. Çünkü bir gün bu anladığı bilgiler yanlış olursa Hâşâ Kuran yanlış olmuş gibi algılanır. Örneğin Kuran-ı Kerim'de "Üzerinde "ondokuz" vardır." ayeti

---

[72] Kur'an, Cin, 26-28.

[73] Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr,* sh. 25-29.

[74] Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr,* sh. 17-25.

bulunmaktadır. Bu sayıdan hareketle Kuran'ın bazı sırlarına ve şifrelerine ulaşmak mümkündür. Ancak bu bilgilere mutlak doğru ve Kuranın kesin işareti olarak bakmanın bazı sakıncaları olacağından dikkatli olmak gerekir. Hiç olmazsa: "Böyle şeyler anlamak mümkündür, fakat bunlar kesin ve değişmez doğrular olmayabilir. Hesaplamalarımızda hata edebiliriz, bu hatalar da bize aittir." demek gerekir. Ebced hesabı da bunlardan biridir.

2.3.3 Ebced Hesabı ne Demektir?

Konuyu Niyazi Beki Hocamızın makalesinden özetleyeceğiz. Ebced düzeni "Arap alfabesinin ilk tertibi; harflerin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi"[75] şeklinde tarif edilmektdir. Bu sistemin, İbrânîce ve Ârâmîce'nin de etkisiyle Nabatîce'den Arapçaya geçmiş bulunduğu ve Hz. Peygamber (a.s.m) devrinde de olduğu gibi kullanıldığı bilinmektedir.

Ebced sisteminde yer alan harfler ve sayı değerlerini gösteren tablo:

ن	م	ل	ك	ى	ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
غ	ظ	ض	ذ	خ	ث	ت	ش	ر	ق	ص	ف	ع	س
1000	900	800	700	600	500	400	300	200	100	90	80	70	60

Yirmi sekiz harften ibaret olan Arap alfabesi, Emevî Halifesi Abdülmelik bin Mervan zamanına kadar Ebced tertibiyle okunur ve yazılırdı. Abdülmelik bin Mervan zamanında Nasr bin Asım ile Yahyâ bin Ya'mer el-Udvânî'den kurulan bir ekip, Arap alfabesinin harf sırasını değiştirdi ve birbirine benzer harflerin ard arda sıralanması esasına dayalı "hurûf-u hecâ" denilen ve bu gün kullanılan alfâbeyi oluşturdu. Yazı dilinde bu alfabe kullanılmaya başlandı.

Arap harflerinin ebced tertibine göre dizilişinin Hazret-i Âdem'e (a.s) dayandığı rivâyet edilir. Bu tertip ile alfabenin kullanıldığı tarih

[75] *İslâm Ansiklopedisi*, X/68.

süreci içerisinde, zamanla bu harflere sayısal değerler verilmiş; bu sayısal değerler âlimler, edebiyatçılar ve şâirler tarafından makbul ve muteber karşılanmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Şâirler ve edipler, yazdıkları manzum ve mensur eserlerde ebced hesabını da kullanmışlar ve harflere verdikleri rakamsal değerler ile önemli tarihleri kaydetmişler; zaman içinde bu usûl yaygınlaşma ve gelişme istidadı göstermiş; âdetâ Arap alfabesinin bir yan ilim dalı olarak olgunlaşmış ve adına da "Ebced Hesabı" veya "Cifir İlmi" denmiştir.

Ebced dizilişine göre Arap alfabesi; "elif, bâ, cim, dâl, he, vav, ze, ha, tı, yâ, kef, lâm, mim, nûn, sin, ayın, fe, sad, kaf, rı, şın, te, se, hı, zel, dad, zı, ğayın" şeklindedir ve "ebced" ismini de bu dizilişin ilk dört harfinden almıştır. Bu alfabe kolay ezberlensin diye şu formül ile de ifâde edilmiştir: Ebced, Hevvez, Huttî, Kelemen, Sa'fes, Karaşet, Sehaz, Dazağ. Bu dizilişe göre Arap alfabesi sayısal değer açısından üçe ayrılmış; İlk dokuz harfe "âhâd" yani "birler"ve birler basamağından değerler verilmiş; ikinci dokuz harfe "âşâr" yani onlar denmiş ve onlar basamağından değerler verilmiş; üçüncü on harfe "miât" yani "yüzler" denmiş ve yüzler basamağından değerler verilmiştir.[76]

Ebced hesabının menşei hakkında farklı rivâyetler vardır. İslâm öncesinde 22 harften meydana gelen ve "Ebced, Hevvez, Hutti, Kelemen, Se'fas, Kareşet" kelimelerinin sayısı olan altı rakamı gözönünde bulundurularak, Medyen hükümdarlarından altı kişinin adı, İlâhî isimlerin altı anahtarı, hafta günlerinin adı v.s. gibi kesin bilgiyi ifade etmeyen değişik rivayetler sözkonusu edilmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'ye göre, Arap ebcedinin İbranî ve Arâmî alfabesinden alındığına şüphe yoktur. Arap edebiyatının ünlü isimlerinden Müberred ve Sîrâfî gibi âlimlere göre de Arap ebcedi, yabancı menşe'lidir.[77]

---

[76] Niyazi Beki, *Ebced ve Cifir,* http://www. sorularlaislamiyet. com/subpage.php$s=article&aid=556 (15.3.2010); Krş. http://www. sorularlaislamiyet.com /subpage.php$s=show_ qna&id=609.

[77] İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist,* 6; Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı,* 38; Cerrahoğlu, *İsmail, Tefsir Usulü,* 18; Yakıt, İsmail, Türk- *İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Târih Düşürme,* 23-29; Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr,* sh. 30-33.

٣٠

بسم الله الرحمن الرحيم

فصل في بيان كيفية الاستخراج من الجفر الجامع والنور اللامع اعلم وفقك الله تعالى ان سر
كتاب الالف عزيز المثال لا يصل اليه الا الكمل من فحول الرجال لانه السر الاكبر والكبريت الاحمر
من حضرة جلاله وصل الى نهاية المرام واطلع على اسرار الملك العلام و كتاب الباء والتاء والثاء على
اسرار العرشية والجيم والحاء والخاء على اسرار الكرسي كما تقدم واقرن الكتب جلا كتاب الباء ثم الواو ثم النون
ثم الميم ثم اللام ثم الكاف لان الكاف الاثير واما الفاء والقاف للقمر الذي في فلك سماء الدنيا فمن الحلول
من حكم كيوان من كتاب الدال في ب ك ط تنقرض دولة الجيم فتكرر القاف واقع بلا خلاف بالسين الناشئة
عن العين والغين يعود الى العين وهو رائق من السلام وفي ط النور واخر ايام العلامة فيظهر بامره امر ثاو
مبشر لمن تولنا وينبى المرابعد بعد الزاي فاذا اعيت الجيم ونزلها الفاء الميم ابطل رسم السين في
المعابد الساكين تتقبل في ترك ط بعد موت السين يأكل الحبيب ويضطرب القلب فيقول النبل السحيلي
بن داود دولة القلم الراسخ في السعود من زاده على ابيه خمسين بعد رسم الغين وسعد الاكبر وعلم
المنشر دولة شاملة ونعمة كاملة تدبر عالي وسعر غالي ويفتح مدنا كانت الكفرة اهلها ولكن تكون عليها
عساكر وكل مرام رامه فيه سعد سوى الشرق يفنى فيه تلك الذخاير فيعاقب على مشتق ومن الهوات من
يسلك طريق الضلال والصواب ونم للدع ع ع مرب ولم يزل ذلك الاضطراب واتح من جهة الباب الى
ان تقدم الشام من له بالعدل الامام المعصوم من السفاح من ليس له رغبة في النكاح في باب ت ن
ط بروم فضلا وعدلا وان قل عقلا وهو مقلوب سالع الاعلى احد ر ص ر لا بركيه بحث كوفى الا

Bazı müsteşrikler tarafından tertip edilen ve Mısır'da tercüme edilerek neşredilen "Dairetü'l-Mearifi'l-İslâmiyye"de belirtildiğine göre, harflerin, rakamlara delâlet etmek üzere kullanılma geleneği, İbrânî ve Arâmîlerde de vardı. Hemze'den, kaf'a kadar olan harflerin, birden yüze, son dokuz harf de 200'den 1000'e kadar rakamlara delalet ediyordu.

Kur'an'da Ebced hesabının varlığını kabul eden Ebu'l-Aliye gibi âlimlerin görüşlerine yer veren Kadı Beydâvî, onların dayandıkları Ebcedle ilgili meşhur hadisi kabul etmektedir. Ancak Hz. Peygamber

(a.s.m)'in onlara karşı gösterdiği davranışın, onların söylediklerini kabul ettiği anlamına gelmeyeceğini, aksine onlara karşı gösterdiği tebessümü, onların cehaletine karşı bir tepki olabileceğini vurgulamaktadır. Bununla beraber, Kur'an'da Ebced hesabının varlığını kabul edenlerin, kabul gerekçelerini şöyle özetlemiştir: "Her ne kadar ebced hesabı, yabancı kaynaklı olsa da, Araplar dâhil insanlar arasında, o kadar meşhur bir yere sahip olmuştur ki, âdetâ, yabancı kökenli olan mişkât, siccîl, Kıstas kelimeleri gibi artık arapçalaşmıştır. Onun için onun göstereceği delâletler, diğer arapça ifadeler gibi makbuldur."[78]

İbn Aşûr gibi bazı âlimlerin bildirdiğine göre, ebced hesabı, kadim zamandan beri kullanılagelen bir sistemdir. Hz. Davud (a.s)'un kitabındaki bazı neşideler bu hesabın simgelerini taşıyor. Yine Romalıların bu sistemle rakamlar kullandıkları bilinmektedir. Bu sistemin Araplara, Romalılar veyahut Yahûdiler tarafından geçtiği tahmin edilmektedir. İbn Aşûr, mukattaat harfleri ve ebcedle ilgili rivâyet edilen hadîsi anlatırken "Hz. Peygamber (a.s.m)'in onlara karşı diğer bazı harfleri zikretmesi O'nun bu harfleri gerçekten ümmetin ömrü için birer işaret kabul ettiği anlamına gelmez" şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Ancak kendisi, hadîsin sıhhati konusunda bir şey söylemediği gibi, ebced hesabını inkâr ettiğini gösteren bir ifadesi de sözkonusu değildir.[79]

Hâkim'in Müstedrek adlı hadis kitabının tahkikli neşrini gerçekleştiren Yusuf Abdurrahman Maraşlı, söz konusu kitap için hazırladığı fihristin mukaddemesinde "ebced" konusuna da değinmiştir. O'na göre, İslâm öncesi dönemlerde Yahudî ve Hristiyanlar tarafından kullanılan ebced sistemi, İslâm'ın zuhûrundan itibaren yaklaşık bir asır kadar eserlerin tertibinde kullanılmış daha sonra terkedilmiştir. Fakat "ebced hesabı", bir matemetik sistem olarak, tarih boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Daha önce 22 harfden oluşmuş bu sisteme müslümanların işi ele almaları ile "peltek se, hı, zel, dad, zı, ğayın " harfleri ilave edilmiş ve sayı 28'e ulaştırılmıştır.[80]

---

78 El-Beydâvî, *Envâr'ut-Tenzîl*, I/37

79 İbn Âşûr, Muhammed Tahir el-Cezairî, *et-Tahrir ve't-Tenvîr*, I/208.

80 Maraşli, Yusuf Abdurrahman, *Fihrisu Ahâdîsi'l-Müstedrek*, 19.

Muhammed Hamidullah'ın görüşü de şu merkezdedir: Ayın 28 menzili gibi, arap alfabesi de 28 tanedir. Bunlar her biri belli bir sayıyı göstermek suretiyle 1'den 1000'e kadar rakkamları ifade eder. Sûre başlarında bulunan hece harfleri ise 14 tane olup yüksek mânâlar ifade etmektedir. Güzel bir tevafuktur ki, Ebced sisteminin asıl adı olan "Ebû câd" kelimesinin matematik değeri, 17'dir. İslamın ortaya çıktığı sırada, Mekke'de yazı bilenlerin sayısı da 17'dir.[81]

Annemarie Schımmel'in bildirdiğine göre, müselles (üç haneli kare) diye bilinen, bütün yatay ve düşey satırlarda olduğu gibi, çapraz hatlarda da rakamlarının toplamı 15'i veren bir maharetli karenin İslâmî gelenekte çok yaygın bir yeri vardır. Bu karenin, diğer adıyla Vefk'ın bu değeri, semâvî kimliğinden kaynaklanmaktadır. Bu (sihirli/maharetli) karede yer alan harfler, "B-Tı-D-keskin Z- H-C-V- elif-noktasız Hı" harfleridir. Vefkte bazen kendileri, bazen de ebced değerleri yazılan bu dokuz adet ebced harfinin, ilk defa Hz. Adem (a.s)'e vahiy olarak geldiğine dair yaygın bir kanaat vardır. Karede yer aldıkları şekilde; sözkonusu dokuz harfin yukarıdaki sıraya göre, üçer üçer ebced değerleri şöyledir: 2+9+4=15, 7+5+3=15, 6+1+8=15.[82]

Söz konusu meharetli kare, İmâm-ı Gazâlî tarafından da kabul görmüş, "bir tılsım olarak tesiri tecrübe ile sabit olduğu" ifade edilmiştir.(16) Öyle ki, zamanla, Gazzalî'nin karesi (müsellesü'l-Gazalî) şeklinde ün yapmıştır. Aslında bu etkin fonksiyona sahip karenin harfleri, Hz. Ali tarafından da, sırlı olarak kabul gördüğünü gösteren ifadeleri vardır. Esrarlı olduğu bilinen Celcelûtiye kasidesinde, Hz. Ali "Bi sırrı buduhin echezatın /betadin zehecin bi vahi'l-vehâ.."diyerek, bu sırlı harfleri, diğer bir kaç harfle beraber, münacatta kullanmıştır.[83]

---

[81] Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, 20, 147.

[82] A. Schımmel, *Sayıların Esrarı* (trc.Temelli, Mehmed), 39.

[83] Gazzalî, Muhammed b. Muhammed, *el-Munkızu mine'd-delâl*, 46, şekiliçin bk. s. 50; Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaeddin, *Mecmuatu'l-Ahzâb* (Şâzelî), 515.

2.3.4 Ebced Hesabı ve Hurufçuluk (hürûfîlik)

Bazı kimseler, Ebced hesabı gibi Esrar-ı hurufla ilgili İşârî tefsir yorumları ile, hurufîlik safsatasını birbirine karıştırmıştır. Bazıları da, bir tefsir metodunun kabul edilebilmesi için, onun Hz. Peygamber (a.s.m) tarafından kullanılmış olması gereğinin varsayımından hareketle, bu tür işârî tefsir metotlarına, bu çeşit yorumlara katılmama taraftarıdır. Onun için bu konuyu, soru-cevap şeklindeki bir diyalogla açığa kavuşturmakta fayda vardır:

İslâm inancını ortadan kaldırmak için ortaya çıkan, bâtıl bâtınîliğin bir kolu olan tarihdeki Hurûfîlik ekolunun kurucusu sayılan, Fazlullah adındaki şahsın doğum tarihi, hicrî 740'dır. Hâlbuki İslâm literatüründe "Esrâru ilmi'l-hurûf" olarak geçen ve harflerin sırlarına dair yapılan ilmî çalışmalar çok önceden vardı. Misâl olarak harflerin esrarı konusunda meşhur olmuş Muhyiddin İbn Arabî'nin ölüm tarihi hicrî 638'dir. Hatta ondan daha önce bu konuda oldukça fazla şöhret bulmuş İbn Berrecan'ın ölüm tarihi, hicrî 536'dır.[84]

Hurûfîlik, 1394'de idam edilen **Fazlullah Esterâbâdî** tarafından kurulan ve Bâtınîliğin kolu olan bir bâtıl mezhepdir. 14. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, 15. ve 16. asırlarda Anadolu ve Rumeli'de ciddi etkiler yapmış ve hatta Fâtih zamanında Saray'a kadar girmeye çalışmıştır. Bunların en önemli bâtıl inançları, harflere bazı manalar yüklemenin yanında, **hulûl** inancı ve buna bağlı olarak **mehdîlik** anlayışıdır. Bunlara göre, Fazlullah Allah'ın mazharıdır; yani hâşâ Allah Fazlullah'ın bedeninde görüntülenmektedir ve kıyamet gününe yakın, Müslümanları, Hıristiyanları ve Yahudileri kurtaracak Mehdi olduğuna inanılmaktadır. Maalesef, bu görüşleriyle, Anadolu ve Rumelideki Bayrâmî Melâmîlerini, Kalenderîleri, Bektaşîleri ve Kızılbaşlığı derinden etkilemiştir.

Hurûfîliğin Anadolu'da yayılmasına sebep Azerî şâiri **İmâdüddin Nesîmî** (ö. 1408)'dir. Nesîmî, Anadolu'da çok sayıda halife yetiştirdiği gibi, kendisi de Hacı Bayram Veli ile dahi görüşmeye çalışmıştır.

---

[84] Ed-Dâvûdî, Şemsuddin Muhammed b. Ali, *Tabakâtu'l-Müfessirin*, I/306; Badıllı, Abdulkadir, *Risale-i Nur'un Kudsi Kaynakları*, 956.

Fazlullah-ı Esterâbâdî'nin halifelerinden biri, Edirne'de iken genç Sultân Fâtih'i etkilemek için Saraya yerleşecek kadar ileri gitmiştir. Bundan rahatsız olan ve Fâtih'in bunları tanımamasından korkan Veziriazam Mahmûd Paşa, hemen büyük âlim **Müftü Molla Fahreddin-i Acemî**'yi devreye sokmuş ve bu büyük âlim de bunların hulûl inancına sahip olduklarını bildiğinden dolayı, Padişah huzurunda bu meseleyi tartışmak üzere bir zemin hazırlamıştır. Hurûfîlerin gerçekten hulûl inancına sahip oldukları anlaşılınca, hemen tutuklanmışlar ve haklarında verilen idam edilerek yakılmaları fetvâsı hemen tatbik edilmiştir. Bundan sonra 16. yüzyıl boyunca Anadolu ve Rumeli'de Hurûfîlerin takibatı devam etmiştir.

Netice itibariyle tamamen kötü niyetlerle genç Padişah'a sokulmak isteyen bu fitne ve dalâlet grubu, Allah'ın da yardımıyla, en küçük bir zarar vermeden Saray'dan ve Osmanlı akîde dairesinden silinmiştir. Fâtih'in onları koruması diye bir şeyin olmadığı yapılan izahlarla ortaya çıkmış bulunmaktadır. Hatta fetvâyı veren Molla Fahreddin-i Acemî'nin Ali Tûsî'ye olan şu vasiyyeti her zaman için bir ibret dersi olarak kalmıştır: **"Avâmın sırtından şerî'at asasını eksik etme".** Şunu da ifade edelim ki, Türkiye'de belli çevreler, ısrarla ve kasıtlı olarak, bâtıl bir mezhep olan Hurûfîlik ile ilm-i cifiri birbirine karıştırmaktadırlar. Hâlbuki ikincisi bir ilimdir ve İbn-i Kemâl çok açık bir şekilde bir Risâlesinde bu farkı açıklamaktadır.

Bütün ilim tarihçilerinin -özellikle Müslüman âlimlerin- ilimlerin tasnifinde kendisinden bahsettikleri "**cifir ve câmia ilmi**" diye bir ilim vardır. Bu ilim, bazı câhiller tarafından suiistimal edilmiş olsa bile, tamamen inkârı da mümkün değildir. **Cifir**, kaza levhası; **câmia** ise kader levhası demektir. Kısaca Allah'ın kader ve kazâ levhlerinde olmuş yahut olacak bazı şeyleri, yine Allah'ın koyduğu işaret ve gösterdiği yollarla ortaya çıkarma ilmine cifir ilmi denir. Bu ilmin Hurûfîlik, nüshacılık ve üfürükçülükle ilgisi yoktur. Çünkü İmâm-ı Gazâlî ve İbn-i Kemâl gibi bu ilmi hakkıyla bilen zatlar tarafından da kullanılmıştır. Hz. Ali'nin, bu ilmi Resûlullah'dan öğrendiği nakledilmektedir. Son asırda bu ilmi hakkıyla kullananlardan biri de, Bedîüzzaman'dır. Kur'ân, **"Beldetün Tayyibetün"** ifadesiyle İstanbul'un fethine işaret ettiği gibi, Mu'avvizeteyn sûresiyle de 1971 hâdi-

selerine işaret etmiştir. Birinciyi ilim, ikinciyi ilmin dışında kabul etmek, bir başka câhilliktir. İbn-i Kemâl bu ilmin ehemmiyetini **"Er-Risâlet'ül-Münîre"** adlı eserinde şöyle belirtmektedir:

"Büyük evliyâların kerametleri de böyledir. Müşkil ve zor meselelerin istihrâcı gibi. Yani evliyâlar, Kur'ân âyetlerinden, hatta her kelimesinden ve harfinden ve hatta Resûlullah'ın hadislerinden bazı mühim ve müşkil hakikatları istihrâç etmişlerdir. Bu onlara ilhâm nuruyla müyesser olur (sh.8)"[85].

2.3.5 Ebced Hesabı ve Cifir İlmi iler Alakalı Bazı Müşahhas Deliller

"Bu hesab-ı ebcedî, makbul ve umumî bir düstur-u ilmî ve bir kanun-u edebî olduğuna deliller pek çoktur. Burada yalnız dört - beş tanesini nümune için beyan edeceğiz."[86]

2.3.5.1 Hurûf-u Mukattaʿa

Işârî tefsirin ve ebced hesabının kullanılışının yoğun olarak görüldüğü yerlerden biri Hurûf-u Mukattaʿadır. Taberî, Arap dili bilginlerinin Hurûf-u Mukattaʿayı sadece alfabe harflerinden ibaret görmelerini doğru bulmayarak şöyle der: "Hurûf-u Mukattaʿayı, "Bu Kitab'ın bütün harflerinde şüphe yoktur" şeklinde yorumlamak yanlıştır; çünkü bu, sahabe, tabiûn ve onlardan sonra gelen tefsir ve te'vil otoritelerinin görüşüne aykırıdır."[87] Ibn Atiyye, çoğunluk âlimlerin (cumhur),

---

[85] Âlî, *Künh'ül-Ahbâr*, c. V, sh. 182-183; Mecdî Efendi, *Hadâık*, c. I, sh. 82; Koca Müverrih Hüseyin, *Bedâyi'ul-Vakayi'*, Moskova 1961, I, vrk. 153/b-154/a; Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, sh. 131-135; Kâtip Çelebi, *Keşf-üz-Zunûn*, c. 1, sh. 591-592; Bedîüzzaman Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, İstanbul 1960, muhtelif yerler; Akgündüz, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*, c. II, sh. 40-53; Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I-III, İstanbul 1983, c. I, sh. 856-858.

[86] Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 95 vd.

[87] Taberi, *Camiu'l-Beyan*, 1/125-126.

sûre başlarında yer alan Hurûf-u Mukattaʿanın bir takım mânâlar ihtiva ettiği görüşünde olduğunu kaydeder[88]. Bedruddin ez-Zerkeşî, de aynı görüşe meyledip der ki: Bu konuda farklı iki görüş vardır:

Birincisi: Bunlar, gizli bir ilim, kapalı bir sır olup bilgisi Allah'a mahsustur. Fahreddin Râzî, Kelâmcıların bu görüşü kabul etmeyip şöyle dediklerini nakleder: "Allah'ın Kitabı'nda, insanların anlamadığı hususların bulunması caiz olmaz; çünkü Allah Teâlâ, Kur'ân üzerinde iyiden iyiye düşünülmesini ve O'ndan ahkâm istinbâtını emretmiştir."

İkincisi: Hurûf-u Mukattaʿanın muradı bilinmektedir. Bu konuda, uzak veya yakın yirmiden fazla görüş olmakla birlikte şu görüş, birincisini de kapsamakta ve onu açıklamaktadır. "Allah'ın her kitapta bir sırrı vardır. O'nun Kur'ân'daki sırrı ise, bazı sûrelerin başında gelen Hurûf-u Mukattaʿadır". İbn Fâris şöyle der: Sanırım, bu sözü söyleyen şunu kastetmiştir: "O sır, Allah'tan ve ilimde ileri gidenlerden başkasının bilemeyeceği sırlardandır."[89] Hurûf-u Mukattaʿanın bir takım anlamlar ifade ettiğini kaydeden âlimler, açıktır ki, İşârî tefsire ve ebced hesabına de yol vermiş olmaktadırlar.

Allame Âlusi bu kaideye dayanarak ve İzz ibn Abdüsselam'dan naklederek Hz. Al'nin كهيعص ayetinden Hz. Muaviye'nin kendisine karşı geleceğini ve Ebül'l-Hakem Abdüsselam ibn Bercan isimli alimin 583 hicri yılında Kudüs'ün fethedileceğini الم غُلِبَتِ الرُّومُ ayetinden çıkardığını nakletmektedir.[90]

İşte Bedîüzzaman hazretleri bu önemli konuyu şöyle özetlemektedir: "Bir zaman Benî-İsrail âlimlerinden bir kısmı huzur-u Peygamberîde sûrelerin başlarındaki الم ✻ كهيعص gibi mukattaat-ı hurufiyeyi işittikleri vakit, hesab-ı cifrî ile dediler: "Ya Muhammed ! Senin ümmetinin müddeti azdır." Onlara mukabil dedi: "Az değil." Sair

---

[88] İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, 1/82.

[89] Zerkeşi, *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/174.

[90] Alusi, *Ruh'ul-Maani*, c. I, sh. 102-103; El-Hallal Şemseddin Muhammed ibn Sâlim (1335) *El-Cefr el-Kebir*, sh. 22.

sûrelerin başlarındaki mukattaatı okudu ve ferman etti, "Daha var." Onlar sustular..."[91]

2.3.5.2 Hz. Ali'nin Kaside-i Celcelûtiyesi ve Diğer Eserler

Hazreti Ali Radıyallahü Anh'ın en meşhur Kaside-i Celcelutiyesi, baştan nihâyete kadar bir nevi hesab-ı ebcedi ve cifir ile te'lif edilmiş ve öyle de matbaalarda basılmıştır. Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin kaleme aldığı meşhur Mecmuatu'l-Ahzab adlı eserde Celcelutiye kasidesine de yer verilmiştir. "Bede'tu bi bismillah" cümlesiyle başlayan kasidenin son beyti, kaside sahibi Hz. Ali'nin ismini gösteren ve "Bunlar, yaratıklar insanlar için bir araya getiriliş ilimlerin sırları olup, Hz. Muhammed (a.s.m)'in amcasının oğlu Ali'nin makalesidir" anlamına gelen:

"Mekalu Aliyyin ve'bnu ammi Muhammedin ve sirru ulûmin lilhalaiki cümmiat" beytiyle sona ermiştir. Bedîüzzaman'ın da işaret ettiği gibi, kaside baştan sona kadar ebced hesabını gösterir şekilde basılmıştır.[92]

Elimizde Hz. Ali'ye isnad edilen Kitab'ül-Cefr el-Câm' ve Misbah'un-Nur el-Lâmi' adlı eser bulunmaktadır. 1287 Hicri yılında basılan nüshası da elimizde bulunmakatdır. Bu kitaplar doğrudan cifir ve ebced hesabıyla alakalıdır. Ancak Bedîüzzaman bu kitapların Hz. Ali'ye değil Cafer-i Sadık'a ait olduğunu düşündüğünden bundan bahsetmemiştir.[93]

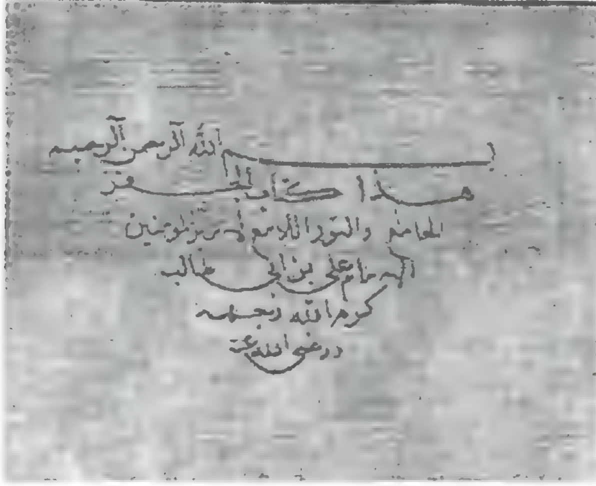
---

[91] Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 95 vd.

[92] Gümüşhânevî, Ahmed Ziyaeddin, *Mecmûatu'l-Ahzâb* (Şâzelî kısmı), 499-531.

[93] Krş. Kitab'ül-Cefr el-Câm' ve Misbah'un-Nur el-Lâmi', Cheetra Prabha Press, Bombay, Mirza Muhammed tarafından basılmıştır. Tamamen cifir ilmi ile alakalıdır. Elimizde bir de 1261 hicri yılında istinsah edilmiş ve asli Hindsitan'da bulunan bir yazma nüsha bulunmaktadır. Bir de Şiiler tarafından makbul görülen ve Kitab-ı Ali denilen eserden de bahsetmek yerinde olur; Mustafa Kasîr Ali, *Kitâbu Ali*, Beyrut, Dar'us-Sekaleyn, 1995.

Bedîüzzaman da bu manayı, "Hazret-i Ali Radiyallahu Anh'ın en meşhur kaside-i Celcelûtiyesi, baştan nihayete kadar bir nevi hesab-ı ebcedî ve cifir ile te'lif edilmiş ve öyle de matbaalarda basılmış" şeklinde özetlemiştir.[94]

بسم الله الرحمن الرحيم
هذا كتاب الجفر
الجامع والنور اللامع لأمير المؤمنين
الإمام علي بن أبي طالب
كرم الله وجهه
ورضي الله عنه

2.3.5.3 Ebced Hesabını ve Cifir İlmini Kullanan Bazı İslam Büyükleri

Bu gurubu Bedîüzzaman "Ca'fer-i Sâdık Radıyallahü Anh ve Muhyiddin-i Arabî (R.A.) gibi esrar-ı gaybiye ile uğraşan zâtlar ve esrar-ı huruf ilmine çalışanlar, bu hesab-ı ebcedîyi gaybî bir düstur ve bir anahtar kabul etmişler" şeklinde özetlemiştir. Şimdi bazı âlimleri görelim:

2.3.5.3.1 İmâm Ca'fer-i Sâdık ve Cifre Dair Eserleri

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, bazı âlimlerin naklettiğine bakılırsa, Ca'fer-i Sâdık, Hz. Peygamberin al-i beytinin muhtaç oldukları bütün gizli bilgiler bir kuzu ve oğlak (cefr) derisinin üzerine yazıl-

---

[94] Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 95 vd.

mış ve bu sebepten bu ilme Arapça'da cefr adı verilmiştir. Cifir ile meşgul olanlara cefrî veya ceffâr denilir. Konuyla ilgili ve özellikle de Ca'fer-i Sâdık'a isnad edilen kitaplara da El-Cefr ve'l-Câmiʿa adı verilmektedir. Onu için bu ilmin adı hem Keşfu'z-Zünûn'da ve hem de benzer eserlerde bu ad ile anılmıştır.[95]

El-Cefr ve'l-Câmiʿa adı verilen bu eserlerde Ebced hesabının bütün hesaplama kuralları, harflerin rakamlarla karşılığı ve hulasa cifir ilmini ve ebced hesabını ilgilendiren bütün ayrıntılar bulunmaktadır.[96]

2.3.5.3.2 İmâm Muhyiddin Arabi ve Cifre Dair Eserleri

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri, harflerle tarihi olaylar arasında sıkı bir münasebetin bulunduğunu ifade ederek, harflerin sırlarına vakıf olan birinin gelecekte meydana gelecek olayları Allah'ın izniyle keşfedebileceğini Kabul ve izah eylemektedir. Bu büyük âlim hem El-Fütûhât el-Mekkiyye adlı eserinde ve hem de El-Kibrît el-Ahmer ve's-Sırr el-Ahdar ve'd-Dürr el-Cevher[97] adlı kitabında konuyla ilgili açıklamalar yapmıştır. El-Hallal diye meşhur olan Şemseddin Muhammed ibn Sâlim (1335) El-Cefr el-Kebir adlı eserinde bu konuyu incelemiştir.[98]

---

[95] İbn Haldun, Mukaddime, II, sh. 823, 828; Seyyid Muhammed Madî Eb'ül-Azâ'im, *El-Cefr,* Dar al-Kitab el-Sufi, 1990, sh. 11 vd. Krş. Metin Yurdagür, Cefr Maddesi, TDVİA, c. VII, sh. 215 vd.

[96] Kitab'ül-Cefr el-Câmʿ ve Misbah'un-Nur el-Lâmiʿ, Cheetra Prabha Press, Bombay; Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi, Nr. 234; GAL, I, 39, 578; Suppl. I, 75, 798; Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah Efendi, Nr. 895; Fuat Sezgin, GAS, IV, 264, 268.

[97] Dar el-Resul el-Ekrem, 2002.

[98] El-Hallal Şemseddin Muhammed ibn Sâlim (1335) *El-Cefr el-Kebir*, sh. 18 vd.; Muhyiddin Arabi, *El-Fütûhât el-Mekkiyye*, c. I, sh. 231-361; c. II, 51-81; Alusi, *Ruh'ul-Maani*, c. I, sh. 101-102.

ه

يا حي

كتاب الجفر الكبير الجامع ومصباح النور اللامع

في حل رموز كلام الشيخ الأكبر والكبريت الأحمر

محي الدين بن عربي وفي كلام ابن طلحة البسطامي وفي

كلام الشيخ عبد الحق بن سبعين تأليف شمس الدين

محمد بن الشيخ الإمام كمال الدين

سالم المعروف بالخلال

رحمه الله تعالى

ورضي

عنه

آمين

ح

صورة مخطوطة

فارس حسن الساعدي

صورة مخطوطة

2.3.5.3.3 Osmanlı Şeyhülislamı İbn-i Kemâl'in Konuyla İlgili Risalesi

1468-1543 yılları arasında yaşayan İbn-i Kemâl'in asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Kemâl Paşa-zâde diye de bilinir. Tokatlı olan bu Osmanlı âlimi, Paşa olan dedesinin adına nisbet edilir. Yavuz zamanında Anadolu Kazaskeri ve Kanunî'nin ilk yıllarında ise Şeyh-ül İslâm olan İbn-i Kemâl, dinî ilimlerin tamamında ve özellikle de fıkıh, tefsir, kelâm ve tarihte haklı bir şöhrete sahiptir. Sadece Osmanlı

ülkesinde değil, bütün İslâm âleminde kabul görmüştür.[99]. Bizim burada bahsedeceğimiz eseri ise, Kur'ân âyetlerinden Yavuz'un Mısır'ı fethedeceğine dâir işâretler ihtiva eden ve dedikleri aynen vâki olan bir başka Risâle'sidir. Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi, Enbiyâ Sûresi'nin 105. âyetini, cifir ilmi kâideleri çerçevesinde tahlil ederek, Yavuz'un Mısır'ı fethedeceğini, bunun kolay olacağını ve günü ile yerini ayrı ayrı ortaya koymuştur.

İbn-i Kemâl bu ilmin ehemmiyetini **"Er-Risâlet'ül-Münîre"** adlı eserinde şöyle belirtmektedir: "Büyük evliyâların kerametleri de böyledir. Müşkil ve zor meselelerin istihrâcı gibi. Yani evliyâlar, Kur'ân âyetlerinden, hatta her kelimesinden ve harfinden ve hatta Resûlullah'ın hadislerinden bazı mühim ve müşkil hakikatları istihrâç etmişlerdir. Bu onlara ilhâm nuruyla müyesser olur (sh.8)".

İbn-i Kemâl, büyük ilmî dehasıyla Kurân'ın Enbiya Sûresi'ndeki 105. âyetini, cifir ilminin kâidelerine göre tahlil ediyor ve bu âyetten Mısır ülkesinin, hicretten 922 yıl sonra, kış (zemherir) günlerinde fethedileceğini, Mısır ellerinden alınan kavmin köle diye bilindiklerini, fethedenlerin hür Osmanlıların olacağını, başında da Selim isimli bir komutanın bulunacağını Kur'ân'ın işaretlerinden çıkarıyor ve Yavuz'a arzediyor. Üç senelik Mısır Seferinde Yavuz, İbn-i Kemâl ile beraber, Kur'ân'ın verdiği haberleri birlikte müşâhede ediyorlar. Şimdi biz de beraberce bu âyeti görelim:

"Şüphesiz biz "zikr"den (yani Tevrat'dan yahut bazı hakikatları ihtar ettikden) sonra Zebur'da yazdık ki yeryüzü, (fesadçılardan alınır) ve verâsete, hilâfete lâyık salih kullarıma verilir, onlara miras kalır"[100]. Bu âyet, kâinatta tekvinî şerîatın kâidelerinden olan "eslah kanunu" yahut "elyak kanunu"nu anlatmaktadır. Yani devam ve bekanın sırrı, salâhat ve liyâkat kanununa bağlıdır. Bozukların devam ve beka hakkı yoktur. Olsa da muvakkattır. Mısır'ın Yavuz tarafından fethinde de bu hakikat tecelli etmiştir.[101]

---

[99] Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, No. 621 vrk. 31/a vd.; İslâm Ansiklopedisi, 6/561 vd.

[100] Elmalı, *Hak Dini*, 3373-3374.

[101] Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, No. 3729, vrk. 136/a-138/a.

Kısaca bu âyetten İbn Kemal, Sultan Selim'in Mısır'ın Osmanlı ülkesine ilhak tarihini çıkarmıştır. Âyette Tevrat yerinde kullanılan "ez-Zikr" kelimesi, ebced hesabı ile konunun düğümünü çözen anahtar kelimedir. Âyette "ez-Zikr'den sonra" tabiri kullanılmıştır. Bu kelimenin ebced değeri (okunmayan lâm hariç) 921'dir. Mısır'ın fetih tarihi ise, hicrî 922'dir. Demek ki âyet işârî mânâsıyla hicrî 921'den sonra fethin gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

2.3.5.3.4 Diğer Âlimlerin İstihraçları

Meselâ, Osmanlı ulemâsından Molla Câmî, Sebe' Sûresinin 15. Âyetinde geçen "beldetün tayyibetün" ibâresinden ebced hesabına göre hicrî 857, milâdî 1453 tarihini çıkarmış ve İstanbul'un Fethinin bu âyetle de müjdelendiğini haber vermiştir.[102] Meşhur müfessirlerden Alusî'nin tefsirinde kaydettiği şu olay da, konumuz açısından güzel bir örnektir:

İbn-i Hallikan tarihinde zikrediyor ki, Selahaddin-i Eyyubî Haleb'i fethettiğinde, Kâdı Muhyiddin güzel bir şiirini okudu. Cümleleri arasında, **"Şehba kal'ayı Safer ayında fethettin, Recebte de Kudüs'ü fetihle mübeşşersin"** ifadesi vardı. Dediği gibi çıkınca kendisine

---

[102] Yazır M.H. *Hak Dini*, s. 3956.

"Bunu nerden bildin?" diye soruldu. **"İbnu Berrecan'ın Rum Suresi'nin baş kısmının tefsirinden aldım."** diye cevap verdi.[103]

2.3.5.4 Edebiyatçıların Ebced Hesabını Kullanmaları

Bedîüzzaman'a göre, "Yüksek edipler bu hesabı, edebî bir kanun-u letâfet kabul edip eski zamandan beri onu istimal etmişler. Hattâ letâfetin hatırı için iradî ve sun'î ve taklidî olmamak lâzım gelirken, sun'î ve kasdî bir surette o gaybî anahtarların taklidini yapıyorlar".

Bu konuda yüzlerce misâl verilebilir. Ancak biz burada nümune olarak bir-iki misâl vermekle yetineceğiz: Kırım Balıkova Kalesi civarındaki bir camiin kitabesinde:"Hakk muradın hemîşe ide atâ; "Kabbelallahu hayrekum" tarih ola." şeklinde bir ifadeyle "Allah hayrınızı kabul buyursun" anlamındaki son cümle ile mâbedin 1068'de yapıldığı gösterilmiştir. Mihriman Sultan'ın vefatına, "Hâdise-i mevt" terimi ile tarih düşürülmüştür. Bu tabirin ebced değeri 965 olup, onun vefat tarihidir. Ebced harflerinin aritmetik değerlerine göre kullanımları edebiyat sahasında olduğu gibi, fizik, kimya gibi fen bilimleri sahasında da kullanılmıştır. Büyük memurların tayin ve terfî tarihlerinde, doğum ve ölüm tarihlerini belirlemede yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[104]

Meselâ İstanbul'un Fetih tarihi için Kur'ân-ı Kerîm'den "Âherûn" kelimesi düşürülmüştür. Bunların toplamı (elif+gayn+ra+vav+nun)=1+600+200+6+50=857çıkmaktadır ve bu tarih Hicri 857 (M. 1453) yılı olan fetih tarihidir. Ayrıca şâir Fuzûli, Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı fetih tarihi olan 941 H. yılı için; "Geldi burc-i evliyaya padişah-ı namdâr" mısraını tarih düşmüştür. Yine Sultan

---

[103] İbn-i Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*: 1/38; Taberî, *Câmi' el-Beyan*, 1/71-72; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/22.

[104] Yakıt, İsmail, Türk- *İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Târih Düşürme*, sh. 149, 172.

Abdülmecid'in saltanata geçişine de "Bir iki iki delik Abdülmecid oldu Melik" mısrası ile tarih düşmüşlerdir.

Kur'ân-ı Kerim inmeye başladığında Araplar arasında Ebced hesabı biliniyordu ve alfabe bilgisi olan şâirler ve edebiyatçılar tarafından da kullanılıyordu. Arap lisanının belâğat, fesâhat ve edebiyat açısından en gelişmiş döneminde nâzil olmaya başlayan ve mu'cize ifâdeleriyle şâirleri ve edebiyatçıları hemen etkisi altına alan Kur'ân-ı Kerîm'in; bu lisanı vahiy dili olarak kabul edip, bu lisanın yan bir ürünü diyebileceğimiz Cifir İlmini reddetmesi düşünülemezdi. Esâsen Cifir İlmini reddetmesi için geçerli bir sebep de yoktu. Zîra Kur'ân-ı Kerim prensip olarak, insanlığın zararına kullanılmayan her "birikime" kapılarını açan bir İlâhî Kitaptı. Cifir İlmi ise, Arap Lisanının binlerce yıllık birikimini yansıtan bir ürünü idi.

Nitekim edebiyatça, belâgatça, güzel ve şâirâne söz söylemek sanatı bakımından ve bilhassa düpedüz hakîkati ifâde etmesi açısından şâirlerin ve edebiyatçıların gerisinde asla kalmayan ve sözüyle-hakîkatıyla herbir şâiri, edebiyatçıyı ve akıl ehlini hayran bırakan Kur'ân-ı Kerîm'in, âyetlerini Cifir ilmine göre muhtelif târihler veren birer anahtar hüviyetinde donatması, mucize oluşunun da bir gereği idi. Bundan dolayıdır ki, Peygamber Efendimiz'den (asm) günümüze kadar ehil âlimler tarafından, Kur'ân-ı Kerim'in âyet ve kelimelerinden Cifir İlmine göre bir takım tarihler çıkarıla gelmiş ve bazı hakikatlerin sırlarına bu yol ile ulaşılabilmiştir. Ancak, bu çalışmayı bu ilme vakıf ehliyetli ulemâ yapabilir. Yoksa her önüne gelenin bu ilme göre tarih çıkarma girişiminde bulunmasının yanlış ve sıhhatsiz sonuçlara götüreceği açıktır. [105]

2.3.6 Netice

Bedîüzzaman, cifri kullandığı yerlerde hiç bir zaman **"Âyetin açık mânâsı budur."** dememiştir. Söylediği şudur: **"Ayetin sarîh manasının altında müteaddit tabakalar var. Bir tabakası da, İşârî ve**

---

[105] Niyazi Beki, Ebced ve Cifir, http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php$s=article&aid=556 (15.3.2010); Krş. http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php?s=show_qna&id=609.

remzî manadır. İşârî mana da bir küllîdir; her asırda cüz'iyatları bulunur." Ve devam ediyor: "İşte mâdem bu tevâfuk-u cifrî ve ebcedî, bir kanun-u ilmî ve bir düstur-u riyazî ve bir namus-u fıtrî ve bir usûl-ü edebî ve bir anahtar-ı gaybî oluyor. Elbette menba-ı ulûm ve mâden-i esrar ve fıtratın tercüman-ı âyât-ı tekvîniyesi ve edebiyatın mu'cize-i kübrâsı ve lisan-ül-gayb olan Kur'ân-ı Mu'ciz-ül-Beyan, o kanun-u tevâfukîyi, işârâtında istihdam, istimal etmesi i'cazının muktezasıdır."[106]

Tekrar da olsa şu üç hakikatı buraya almak istiyoruz:

Evvelâ; Resûlullah'ın da beyânına göre, Kur'an âyetlerinin zahirî, bâtınî, İşârî, sarih ve remzî çok mânâları ve her asra hitab eden hakikatları vardır. **"Her âyetin dalı var, budağı var; her dalın da başı var, sonu var, çetikleri var"** şeklindeki hadis, bu mânâya işaret etmektedir. Zira Kur'ân'ın muhatabı bütün insanlardır. Kur'ân, kâinat kitabının tercümesidir. Kâinatın rengini değiştiren her meseleyi vuzuha kavuşturmuştur. Hâdiselerin satırları altında gizlenen hakikatları ortaya çıkaracak olan da yine Kur'ân'dır. Dolayısıyla İslâm ittihadını yakından ilgilendiren Risale-i Nur'a da, İstanbul'un fethine de ve Mısır fethine de herhalde işaret edecektir. Ancak sarâhat demiyoruz, işâret diyoruz. Bu ifadeye dikkat etmek gerekir.

İkincisi: Bütün ilim tarihçilerinin -özellikle müslüman âlimlerin- ilimlerin tasnifinde kendisinden bahsettikleri "**cifir ve câmia ilmi**" diye bir ilim vardır. Bu ilim, bazı câhiller tarafından suiistimal edilmiş olsa bile, tamamen inkârı da mümkün değildir. Cifir, kaza levhası; câmia ise kader levhası demektir. Kısaca Allah'ın kader ve kazâ levhlerinde olmuş yahut olacak bazı şeyleri, yine Allah'ın koyduğu işaret ve gösterdiği yollarla ortaya çıkarma ilmine cifir ilmi denir. Bu ilmin nüshacılık ve üfürükçülükle ilgisi yoktur. Çünkü İmâm-ı Gazâlî ve İbn-i Kemâl gibi bu ilmi hakkıyla bilen zatlar tarafından da kullanılmıştır. Hz. Ali'nin, bu ilmi Resûlullah'dan öğrendiği nakledilmektedir. Son asırda bu ilmi hakkıyla kullananlardan biri de, Bedîüzzaman'dır. Kur'ân, "Beldetün Tayyibetün" ifadesiyle İstanbul'un fethine işaret ettiği gibi, Mu'avvizeteyn sûresiyle de 1971 hâdiselerine işaret etmiştir. Birinciyi

---

[106] Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, sh. 95 vd.

ilim, ikinciyi ilmin dışında kabul etmek, bir başka câhilliktir. Konuyu fazla uzatmak istemiyoruz[107].

Üçüncüsü: İbn-i Kemâl bu ilmin ehemmiyetini **"Er-Risâlet'ül-Münîre"** adlı eserinde şöyle belirtmektedir: "Büyük evliyâların kerametleri de böyledir. Müşkil ve zor meselelerin istihrâcı gibi. Yani evliyâlar, Kur'ân âyetlerinden, hatta her kelimesinden ve harfinden ve hatta Resûlullah'ın hadislerinden bazı mühim ve müşkil hakikatları istihrâç etmişlerdir. Bu onlara ilhâm nuruyla müyesser olur (sh.8)".

---

107 Kâtip Çelebi, *Keşf-üz-Zunûn*, c. 1, sh. 591-592; Said Nursi, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, 95vd.

3 THOMAS CARLYLE VE BEDİÜZZAMAN

Önemle ifade edelim ki, tarih boyu bütün Avrupalı papazlar ve ilahiyatçılar, İslamiyet ve Kur'an'ın aleyhine beyanlarıyla meşhurdurlar. Ancak Avrupa'nın Kur'an ve İslamiyet ile alakalı olumsuz beyanlarını iki temel olay değiştirmeye başlamıştır. Bunlardan birincisi Haçlı Seferleridir ve ikincisi de iki asır süren Batılı devletlerin Müslümanları sömürgeleştirdiği 19. Ve 20. Asırlardır. Daha önce kendilerine orientalist = müsteşrik demekten çekinmeyen ve Müslümanlara da Muhammediler tabirini kullanan Batılılar, 20. Yüzyılın başlarından itibaren Müslüman tabirini kullanmaya ve kendilerine de İslamolog demeye başlamışlardır. Bu sebeple 20. Asırdan evvelki papazların ve Hıristiyan ilahiyatçılarının İslamiyet hakkındaki bazı güzel sözlerini nakletmek, onların İslamiyet ve Kur'an ile alakalı olumsuz görüşleri olmadığını ileri sürmek veya onların Müslüman olduğunu iddia etmek demek değildir.

Avrupalıların Müslümanlardan intikam aldıkları ve Müslümanlara karşı kin kustukları dönem kolonilik dönemidir. XVIII. Yüzyılın başından itibaren başlamış ve 1960'lı yıllara kadar devam eylemiştir. Bu dönem sömürgecilik şeklinde kendini göstermiştir. Avrupa bütün İslam âlemini ve özellikle de Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkan toprakları sömürmekle kalmamış, katliamlar ve zulümlerle öç almaya çalışmıştır. Bu dönemde Ortadoğu'ya musallat edilen İsrail Devleti, batılı ilim adamlarının ifadesiyle Avrupa'nın Müslümanlardan intikam devletidir.

Bugünkü Müslüman ülkelerin önemli bir kısmı, özellikle de Kuzey Afrika, Orta Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Endenozya gibi nüfusun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler Avrupa'nın ekonomik ve siyasi kontrolü altına girmişlerdir. Avrupa Hıristiyanlığın üç akımı yani Roman Katolikler, Protestanlar ve az da olsa Ortodokslar bu bölgelere misyonerler göndermişlerdir. Bu bölgelerde kiliseler kurulmuş ve de henüz İslam'ın ulaşamadığı ilkel din mensuplarından bazıları, Hindi ve Müslümanlar arasından bazı kimseler ve hatta özellikle Hindistan ve Ortadoğu'da eski kilise mensupları eğitilerek Kiliselere üye yapılmaya

çalışılmıştır ve bu kiliselerin bir kısmı papazlar tarafından inşa olunmuştur.

Bu döneme rastlayan aydınlanma akımı, dünya çapında bir kültür araştırması perspektifi ortaya atması hasebiyle, büyük ölçüde Müslümanları beslemiş ve oryantal araştırmaları teşvik eylemiştir. Bu tür araştırmalar 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok Avrupa üniversitelerinde başlamış bulunuyordu. Daha sonraki dönemlerde genel olarak adlandırıldığı üzere istişrak veya oriyantalizm, akademik araştırma ufkunu geniş tutmasına rağmen, maalesef mevcut olan peşin hükümlerden ve Avrupa'nın enaniyetinden kendini kurtaramamıştır.

İşte Bedîüzzaman, kötü dönemde bile, bazı devlet ve kilise adamlarının Kur'an'a olan hayranlıklarını ve Hz. Peygambere olan saygılarını ifade eden sözlerini nakletmekle, Müslümanları ümitlendirmek ve Batılılara da kendi içlerinde dahi İslam'ın dostları olduğunu göstermek için bu sözleri nakletmiştir. Bu nakil ile asla sözlerini naklettiği insanları Müslüman ilan etmemiştir. Dolayısıyla bu maksat bilindikten sonra, İslamiyet ve Kur'an ile alakalı övücü sözleri nakledilen insanların eserlerinde aleyhte ve İslam'ın iman esaslarına aykırı laflar bulmak gayet normaldir. Bedîüzzaman onların şahsiyetlerini değil, Kur'an ve İslam ile alakalı sözlerini göklere çıkarmıştır. Zaten *'Fazilet odur ki, düşmanlar dahi onu tasdik eylesin'* sözü boşu boşuna söylenmemiştir.

Bizim burada yaptığımız, Bedîüzzaman'ın Carlyle'a atfen naklettiği sözlerin doğru olup olmadığını belgeleriyle sorgulamaktır. Bedîüzzaman Hazretleri, belki de onun sözlerini bir talebesi veya basın yoluyla okudu yahut öğrendi. Ancak bizim bizzat Carlyle'ın kitabından yaptığımız incelemede, Bedîüzzaman'ın naklettiği sözlerin mana ve muhteva itibariyle neredeyse tam tamına kitapta bulunduğunu göstermektedir. Bu insanın Hıristiyanlığı bile terk eden ve dinlere sıcak bakmayan bir şahıs olduğu unutulmamalıdır.

3.1 THOMAS CARLYLE KİMDİR?

İskoç asıllı tarihçi, yazar ve eleştirmendir. 4 Aralık 1795 tarihinde İskoçya'da doğdu. Ailesi onun bir papaz ve misyoner olmasını istediği halde o Edinburg Üniversitesi'ne gittiği senelerde Hıristiyanlığa olan inancını kaybetti; ancak Kalvinist değerlere olan bağlılığı hayatı boyunca devam etti (1809). Bu sırada belli bir konu üzerinde yoğunlaşmamakla beraber çok sayıda eser okudu. Matematik eğitimini alarak 1814'te bu dersi vermeye başladı.

1819 Üniversitesi'ne hukuk eğitimini almak üzere üniversiteye geri döndü. Bu tarihlerden itibaren inanç dünyasında önemli değişiklikler ve gelişmeler oldu. Bu durumu 1836 yılında kaleme aldığı "Bay Teufelsdröckh'ün Yaşamı ve Düşünceleri" adlı eserinde yazdı. Bu arada Alman Edebiyatına ve özellikle Goethe'ye ilgi duydu. 1826 yılında evlendi. Bu dönemde ve evliliği boyunca maddi sıkıntı çekti.

Geçimini yazdığı yazılarla sağlamaya çalışıyor ancak, gerekli desteği görmüyordu. Buna rağmen fikirlerinden ödün vermediği gibi, büyük bir tarih eserini yazmaya başladı. Büyük maddi sıkıntı yaşamasına rağmen böyle bir girişimde bulunması dikkat çekicidir. Bu eserle beraber yoğun tarih araştırmalarına girişti. Bundan sonra çok sayıda konferans çağrısı aldı. Maddeciliğe ve rasyonalizme karşıydı. Siyasi ve kültürel tarihin akışını ancak olağanüstü kişilerin değiştirebileceğini savundu. İlahi aydınlığı hedef aldı.

1837 yılında "Fransız Devrimi" adlı büyük eserini kaleme aldı. Yalnızca giysilere ve dış görünüşe önem verilen, riyakâr bir toplumda yaşamaktan müthiş bir derecede rahatsız oldu. Fransız Devrimi sonrası saray mensubu ve soyluların çılgınlık ve bencilliklerini eleştirdi. Bu durum onu manevi değerler üzerinde daha fazla yoğunlaşması neticesini verdi.

Gittikçe müthiş bir derecede kök salan ve toplumda şiddetli bölünmelere, sınıflar arasındaki farkın zenginden yana gelişmeyi netice veren, kapitalist sisteme şiddetle karşı çıktı. Chartism (1840), Kahramanlar (1841), Geçmiş ve Bugün (1843) adlı eserlerinde, liberal yaklaşımları eleştirdi. Burjuva sınıfının vurdumduymazlığı ile rejim karmaşasına eleştiriler yöneltti. Geleneksel iktisadi sisteme karşı çıktı. Bozu-

lan ve gittikçe yok olan değerler üzerine eğilerek, bunların yaşatılması veya yeniden topluma kazandırılması gereği üzerinde durdu.

Daha önce eğitim gördüğü Edinburg Üniversitesi'nin rektörlüğüne atandı ve göreve başlarken yaptığı ilk konuşmada yüksek ahlakı öğütledi. Aynı yıl bastırdığı "Kitap Seçimi Üzerine" adlı eseri ve başarılı rektörlüğü ile parlak bir başarı kazandı. İnanç noktasında en çok vurguladığı konu; Yaratıcı'nın yüceliği ve ruhun ölümsüzlüğüdür.

On dokuzuncu yüzyıldaki kargaşadan ötürü, daha önceki düzene övgüler yazdı. Ancak, Protestan Kalvinist eğilimleri olan bir Hıristiyan olarak dogmatik Katolik kilise hiyerarşisinden tiksindiği gibi sonraları Hıristiyanlığı da reddetti. Ülke çapında bir üne kavuşup maddi sıkıntıları aştığı, feraha ulaştığı bir anda eşinin ölümü, hayatı üzerinde çok etkili oldu. Bundan sonra geçen on beş yıl boyunca kendini toparlayamadı.1881 yılında 5 Şubat'ta Londra'da öldü.[108]

3.2 CARLYLE VE "KAHRAMANLAR"I

Carlyle, 1841'de yayınlanan ve en ünlü kitabı olan "On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History" adlı eserinde; Hz. Muhammed'i "Peygamber Kahraman", Dante ve Shakespeare'i "Şair Kahraman", Protestan Hrıstiyanlığın öncü ismi Martin Luther ve Knox'u "Din adamı Kahraman", Johnson ve Burns'i "Edebiyatçı Kahraman" , Cromwell ve Napoleon'u da "Hükümdar Kahraman" olarak tanımlayan görüşlerini kaleme aldı. Bu kitabının Hz. Muhammed s.a.v. ile ilgili kısmı, "Peygamber Kahraman Muhammed" adıyla Türkçe'ye çevrilerek -1958, 1963 yıllarında - yayınlandı. 1977 yılında Behzat Tanç'ın çevirisi ile yayınlanan kitabı tam metin olarak son olarak 2004 yılında Ötüken yayınları arasında yayınlandı.[109]

Carlyle "Hz. Muhammed'e hayranlığını ve birbiriyle savaşan kabilelerin ve bedevi insanların nasıl bir insanin tek başına tebliğ ve

---

108 Bkz. http://sites.google.com/site/tasavvufsufiler3/carlyle1.

109 Bkz. Mark Cumming, The Carlyle Encyclopedia, 2004; Simon Heffer, Moral Desperado-A Life of Thomas Carlyle, Weidenfeld & Nicolson, 1995; http://sites.google.com/site/tasavvufsufiler3/carlyle1.

gayretleriyle 23 yıl gibi kısa bir zamanda nasıl güçlü ve medeni millet haline getirdiğini" açıkça kabullenmiş ve dünyaya haykırmıştır. Ancak bu kitabının ilgili kısmında İslam Peygamberinin faziletlerini dile getirip övdüğü satırların ardından hemen Kur'an-ı Kerim ve Hz. Rasulullah ile ilgili çok vahim ve İslam akaidi açısından küfr-ü mutlak olarak değerlendirilecek çok hatalı değerlendirmeleri vardır.

Ömrü boyunca arayış içinde olan ve çok sayıda eser okuyan Carlyle, Vatikan merkezli Papalık kilisesini ve Katolik Hıristiyanlığı eleştirdiği gibi Hz. Muhammed'in "bazı iyi nitelikleri de olduğu"nu yazdığı eseri ilgi çekti. Dini taassubun hüküm sürdüğü ve İslam beldelerinin tek tek işgal edildiği bir dönemde bir üniversite rektörünün Hz. Muhammed hakkında o zamana kadar bir Hıristiyan aydınından hemen hiç işitilmemiş sözlerinin dikkat çekmesi de olağan bir durumdur.

Maalesef Kur'an hakkında bazen edep sınırlarını aşan sözler de söylemiştir. Fakat bu sözlerin cehaletten geldiğini bizzat yine müsteşrikler açıklamışlardır. Ayrıca Carlyle'in Kur'an'in esas metnine değil, çok eksik bir şekilde ve iyi olmayan bir İngilizceyle George Sale tarafından yapılmış olan tercümeye tenkitlerini yöneltiğini de nazara almalıyız.[110]

3.3 BEDÎÜZZAMAN SAİD NURSİ VE CARLYLE

Bedîüzzaman Said Nursi'nin Carlyle ismini anarak eserlerine atıf yaptığı ilk metin Hutbe-i Şamiyye'dir ki, bu metin 1912'de Şam'da Emeviyye Camii'nde irad edilen bir hutbeye dayanmaktadır. Bu sözleri ya bir talebesinden duymuş yahut bir gazeteden iktibas eylemiştir. Diğer eserlerinde de atıf yaptığı sözlerin kaynağını bizzat Carlyle'ın orijinal eseri ile karşılaştırdık ve önemli ölçüde esas ve muhteva tuttuğunu gördük.

Bedîüzzaman Said Nursi'nin Carlyle'dan naklederek sözlerine atıfta bulunduğu eserlerindeki **Carlyle'a ait bazı ifadeler** şunlardır:

---

110 Thomas Carlyle, *Heroes and Hero Worship, Project Gutenberg's E-Text.*

"İslâmiyet gayet parlak bir ateş gibi doğdu. Sair dinleri kuru ağacın dalları gibi yuttu. Hem bu yutmak İslâmiyetin hakkı imiş. Çünkü sair dinler-fakat Kur'ân'ın tasdikine mazhar olmayan kısmı-hiç hükmündedir". "En evvel kulak verilecek sözlerin en lâyıkı Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) sözüdür. Çünkü, hakikî söz, onun sözleridir".[111]

"Başka kitaplar, hiçbir cihette Kur'ân a yetişemez. Hakiki söz odur, onu dinlemeliyiz". [112]

"Kur'ân'ı bir kere dikkatle okursanız, Onun husûsiyetlerini izhâra başladığını görürsünüz. Kur'ân'ın güzelliği, diğer bütün edebî eserlerin güzelliklerinden kâbil-i temyizdir. Kur'ân'ın başlıca hûsûsiyetlerinden biri, onun asliyetidir. Benim fikir ve kanatime göre, Kur'ân, serâpâ samîmiyet ve hakkâniyetle doludur. Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) cihâna tebliğ ettiği dâvet hak ve hakîkattir".[113]

Merak edenleri, simdi de Carlyle'ın kitabındaki ilgili bazı paragrafları okumaya davet ediyoruz.

"Peygamberler arasında kahramanlarla ilgili bu bölümde Muhammedi (SAV) seçtik. Çünkü bana göre O gerçek bir peygamberdir. Hakperest olmam gerekiyorsa Ondan sadece güzel sözlerle bahsetmem lazım. Onun dünya ile ilgili söylediklerini anlamaya çalışalım; dünyanın Onunla nasıl anlam kazandığı ve kazanmakta olduğunu ancak o zaman cevaplayabiliriz.

Bizim şimdiki tezimiz olan, Onun hâşâ sahte bir Peygamber ve ortalığı karıştıran biri olduğu ve Onun getirdiği dinin sadece sahteliklerle ve uydurmalarla dolu olduğu gibi safsatalar, artik savunulamaz hale geldi. Onun hakkında üst üste söylenile gelen yalanlar sadece bizim için utanç kaynağıdır."[114]

---

111 Bedîüzzaman, *Hutbe-i Şamiyye*, sh. 36-37;

112 Bedîüzzaman, *Emirdağ Lahikası*, sh. 235; Buna yakin manalar icin bkz. Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, And The Heroic In History: Six Lectures*, Chapman and Hall, 1842, sh. 76.

113 Bedîüzzaman, *İşarat el-İ'caz*, sh. 265.

114 Thomas Carlyle, *Heroes, Hero-Worship and The Heroic in History*, (New

"Bütün bu yalanları bertaraf etmenin zamanıdır. Bu insanin sözleri (Kur'an'ı kastediyor) 180 milyon insana 1200 yıldır hayat rehberi olmuştur. Bu 180 milyon insan bizim gibi Allah tarafından yaratılmıştır. Bu anda daha çok ve sayıları her gün artan bir insan grubu diğer bütün sözlere değil Onun sözlerine inanmaktadır. Yani simdi Yüce Yaratıcı tarafından yaratılan bu kadar insanin sadece bir sefilâne aldanmaları mı diyeceğiz, uğruna yaşadıkları ve öldükleri bu davaya? Ben, kendi adıma, böyle bir safsataya inanmam. Bunun dışında her şeye inanırım.

Bunlar Şüphecilik Çağının ürünleridir. Bunlar insan ruhunun en feci şekilde felce ve dumura uğramış olduğunu gösterir: Dünyada bundan daha bedbaht bir teori ortaya atılmamıştır zannederim. Sahte bir adam mı bir din kurmuş? Bu ne bicim safsata, sahte bir adam kerpiçten bir ev bile yapamaz. Şayet harçtan, pişmiş çamurdan ve kullanacağı diğer malzemelerden bihaberse yaptığı ev değil, çöp yığını olur! Böyle bir yapı 12 asır ayakta duramaz ve 180 milyon insani barındıramaz; derhal çöker. Aklı olan, Hayır, asla, hâşâ ve kella diye haykırır!".[115]

"Ancak büyük bir İnsan için, özellikle Onun için ben Onun hakiki bir Peygamber'den başka bir şey olabileceğinin inanılmaz olduğunu ileri sürmeye cüret ediyorum. Ne Mirabeau, ne Napolyon, ne Burns ve nede Cromwell, kim olursa olsun, hiç biri samimiyet olmadan bir şey yapamazlar. Derin, büyük, tam samimiyet kahramanların ilk özelliğidir."[116].

"Muhammed'e (SAV) beyhudelik isnat etmek veya Ona sahnelik bir oyuncu ve bir zavallı komplocu olarak bakmak asla düşünülemez; Onu böyle anlayamayız." [117].

"Onun getirdiği mesaj (Kur'an), gerçek bir mesaj idi. Onun sözleri sahte değildi, yaptıkları da ahmaklık veya taklit hiç değildi; Tabia-

---

York, John Wiley & Son, 535 Broadway; 1866), sh. 39.

115 Thomas Carlyle, Heroes, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 40.

116 Thomas Carlyle, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 40-41.

117 Thomas Carlyle, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 41-42.

tın bağrından fışkıran ateşli bir hayat kütlesi idi; Dünyayı tutuşturmak için; Dünyanın Yaratıcısı çünkü böyle emir buyurmuştu. Onun hataları, eksiklikleri, samimiyetsizliği – ki bunların Onda varlığı ispat bile edilememiş – Onun hakkındaki birinci gerçeği etkilemeye yetmemiş. Biz Onun hata yaptığını söylemekle bile hata yapıyoruz. Onun için bunları bir kenara bırakıp, Onun ciddi ve gerçek mesajlar verdiğinden emin olarak, O ne demiş bir kulak verelim." [118] "Böyle bir adamın sözü Tabiatın kalbinden gelen bir sestir. İnsanlık bu sese kulak vermelidir; bunun dışındaki her şey boşa esen rüzgâr gibidir.

Bu adamın sorduğu binlerce sorulardan ve düşüncelerden bir kaç tanesi: Ben kimim? İçinde yaşadığım ve dipsiz bucaksız olan, adına Kâinat dediğimiz şey nedir? Hayat nedir? Ölüm nedir? Ben neye inanmalıyım? Görevim nedir? Hıranın gaddar kayaları ve kumlu yalnızlıklar cevap vermiyordu. Gökteki mavi sema, parıldayan yıldızları da cevap vermiyordu. Cevap yoktu. Sukut ve karanlık hâkimdi. Bu adamın kendi ruhu ve Onun içindeki ilahi ilhamlar cevap vermeli idi!". [119]

"Muhammed (SAV) kırk yaşlarında idi ve Mekke'ye yakın Hıra dağında Ramazan ayında inzivaya çekilmişti, bu büyük sorular hakkında düşünmek için ve bir gün eşi Hatice (RA)'ya Rabbinin nimeti olarak bütün bu soruların cevabını bulduğunu söyledi; karanlık ve şüphe izale olmuştu, her şey ayan beyan ortada idi. Bütün bu putların ve tapılanların manasız tahta parçalarından ibaret olduğunu ve Allahın Bir olduğunu ve her yerde hazır ve nazır olduğunu anlattı. Bizim bütün bu putları bırakıp O Tek olan Allaha inanmamız gerektiğini söyledi. Allahın Büyük olduğunu anlattı, Onun dışında her şeyin küçük kaldığından bahsetti! Gerçek İlahın O olduğunu. Tahta putların sahte olduğunu ders verdi. Biz ve bizimle her şey sadece Onun gölgesiyiz dedi. Ve İslamiyetten bahsetti, Allaha teslim olmamız gerektiğini. Bizim kuvvetimizin ancak Ona teslim olmakla ortaya çıkacağını anlattı. Onun bize göndereceği her şeyin, velev ölüm bile olsa dahi iyi olduğunu, hatta en iyisi olduğunu anlattı; biz kendimiz Allaha teslim edi-

---

118 Thomas Carlyle, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 42-43.

119 Thomas Carlyle, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 49.

yoruz, "Şayet İslam bu ise" diyor Goethe, "biz hepimiz Islamiyetle yaşamıyor muyuz?" Evet, biz hepimiz, şayet hayatımızda biraz ahlak var ise, böyle yapıyoruz." [120]. Biz Kitabın orijinalinden bazı parçaları buraya almayı da uygun görüyoruz:

---

120 Thomas Carlyle, *Hero-Worship and The Heroic in History*, sh. 50; Nuri DELEN, "Thomas Carlyle's On Heroes and Hero-Worship and Heroic in History" in Fountain, October-December 2004 Issue: 48.

ON HEROES, HERO-WORSHIP, AND THE HEROIC IN HISTORY By Thomas Carlyle

A PENN STATE ELECTRONIC CLASSICS SERIES PUBLICATION

[May 8, 1840.]
LECTURE II.
THE HERO AS PROPHET. MAHOMET: ISLAM.

FROM THE FIRST RUDE TIMES of Paganism among the Scandinavians in the North, we advance to a very different epoch of religion, among a very different people: Mahometanism among the Arabs. A great change; what a change and progress is indicated here, in the universal condition and thoughts of men!
The Hero is not now regarded as a God among his fellowmen; but as one God-inspired, as a Prophet. It is the second phasis of Hero-worship: the first or oldest, we may say, has passed away without return; in the history of the world there will not again be any man, never so great, whom his fellowmen will take for a god. Nay we might rationally ask, Did any set of human beings

ever really think the man they *saw* there standing beside them a god, the maker of this world?

……….

We have chosen Mahomet not as the most eminent Prophet; but as the one we are freest to speak of. He is by no means the truest of Prophets; but I do esteem him a true one. Farther, as there is no danger of our becoming, any of us, Mahometans, I mean to say all the good of him I justly can. It is the way to get at his secret: let us try to understand what *he* meant with the world; what the world meant and means with him, will then be a more answerable question. Our current hypothesis about Mahomet, that he was a scheming Impostor, a Falsehood incarnate, that his religion is a mere mass of quackery and fatuity, begins really to be now untenable to any one. The lies, which well-meaning zeal has heaped round this man, are disgraceful to ourselves only. When Pococke inquired of Grotius, Where the proof was of that story of the pigeon, trained to pick peas from Mahomet's ear, and pass for an angel dictating to him? Grotius answered that there was no proof! It is really time to dismiss all that. The word this man spoke has been the life-guidance now of a hundred and eighty millions of men these twelve hundred years. These hundred and eighty millions were made by God as well as we. A greater number of God's creatures believe in Mahomet's word at this hour, than in any other word whatever. Are we to suppose that it was a miserable piece of spiritual legerdemain, this which so many creatures of the Almighty have lived by and died by? I, for my part, cannot form any such supposition. I will believe most things sooner than that. One would be entirely at a loss what to think of this world at all, if quackery so grew and were sanctioned here.[121]

[121] Sh. 38-39.

4 BÜTÜN ZORLUKLARA RAĞMEN AVRUPA'NIN GELECEĞİNDEN ÜMİTLİYİM

Dokuz senedir Avrupa'da yaşamam ve Türkiye'nin geleceğinden ümitli olduğumu ifade eden makalemden dolayı çok dostlar tarafında Avrupa'nın geleceğinden ümitli misiniz? Sorusu sorulmaya başlandı. Ben de bu soruya cevap olarak bu makaleyi kaleme alıyorum:

4.1 AVRUPA'NIN MÜSLÜMANLARLA OLAN MÜNASEBETLERİNİ DÖRT SAFHAYA AYIRMAK GEREKİYOR

Birinci Safha: İslamiyet'in ilk yayılış asırlarıdır ki, Hıristiyanlar bu asırları kendileri için bir yıkım asrı olarak kabul etmektedirler. İslam'ın bu yükseliş hareketlerine karşı kendileri de Haçlı Seferlerini başlatarak öç almak istemişlerdir. Bu safhada Avrupalılar Müslümanları, tamamen kâfir ve Allah düşmanı olarak vasıflandırmışlardır. İslamiyet hakkında sıfır bilgi sahibidirler. Kur'anın ilk tercümesi olan Latince ve Felemenkçe tercümelerde Allah'ın ayetleri tahrif edilmiştir. Bütün gayretlerine rağmen Müslümanları durduramamışlar ve hatta ilk defa İslamiyet hakkında bu seferlerden sonra bilgi edinmişlerdir.

İkinci Safha: Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın göbeğine kadar geldiği dönemdir. Avrupalılar buna karşı bütün Müslümanlara Türk demeye başlamışlardır ve onları barbarlıkla suçlamışlardır. Hatta bu dönemde de Haçlı zihniyeti devam etmiştir. XVIII. Yüzyılın başına kadar bu hal devam etmiştir. Avrupalılar yine mağlup durumdadırlar.

Üçüncü Safha: Avrupalıların Müslümanlardan intikam aldıkları ve Müslümanlara karşı kin kustukları dönemdir. XVIII. Yüzyılın başından itibaren başlamış ve 1960'lı yıllara kadar devam eylemiştir. Bu dönem sömürgecilik şeklinde kendini göstermiştir. Kiliseler Birliğinin de 1984 yılında haklı olarak açıkladığı üzere, bu ihtilaf ve zulüm Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ilahiyat meselelerinden ziyade ekonomik ve siyasi rekabetten kaynaklanmıştır. Avrupa bütün İslam âlemini ve özellikle de Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkan toprakları sömürmekle kalmamış, katliamlar ve zulümlerle öç almaya

çalışmıştır. Bu dönemde Ortadoğu'ya musallat edilen İsrail Devleti, batılı ilim adamlarının ifadesiyle Avrupa'nın Müslümanlardan intikam devletidir (Lahey'de yapılan Filistin konulu bir tartışmada Hollandalı bir profesör çok açık bir şekilde açıklamıştır).

Bugünkü Müslüman ülkelerin önemli bir kısmı, özellikle de Kuzey Afrika, Orta Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Endenozya gibi nüfusun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler Avrupa'nın ekonomik ve siyasi kontrolü altına girmişlerdir. Avrupa Hıristiyanlığın üç akımı yani Roman Katolikler, Protestanlar ve az da olsa Ortodokslar bu bölgeler misyonerler göndermişlerdir. Bu bölgelerde kiliseler kurulmuş ve de henüz İslam'ın ulaşamadığı ilkel din mensuplarından bazıları, Hindi ve Müslümanlar arasından bazı kimseler ve hatta özellikle Hindistan ve Ortadoğu'da eski kilise mensupları eğitilerek Kiliselere üye yapılmaya çalışılmıştır ve bu kiliselerin bir kısmı papazlar tarafından inşa olunmuştur.

Bu döneme rastlayan aydınlanma akımı, dünya çapında bir kültür araştırması perspektifi ortaya atması hasebiyle, büyük ölçüde Müslümanları beslemiş ve oryantal araştırmaları teşvik eylemiştir. Bu tür araştırmalar 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok Avrupa üniversitelerinde başlamış bulunuyordu. Daha sonraki dönemlerde genel olarak adlandırıldığı üzere İstişrak veya oriyantalizm, akademik araştırma ufkunu geniş tutmasına rağmen, maalesef mevcut olan peşin hükümlerden ve Avrupa'nın enaniyetinden kendini kurtaramamıştır.

Dördüncü Safha: Yeni dönemdir. Kargaşa, belirsizlik ve tereddütlü de olsa geçmişin kendi kendini tenkit yoluyla değerlendirilmesi başlamıştır. Hem Müslümanlar ve hem de Hıristiyanlar yeni dönemin şartlarına kendilerini adapte etmek durumunda kalmışlardır. Eğer "geleceğin misyonu" olabilecek bir şey olacaksa, zor da olsa tarihten dersler alınmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır. "Hıristiyan misyonerlerin 19. Yüzyıldan itibaren Müslümanları Hıristiyan yapmak için organize edilen misyonerlik hareketleri, benim gördüğüm kadarıyla artık koloniliğin geride kaldığı bu dönemde sona ermiştir. Bu sebeple radikal bir şekilde yeniden düşünebilmek ve yeni bir şekil verebilmek

gerçekten ihtiyaç haline gelmiştir. Tabii ki, "zamanın işaretlerinin farkına varabilirsek" ve de İsa'ya itaatin yeni yollarında yürümeyi öğrenmek istiyorsak".[122]

Artık Hz. Peygamber'in müjde verdiği dönem yani Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın İslamiyet'e iltihak edeceği devreye girmiş bulunuyoruz. Bu dönemde İslamiyet imam olacak ve insanlığın mehdisi vazifesini hakkıyla yerine getirecektir. Hıristiyanlar da tabi durumuna geleceklerdir. Eğer bana dünyayı asırlardır idare eden Avrupa ve Amerika'nın siyaset dâhileri ne yapacak derseniz, Bediüzzaman'ın ifadesiyle 'Gerçi hakikat noktasında ahir zamandaki gelecek büyük Mehdi siyaseti tam dindar İsevîlere bırakıp yalnız İslâmiyet hakikatlerini ispata, izhara, icraya çalışır'.[123]

Bu arada İslam âlemi ile Avrupa arasında temel ihtilaf sebebi olan İsrail probleminin nasıl çözüleceğini Hz. Peygamber müjdeleriyle bize anlatmıştır. Merak edenler kaynaklardan öğrenebilirler. İsrail'in zulüm duvarları ve insan hakları ihlallerinin sonu gelmektedir. Bu engelin bertaraf edilmesi bizim değil Avrupa'nın problemi olacaktır.

---

122 The Muslim World, 1960, sh. 250.

123 El Yazma Emirdağ Lahikası, sh.150

5 BÜTÜN ZORLUKLARA RAĞMEN TÜRKİYE'NİN GELECEĞİNDEN ÜMİTLİYİM....

Gittiğimiz her mahfilde, Müslüman ve gayr-i Müslimler tarafından bize sorulan önemli bir soru var: Türkiye'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Bu sorunun sorulma sebepler herkesçe malum... Devam eden terör olayları, başta Ermeni meselesi olmak üzere dış baskılar ve maalesef kendi içimizdeki hukuk devleti anlayışını içine sığdıramayan ve milletin sahibi ve efendisi olarak hep kendisini gören malum çevreler.... Fakat ben, bütün bu olumsuz şartlara rağmen geleceğimizden Allah'ın izniyle çok umutluyum. Neden sorusu için tarihe bir yolculuk yapalım isterseniz.

5.1 TÜRKİYE'NİN ATLATTIĞI MADDİ VE MANEVİ TEHLİKELER

Öncelikle önemli bir hadisi Türkiye'nin geçmişi ve geleceği ile alaka kurarak özetleyelim. Hz. Peygamber, Ahirzamanda manevi değerleri yozlaştıracak zihniyeti ve o zihniyetin özellikle Türkiye'ye uyacak şekilde yapacağı tahribatları dört ana safhaya ayırıyor. Bu hadisi başka türlü yorumlamak da mümkün. Ancak bizim aldığımız derslere de Hadisçiler itiraz etmese gerek. "Ahirzamandaki bu yıkıcı zihniyetin dört ayrı devresi olacak: Birinci devrede bir günleri 365 gün yani bir sene uzunluğunda olacak; İkinci devrede bir günleri bir ay kadar yani 30 gün uzunluğunda olacak; Üçüncü devrede bir günleri bir hafta yani yedi gün uzunluğunda olacak ve nihayet son devrelerinde günleri normal gün uzunluğunda olacak." [124]

Şimdi bu hadisi nazara alarak Türkiye'nin seksen yıllık geleceğine bakalım:

---

[124] Bu hadis, *Sahih-i Müslim* ve özellikle de *Riyaz üs-Salihin*'de bulunmaktadır.

5.1.1 Devre: 1920'li ve 30'lu Yıllar

İster kabul edelim ister reddedelim 1920'li ve 1930'lu yıllar, maalesef hadisin işaret ettiği birinci devreye benzemektedir. Bu dönemde 1 günde bu milletin manevi değerlerine 1 yıllık tahribat ve zarar verilmiştir.

Türk düşmanı olan Fener Patriği Gregorius tarafından Rus Çarına gönderilen mektupta, Türklerin ancak eğitim sistemine müdahele ile ve içlerinden kendi tarihlerine düşman bir nesil yetiştirmekle mağlup edilebileceğini ifade ettiğini hepimiz biliyoruz. O hâin diyor: "Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak mümkün değildir. Türklerde evvela itaat duygusunu kırmak, dinî hislerini gevşetmek icabeder. Maneviyatları sarsıldığı gün, onları zaferlere götüren kuvvetleri de kesilmiş olacaktır. Yapılacak olan, Türklere bir şey hissettirmeden bünyelerinde bu tahribi tamamlamaktır"[125].

Bu tahribin dinden tecerrüd eden 1920'li ve 1930'lu yıllar Cumhuriyet dönemi eğitim sistemi ile nasıl yapıldığı ise, Cumhuriyetin mimarı kabul edilen Mustafa Kemal tarafından aynen şöyle ifadelendirilmektedir. Hiç yorum yapmadan aynen naklediyoruz:

Ruşen Eşref Ünaydın anlatıyor: "(Atatürk diyor):

"1910'larda Abdullah Cevdet maskarasının İçtihad'ında bir yazı okumuştum. Milletlerin maddî ve manevî varlıklarından söz ediyordu. Alman mütefekkiri Ludwig Büchner, manevî boşlukları doldurulmamış, beslenmemiş milletlerin, hangi maddi düzeyde olursa olsun, bir gün çökeceğini anlatıyor ve ispatlıyordu. Tarihden, zaferlerden, büyük adamlardan mahrum milletler, maddî imkânları geniş olsa da, ciddî bir sallantıya dayanamazlar, çöküp giderler diyordu. Birdenbire düşündüm: "laikiz" dedik, dinle alakamızı devlet olarak kestik. "Cumhuriyetiz" dedik, rejimimizi tehlikeye düşürmemek için saltanat devrini kötüledik, kazanılmış büyük zaferleri bile bir kaç satırla geçiştirmeye kalkıştık. Latin harflerini aldık, yeni nesilleri binlerce yıllık tarih hazinesinden mahrum bıraktık"[126].

---

125 Kutay, Cemal, *Tarih Konuşuyor Dergisi*, c. 1, sy. 1, sh. 69-70.

126 Milliyet, 16 Kasım 1974, İsmet Bozdağ.

Bu sözlerin üzerine bizim söz ilave etmeye ihtiyacımız yoktur. Bu dönemde nasıl manevi değerlerimizin tahrip edildiğini görmek isteyenler, rahmetli Ahmed Kabaklı Beyin *"Temellerin Duruşması"* kitabını mutlaka okumalıdırlar.

5.1.2 Devre: 1940'lı ve Hatta 1950'lı Yıllar

Yine hadisden anladığıma göre, bu dönemde manevi değerleri yok etmek isteyen zihniyet, bir günde bir aylık tahribat yapmıştır. Bu dönem İsmet İnönü veya Şeflik dönemi diye bilinir. Siyasi haklar yasaklanmıştır. Kur'an'ın ve ezanın aslından okunması bile cezalandırılmaktadır. 1935 tarihli Vakıflar Kanunu ve bunu takip eden yıllarda, Sultanahmed Camisi de dahil bütün İslami mabedler ya yıkılmış, ya satılmış yahut da gayesi dışında kullanılmıştır. Öylesine tahribatlar yapılmış ki, Kazım Karabekir bile dayanamayıp ve bu zihniyete karşı çıkarak köşesine çekilmiştir. Başta Bedîüzzaman ve talebeleri, Süleyman Hilmi Efendi ve talebeleri olmak üzere maneviyat liderlerinin çektikleri sıkıntılar bu tahribatlara misal olarak zikredilebilir. Babam bile köyde ezanı aslında okudu diye ne sıkıntıları çektiğini bizlere köylülerimiz anlatırdı. Bu konuda da ayrıntıya girmiyoruz.

5.1.3 Devre: 1950-1980 Arası Dönem

Bu dönemde tahribatçı zihniyetin gücü azalmıştır. Hadisin işaretine uygun olarak, ancak bir günde bir haftalık tahribat yapabilmişlerdir. Bunlar arasında 1960 İhtilalini, 1980 darbesini, 12 Mart Muhtırasını, 163. Madde ve uygulamalarını, hala devam eden başörtüsü zulmünü ve hatta 28 Şubatın çirkin yüzünü, kamuoyu bizden daha iyi tanır hale gelmiştir. Zaman öyle bir müfessirdir ki, tefsirine kimse itiraz edemez. Bedîüzzaman Hazretlerinin talebelerine 1959 yılında söylediği şu söz manidardır: "Kardeşlerim bugün üçüncü devreyi yaşıyoruz. Ben dördüncü devreyi göremeyeceğim."

5.1.4 Devre veya Son Devre: Yaşadığımız Dönem ve Ergenekon Kanalizasyonunun Ortaya Çıkması

Bu devrenin en önemli özelliği, yıkıcı ve tahripçi zihniyetin tamamen adileşmesi ve eski gücünü kaybetmesidir. Bu dönemde bu zihniyetin tek yapacağı iş, durumlarını muhafazaya çalışmalarıdır. Ancak millet iradesi karşısında muvaffak olamayacaklardır. Ben bu tahlilimi yıllar önce evlatlarıma anlatmış ve 28 Şubat döneminde onlara moral vermiştim. Bu zihniyetin Cumhuriyet Mitingleri adı altında hareketler girişmeleri sırasında bazan üzüldüm. Bunun üzerine oğlum şöyle seslendi: "Durumu muhafazaya çalışıyorlar; muvaffak olamayacak ve millet onlara hadlerini bildirecek."[127]

5.2 TÜRKİYE'NİN GELECEĞİNDE NELER OLABİLİR?

Şu soruları tekrar ediyoruz: Ergenekon çetesinin akıbeti hakkında neler düşünüyorsunuz? Başta güneydoğu ve doğu hâdiselerinin sonu ne olur? Türkiye'deki millet ve devlet arasına sokulmak istenen ayrılıklar sona erer mi? Bu soruyu soranların, maalesef ümitsizlik ve hayal kırıklığı içinde olduklarını görüyoruz.

Evvela, olan hâdiselerden dolayı üzgünüz, mahzunuz. Asırlarca İslâmın bayraktarlığını yapmış bir milletin devletinin, bu tür komplolara ma'ruz kalması, her Müslüman gibi elbette bizi de üzmektedir.

Sâniyen, aslâ me'yûs yani ümitsiz değiliz. Zira "Rahmet-i İlâhiyyeden ümit kesilmez. Çünki, Cenâb-ı Hak, bin seneden beri Kur'an'ın hizmetinde istihdâm ettiği ve O'na bayraktar ta'yin ettiği bu vatanın evlâtlarının ordusunu ve mu'azzam cemâ'atini, muvakkat ârızalarla İnşâallah perişan etmez. Yine o nuru ışıklandırır ve vazifesini devam ettirir."[128]. Bu müjdelerin yeni yüzyılda gerçekleşmesini Allah'dan bekliyoruz.

Evvela şunu belirtelim ki, kimsenin, bin sene İslâmın bayraktarlığını yapan bu orduyu, muvakkat ârızalarla çürütmeye ve milletin gönlündeki itimadı yıkmaya hakkı yoktur. Yüce Allah, bu milletin or-

---

[127] Bkz. Bediüzzaman Said Nursi, *Şu'alar,* Envar 2006, sh. 586-587.

[128] Bediüzzaman, Mektûbât, (26. Mektûb, Üçüncü Mebhas), sh. 327.

dusunun kılıcını, kendi ayağına vurdurmayacaktır. Ancak Doğu hâdiselerinin Türk Ordusu ve Devleti açısından da bazı neticeleri kaçınılmaz olacaktır. Bu neticeler, hoş olmayan bazı halleri doğursa da, devlet ve ordusu sarsılmayacak; belki bu muvakkat haller, devleti ve onun muazzam ordusunu, daha da güçlendirecektir.

Ordu ve devlet açısından, hâdiselerin doğuracağı netice, devletin ve ordunun kangren olmuş bazı yaralarının temizlenmesidir. Hem doğu hâdiseleri ve hem de diğer gelişmeler göstermektedir ki, Anadolu insanlarını bir arada yaşatacak ruh ve bir nevi manevî tutkal, bazı iddiaların ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tatbikatın aksine, sadece kuru bir Türkçülük değildir. Doğudaki din kardeşlerimiz bilmeli ve herkes de dikkat etmelidir ki, bu ruh ve manevî tutkal, Kürtçülük de değildir. Ve yine, Türk aydınları söylemekten çekinse de, Sayın Cumhurbaşkanımız sadece tabular yıkılmalı diyerek tekrar tekrar sadece değinmekle yetinse de, Anadolu insanlarını bir arada tutacak ruh ve manevî tutkal, Atatürkçülük de değildir. Devlet, bir şahsa muhabbet ile devlete muhabbet kavramlarını birbirinden mutlaka ayırmalıdır. Bir şahsı sevmek veya sevmemek, devleti ve onun şanlı ordusunu sevmek veya sevmemek demek değildir. Bugün bir referandum yapılsa, kahramanlıklarını takdir etse bile, Anadolu insanının fertlerini birbirine bağlayan din tutkalını gevşettiğinden dolayı, bazı şahısları sevenlerin nisbeti tahminlerin çok altında olacaktır. Ancak Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Ordusunu sevenlerin sayısı da, beklenenin çok üstünde olacaktır. İşte doğu ve güneydoğudaki hâdiseler, devleti ve orduyu, bir şahsın sevgisi üzerine oturtmak yanlışını düzeltecektir. Yani meseleyi daha açık ve sesli düşünelim; Devletin ve şanlı Türk ordusunun yetkilileri, devletin bekasını mı tercih edeceklerdir yoksa bir millete zorla da olsa belli bir şahsı sevdirmeyi mi? Bazı ilke ve inkılâplar uğruna, eğer devletin bekası fedâ edilirse, zaman, şu andaki yetkilileri hiç bir şekilde affetmeyecektir.

Peki, sizin kanaat ve tespitleriniz nelerdir? Derseniz, bu sorunun cevabı da şöyle olacaktır:

Bu kahraman millet ve onun şanlı ordusu, ebede kadar ve özellikle de yeni yüzyılda İslâm'ın bayraktarı olmaya devam edecektir. Bu

orduyu yıpratıp Türkiye Cumhuriyetini yıkmak isteyen Avrupalılar da, Amerika da, kendinden menkul İslâm Cumhuriyeti adını takınan ve ama sinsice eski Sasani emellerini gerçekleştirmeye çalışan İran da, perişan olacaklardır. Burada Bedîüzzaman'a ait iki müjdeli tespiti nakletmek istiyorum:

Maalesef, Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu insanını bir arada tutan ruh ve manevî tutkal olan İslâmiyet'e karşı, dinsizlik olarak yorumlanan laiklik silahıyla savaş açılmıştır. Türk milleti, bütün ruhuyla desteklediği Kuvây-ı Milliye ruhunun arkasına saklanan ve ancak içinden imanını kemiren belli güçlerin oyununu fark etmemiştir. Müslüman Anadolu halkının kazandığı zaferlerin bir iki şahsa mal edilmesine ve hatta bu hususda yalan tarih yazılmasına da, millet ve devlet bütünlüğü uğruna, ses çıkartmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki liderlerin, millet ve devlet uğruna seyyielerini görmek istememiş ve onları başına komasını bilmiştir. Bu sırada, manevî açıdan yapılan dehşetli tahribât göz ardı edilmiştir. Ancak başta Bedîüzzaman olmak üzere, manevîyât büyüklerinin ekseriyeti, bu kahraman ve mücâhid Türk Ordusunun ve bu arada dindar milletin, ruhlarındaki iman nuru ve Kur'an ışığıyla hakikat-ı hali göreceğini ve Cumhuriyetin ilk yıllarında milletin maneviyâtını tahrip edenlerin çok dehşetli tahribâtını, bizzat kahraman ordunun ve dindar milletin tamire çalışacağını, Peygamberimizin âhir zaman ile ilgili hadislerinden anlamışlar ve izah etmişlerdir. İşte bu müjdeli pasajlar:

"Hem şanlı ve kahraman bir millet, mağlûbiyeti hengâmında, böyle istidrâclı ve şanlı ve tâli'li ve muvaffakıyetli ve kurnaz bir kumandanı bulunduğundan, gizli ve dehşetli olan mahiyetine bakmayarak, kahramanlık damarıyla onu alkışlar, başına kor, seyyielerini örtmek ister. Fakat kahraman ve mücâhid ordunun ve dindar milletin ruhundaki iman nuru ve Kur'an ışığıyla hakikat-ı hâli göreceği ve kumandanın çok dehşetli tahribâtını tamire çalışacağı rivâyetlerden anlaşılır."[129]

"Garibdir, hem çok garibdir. Yedi yüz sene müddetinde İslâmiyet'in ve Kur'an'ın elinde şeref-şi'âr, bârika-âsâ bir elmas kılınç olan

[129] Bediüzzaman, Şualar, sh. 595.

Türk Milletini ve Türkçülüğü, muvakkaten İslâmiyet'in bir kısım şe'âirine karşı kullanmaya çalışır. Fakat muvaffak olamaz, geri çekilir. "Kahraman ordu, dizginini onun elinden kurtarıyor" diye hadis rivayetlerinden anlaşılıyor."[130].

Bana 2002 yılı öncesi soruluyordu: Türkiye Avrupa'dan nasıl görünüyor? Benim de cevabım kısaydı: Görünmüyor ki..... Ama şu anda Avrupa Türkiye'yi dünyanın süper güçleri arasında görmeye başladı. Bir yıl önce Almanya'daki futbol başarımızın arkasından bir Hollanda kanalı belgesel yayınladı. Programcı, Güney Afrika'da 3000 kişi, Bengaldeş'te 30000 kişi ve Fas'da 20000 kişi neden Türkiye lehine tezahürat yapıyor ve ekliyordu: Bu Türkiye'nin gücüne erişilmez.

Bana bazı arkadaşlar, geçmişte sordular ve şimdi de soracaklar: Vakit Gazetesinde yazmaya başlamanızın sebebi nedir? Cevap çok basit: *"İhlas ve hakperestlik, Müslümanların kimden ve nereden olursa olsun istifadelerine taraftar olmaktır."*

---

130 Bediüzzaman, Şualar, sh. 596.

6 BAŞÖRTÜSÜ, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ VE AVRUPALI BİR SOSYOLOG

Eski İstanbul Üniversitesi Rektörü Mesut Parlak'ı yakından tanırdım. Beraber bazı toplantılara ve hatta iftarlara katılmış idim. Kendisini demokrat bir bilim adamı olarak tanımıştım. Bu arada 2001 yılından beri Hollanda'daki Rotterdam İslam Üniversitesi rektörlüğünü yürüttüğümden dolayı orada da bazı dostlar edinmiştim. Yıllarca Üniversitenin İstişare heyeti Başkanlığını yapan ve Hollanda Başbakanı Prof. Balkanende'nin de hem hocası ve hem de baş müşaviri olan sosyolog Prof. Dr. Anthon Zıjderveld de bunların başında gelmekteydi. Ne alaka var başlıkla bu bilgilerin diyeceksiniz? Biraz sabırlı olmalısınız.

Zannedersem 2007 yılının güz mevsimi idi ve Prof. Zıjderveld'i iyi bir avukat olan Hanımıyla beraber Beykoz'daki evimde bir hafta misafir edecek ve İstanbul'da bazı dostlarla tanıştıracaktım. İşte bu dostlar arasına yine bir Prof. dostum sebebiyle İstanbul Üniversitesi rektörü de girdi. Biz bir Cuma günü saat 10.00 gibi bir iş adamı arkadaşın tahsis ettiği lüks bir arabayla İstanbul Üniversitesine geldik. Malum kapıdan girdik ve bizi Rektör Yardımcısı olduğunu söyleyen bir Prof. Hanımefendi karşıladı. Arabadan başı örtülü eşim Belkız Hanımefendi çıkıncaya kadar her şey çok güzel gidiyordu; saygı ve sevgi yerindeydi. Ancak Belkız Hanım arabadan inince her şey değişti. Rektör Yardımcısı Hanımefendi beni bir kenara çekerek Türkiye Üniversitelerinde başörtüsü yasağı bulunduğunu ve Belkız hanımın Üniversiteye giremeyeceğini söyledi. Anlayışla karşıladım; ancak anlayışla karşılamayan biri var idi ki, o da misafir ve başı açık olan Prof. Zıjderveld'in hanımı idi. Belkız Hanıma sebebini sorunca kükredi ve Prof. Zıjderveld'e dönerek *'Sen de girmemelisin; girersen bilimsel şahsiyetinden şüpheye düşerim'* diyerek haykırdı. Neticede benim ısrarımla iki hanımefendinin İstanbul Üniversitesi Bahçesinde beklemelerine karar verdik ve misafirleri ikna ettik.

Ancak rezalet devam ediyordu. Rektör Yardımcısı Hanımefendi bana ana kapıya doğru yürümeyi teklif etti ve konuşmaya başladı; *'Efendim! Başörtüsüyle bahçede durması da yasaktır'* deyince bizler hayrete ve misafirler dehşete düştüler. Büyük münakaşalardan sonra Hanımlar Bayezid Camisinin güzelliklerine doğru ilerlemeye ve biz de rektörlüğe doğru merdivenleri çıkmaya başladık. Özel Kalemde otururken bizim laik diktatör Hanımefendi bununla yetinmeyip başörtüsü yasağının faydalarını ve hikmetlerini İngilizce olarak Prof. Zıjderveld'e anlatmaya başladı. Ancak Prof. Zıjderveld'in tepkisi çok sert oldu: *'Hanımefendi! Burası Küba'dan da kötüymüş. Bu halinizle mi Avrupa Birliğine girmeye çalışıyorsunuz?'* Ben de başörtüsü yasağının kanunlarda aslı olmadığını, tamamen Anayasa mahkemesinin saçma sapan bir kararına dayandığını ve böylesini ancak Komünist Rusya'da görmenin mümkün olduğunu İngilizce olarak anlattım. Prof. Zıjderveld *'Böyle bir Üniversite Rektörünü ziyaret etmek benim için bir züldür'* diyerek Üniversiteye olan ziyareti tamamlamadan terk ettik. Daha sonra bu olayı acı bir şekilde Financial Times'daki köşesinde kalem aldı.

İşte Türkiye'yi Avrupa Birliğine girmekten alı koyan bu zihniyettir. Türkiye bu zihniyetten kurtulup da tam demokrasiye kavuşmadıkça ilerlemesi ve süper devlet olması imkânsızdır. Başörtüsü ile alay eden ve kendisine milliyetçi yaftası yapıştıranların memleketi nasıl rezil ve rüsvay duruma düşürdüklerini bu yaşadığım olayla tekrar hatırlatmak istedim. Ayrıca bununla alay eden Sayın Eski Bakanın liderinin de Gazi Üniversitesinde iken sıkı bir başörtüsü yasakçısı olduğunu naklediyorlar. Nâkile itap yoktur. Önemle ifade edelim ki, başörtüsü asla siyasi bir simge ve sembol değildir; bilakis Kur'an'da beyan edilen bir ilahi emirdir. Bunun Allah'ın emri olduğunu kabul etmek şartıyla, başını açan da örten de Müslümandır; ancak başını açan bu emre muhalefet etmiş olur. Tıpkı namaz kılmayan Müslümanlar gibi. Ayrıca Türk Hukuk mevzuatında başörtüsünü yasaklayan hiçbir hukuk kuralı da bulunmamaktadır.

7 DEMOKRATİK AÇILIMDA GÖRDÜĞÜM ÜÇ KIRMIZIÇİZGİ

Hükümetin, "Demokratik Açılım" çalışmasını destekleyen de var, tenkit edenler de. Bölgenin uzun yıllar ihmalinden kaynaklanan ve "tarihî birikimler" diye tabir ettiğimiz sıkıntıları mevcuttur. Bu birikimleri kısa vadede izâle etmek çok zordur. Bu birikimleri, iç ve dış odaklar, mahâretle kullanmaktadırlar. Şarkın sürekli sömürüldüğü, halkın tahkir edildiği ve dışlandığı görüşleri yoğun bir biçimde propaganda edilmektedir. Kurtuluş için de tek çare olarak, halkın kendi kimliğine dönmekten başka bir alternatifi olmadığı vurgulanmaktadır. Bu telkin, sadece söz ile değil, anarşinin tazyik gücü ile sindirme ve susturma politikaları ile büyütülmekte, canlı tutulmakta ve bu telkin ve tazyikin şarktaki alanı her gün biraz daha büyütülmek istenmektedir.

Güneydoğu probleminin en önemli kaynağı, insaniyet, ahlak ve dinde yaşanan çözülmelerdir. Bu çözülüş, insan şahsiyetindeki aslî değerleri dumura uğratmaktadır. Neticede dinin yol gösterici, bütünleştirici, muhabbet ve emniyeti tesis edici özelliği zaafa uğramaktadır. Sosyal bünyedeki bu değişimi, şu şekilde formüle edebiliriz: Dinî hislerdeki çözülme, cemiyet hayatında lakaytlık ve laubaliliği doğurmaktadır. Lakaytlık ve laubalilik, fikir ve hayatta sapıklığı netice vermektedir. Fikir ve hayatta sapma ise, anarşiyi doğurmakta ve sürekli beslemektedir. Bu sebeple Güneydoğu meselesine çözüm ararken, teşhis isâbetli yapılmalıdır. Anarşinin kaynağının din ve ahlakta yaşanan çözülme olduğu aslâ unutulmamalıdır.

Bu gene tespitleri 1991 yılında zamanın Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın isteği üzerine **Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları** adı altında hazırlamış ve kendilerine takdim etmiştim. Rahmetli Kemal Yamak Paşa genel Sekreter idi ve onun eliyle bütün ordu komuta kademesine de bu rapor iletildi. Rahmetli Özal, *"Muhterem Hocam! Asıl çözüm yolu bu. Ama gel de bizim kafalar anlat demişti."*

Bu konuda söylenecek çok söz var; ancak ben sadece bazı kırmızıçizgileri ve yapılmasından kaçınılması gereken dört hataya dikkat çekeceğim.

Geçen bir makalemde belirttiğim gibi, bazı Kürtçü çevreler tarafından Osmanlı Devleti modeli kasıtlı olarak yanlış yorumlanmaktadır. Bunu süiistimal eden marksist ve ırkçı kesimdir. Bu görüşe karşı, daha güçlü, daha etkileyici, daha kalıcı ve bölgenin mizacına uyum sağlayabilen bir güç ile bir görüş ve bir hayat biçimi ile ortaya çıkmak ve bu gücü âcilen sergilemek mecburiyeti vardır. Resmî ideolojinin gücü, bu görevi yapabilecek dirâyette değildir. Bu fitneye karşı en etkili bir güç, ancak ve ancak İslâmiyet. Şu hususu kat'iyyetle belirtelim ki, İslâmiyet'ten başka hiçbir reçete bu bölgelerde kabul görmez; müessir de olamaz.

Kürtçe eğitim meselesi en önemli kırmızı hattır. Şunu ifade edeyim ki, Osmanlı tarihi boyunca böyle bir uygulama yoktur. Bütün resmi yazışmalar ve eğitim medreselerde Arapça ve resmi okullarda ise Türkçe olmuştur. Güneydoğu'daki insanların kendi dilleriyle konuşabilmeleri ve kültürlerini yayabilmelerine müsaade edilmelidir; zaten müsaade edilmektedir. Kürtçenin eğitim dili olması ise, Devlet'in birliğini zedeleyeceği gibi, buna müsaade edildiği takdirde, Kürtler de bunu istemeyecektir. Amerika'da Fransızlar ve Almanlar vardır; dillerini konuşmaktadırlar. Ancak Fransızca ve Almanca eğitim yoktur. Herkes bu noktada Amerikalıdır. Türkiye'de de herkes anadilini konuşabilir ve hatta yazabilir. Ancak Türkçe resmî dil olarak kalacaktır. Bu, Devlet'in birliği için şarttır. Zira Türk de olsa, Kürt de olsa, Arap da olsa, herkes Türkiyelidir. Ben 9 senedir Hollanda'dayım ve bütün Avrupa ülkelerini de biliyorum. İsviçre ve Belçika'nın kuruluş şekli sebebiyle olan farklılık dışında bu konuda bir farklı uygulama yoktur. Hollanda'da herkes kendi dilinde gazete çıkarabilir veya kitap yayınlayabilir; ancak eğitim dili herkes için Felemenkçedir. Bundan asla taviz verilmez. Bediüzzaman'ın yıllar önce yazdığı reçete açıktır: *"Türkî lâzım (resmi dil), Arabî vâcib (dini ilimlerde) ve Kürdî caiz olmalı"*.

Mevcut Hükümetin Doğu ve Güneydoğudaki başta milletvekilleri olmak üzere temcilileri ve kuruluşları, bu çözüme ehil olacak kabiliyette değildirler. Bunu genellemek yanlış olur; ama genelde böyledir. Mesela Diyarbakır merkezde, Ergani'de, Çermik'te ve Çüngüş'de belediye seçimlerinde kaybedileceğini kör tavuklar bile bilmekteydi. Buralarda hükümet partisinin rehberleri kargaya daha çok benzemek-

tedir. Aynı şey Ağrı ve yanlış bilmiyorsam Van için de geçerli imiş. 5 günlük ziyaretim sırasında önemli kanaat önderleri bunu açıkça ifade ettiler. Sayın İçişleri bakanının müracaat ettiği bilim adamları konusunda endişeliyim. Ama ayrıntıları bilmediğimden uzaktan gazel okumak bize yakışmaz. Aynı karga olayını azınlıklar konusunda Başbakan için de düşünüyorum. Sayın Başbakan ve hükümet yetkilileri, niyetiniz halistir ve samimidir; ancak rehberler kargalardan ibaret olursa varacağınız yer tehlikeli bir mekândır.

DTP'nin bazı milletvekilleri ve belediye başkanlarının tavırları, hareketleri ve sözleri tahammül edilemeyecek kadar teröristçe ve anarşistçedir. Eğer bunlar Türk devleti adına gerekli cezalar ile durdurulmazsa, devletimizin manevi gücü ve birliği tehlikeye düşer. Bu durum en az Ergenekon Terör Örgütünün iki katı kadar zararlıdır. Ayrıca hem dinen, hem ahlaken ve hem de kanunen terör örgütünün kanlı katillerini muhatap almak asla mümkün değildir. Zaten bu konuda muhalefet partileri tarafından yöneltilen tenkitleri hükümet kanadının hak etmediği kanaatindeyim. Bu insanların samimiyetinden şüphem yoktur; ancak oyuna gelmelerinden korkuyor ve dua ediyorum.

Güneydoğu, şu anda Türkiye ve hatta bütün İslâm âleminin en büyük meselelerinden biridir. Zira içteki ve dıştaki düşmanlarımız kabul etmeseler dahi, Türkiye, İslâm âleminin manevî lideridir ve maddî lideri de İnşallah olacaktır. İşte Güneydoğu meselesini, problem haline getiren unsur, bu manadır. Şu anda Mısır ve İran da dâhil olmak üzere, İslâm âleminin lideri olabilecek potansiyel bir ülke mevcut değildir. Bunun farkında olan düşmanlarımız, bu yarayı, başımızı ağrıtırcasına kaşımaktadırlar. Allah iyi niyetlilerin yardımcısı olsun.

8 HALKÇILAR YİNE IRKÇILARLA İTTİFAK HALİNDE Mİ?

Üzülerek ifade edelim ki, bir hukuk tarihçisi olarak, bugünlerde 50'li yıllarda oynanan ve dindarları hedef alan siyasi bir oyunun yeniden oynanmak istediğini esefle müşahede ediyorum. Ben bir ilim adamı olarak siyasetle alakam yok; ancak Türkiye'de yaşayan Müslüman milletimize tarihimizin aynalarına yansıyan bazı acı tecrübeleri hatırlatmak milli bir görevimizdir. Önce 1950'li yıllarda olanları hatırlatalım.

Halk Partisi, hiçbir zaman gelemediği iktidar koltuğuna o zamanki milliyetçi bir parti olan Millet Partisini basamak yapmaya çalışarak ve onları da cinayetine ortak ederek gelebilmiştir. Maalesef 1960 ihtilalıyla bu amacına kavuşmuştur ve mevcut dindar sayılabilecek Menderes Hükümetini ırkçılarla ittifak ederek devirmekte başarılı olmuştur. Şu anda yani 2010 yılında mevcut olan ve bazı eksiklikleri olsa dahi, Türkiye'yi dünya gücü haline getiren Cumhuriyet Hükümetini, aynı oyunlarla ve bazı askeri personel ve bir kısım yargı mensuplarıyla işbirliği halinde devirmeye çalışmaktadır. Yalnız bugünün o günlerden bazı farkları bulunmaktadır; bunu unutan bazı ahmaklar hala Türkiye'de maalesef yaşamaktadırlar.

Birincisi; Türk Milleti artık uyanmıştır; çapulculara ve maneviyat düşmanlarına fırsat vermeyecek kadar basiretlidir.

İkincisi; Türk Ordusu içinde vatanını ve milletini seven komutanlar vardır ve içlerindeki mikropları ve virüsleri medya aracılığıyla millete duyurabilmektedirler. İnşallah yargının içinde de anti-virüs programı vazifesini icra edecek hâkimler ve savcılar çıkacaktır.

Üçüncüsü; Allah'a şükür, teknoloji, gizli hiçbir şeyi olduğu yerde bırakmayacak kadar gelişmiştir. Kirâmen kâtibîn gibi her şeyi kaydedebilmektedir.

Burada 1950'lerde Demokrat partiyle uğraşan iki parti hakkındaki değerlendirmeleri hatırlatalım:

1) Cumhuriyet Halk Partisi: Bunlar bürokratik diktatörlüğe dayanırlar, kanunlar perdesinde bazı memurlara rüşvetler (makam,

mevki, örtülü ödenek ve saire) verirler. Memurlara neler verdiklerini darbe planlarıyla ve örtülü ödeneklerin nereye kullanıldığını gazetelerden öğrenerek anlıyoruz. Aslında bunların sicilleri bozuktur; yirmi sekiz senelik sivil diktatörlük dönemlerinde işlemedikleri cinayet kalmamıştır. Bunların kökleri İttihadçılara kadar uzanır. Bunlar Sultan Abdülaziz'i katl eyledikleri gibi, Sultan Abdulhamid'i de hal' eylemişlerdir. Demokrasilerde, memuriyet hakikatte bir hizmetkârlık olduğu halde; bunlar, bir hâkimiyet, bir ağalık, bir Nemrutçuluk ile nefse gayet zevkli bir hâkimiyet mertebesini bir kısım memurlara rüşvet olarak verdikleri için, bürokrasi ve yayın organları yoluyla iktidara gelmek istemektedirler. Hâlbuki memuriyet, reislik değil; millete bir hizmetkârlıktır.

2) O zamanki Millet Partisi ise: Bunların içinde İttihad-ı İslâm'da esas olan İslâmiyet milliyeti ki, Türkçülük onun içinde yoğrulmuş bir haldedir ve Türk Milleti İslamın 1000 yıl bayraktarlığını yapmıştır; buna diyeceğimiz yoktur. Zaten müspet milliyetçilik de merdut değildir. Ancak bahis geçen Partinin çoğunluğu, Frenk illeti tabir ettiğimiz ırkçılık ve unsurculuk fikriyle hareket etmişlerdir. Bu hastalık ve fikir, gayet zevkli ve cazibedar bir halet-i ruhiye verdiği için pek çok zararları ve tehlikeleriyle beraber, zevk hatırı için her millet bu fikre meyil gösteriyorlar.

İşte bu iki parti o günkü hükümeti devirerek 1960 ihtilalını gerçekleştirmişlerdir. Yani Halkçılar ırkçıları elde edip, memleketi felakete sürüklemişlerdir.[131]

Bugüne bakacak olursak, CHP aynen 1950'lerde oynadığı oyunları oynamaktadır. Tabir yerinde ise ortaya çıkan darbe planlarını sanki bazı askeri personel ve bazı yargı mensupları ile beraber hazırlamış görünümü vermektedir. Bu durumun millet farkındadır. Ancak asıl tehlikeli olan Mesut Yılmaz ve Hüsamettin Cindoruk ile birlikte başta 28 Şubat'ın Üniversitelerdeki mimarı Kemal Gürüz'ün gizli avukatlığını yapan Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP Millet Partisinin düştüğü hataya düşmektedir. Müslüman Türk Milleti, milliyetçileri en az 20 sene 1960 katliamına iştiraklerinden dolayı iktidara yaklaştırmamıştır.

---

131 Bediüzzaman Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, c. II, sh. 164.

Zeminleri olan milliyetçi ve mukaddesatçı destekçileri de bunun farkındadırlar. Eğer ebediyen seçim sandığına gömülmek istemiyorlarsa, başörtüsüyle dalga geçmeyi terk etmeliler ve milletin sesine kulak vermelidirler. Somuncuoğlu olayının kendilerini sandığa gömdüğünü unutmamalıdırlar.

İktidardaki Parti olan Ak Parti de, mutlaka her ayda bir kendi iç muhasebesini yapmalı ve bütün bu kanunsuz oyunlara karşı, bu milletin sağduyusuna güvenmeli ve tehevvüre kapılmamalıdır. Müslüman milletimiz kendilerine duacıdır ve son zamanlarda şaha kalkan İslam Âlemi ile olan ilişkiler de manevi bir destek mahiyetindedir. Kendilerine doğru akan dua nehrini kurutmamaya çalışmalıdırlar. Bu dua nehri kesilirse, sizin feriniz de kesilir. Demokrat Partiye yüklenen Ticani meselesi gibi oyunlara gelinmemelidir. Kafesçilerin ve balyozcuların hedefi budur. Benim hatırlatacağım tek şey, *'Yüce Allah bu tip insanlardan gelecek olan kötülüklerden sizleri (istikamet sebebiyle) koruyacaktır'* mealindeki Kur'an âyetidir.

Bu tahripçiler 80 yıldır devam ettirdiklerini muhafaza etmeye çalışıyorlar; manevi müjdeler bize gösteriyor ki, bunlar muvaffak olamayacaklar ve milletin iradesine saygı göstermeyi öğreneceklerdir.

9 YEMENDEKİ SAVAŞ; VAHHABİLER VE ZEYDİLER

Yemen'de ciddi bir savaşın devam ettiğini gazeteler haberlerinde aktarıyorlar. 4-11 Aralık'ta yaptığım Mısır seyahatinde konuyla ilgili çok şeyler öğrendim. Çok kimse tarafından merak edildiğinden ve tarafımdan da endişeyle izlendiğinden dolayı bu meseleyi özetlemek istiyorum:

Öncelikle Üç Hakikatin Bilinmesi lazım

9.1 BİRİNCİ HAKİKAT: VAHHABİLER

Bilindiği gibi, **Vehhâbîler** kendilerine **Selefiye** adını vermekte ve hedeflerinin İslâmı Hz. Peygamber zamanındaki safiyetine kavuşturmak olduğunu iddia etmektedirler. Bu mezhebin kurucusu, asıl itibariyle **Necid** ahalisinden ve Hanbeli mezhebinin âlimlerinden olan **Muhammed bin Abdülvehhâb**'dır. Müseylemet'ül-Kezzâb'ın memleketi olan **Yemâme'ye** bağlı olan **Ayniyye**'de 1143/1730 yılından itibaren kendi mezhebini yaymaya başladı. Her konuda cahil ve bedevî olan Necid Arapları, kendi içlerinden çıkmış ve Şam ile Kahire gibi ilim merkezlerinde tahsil görmüş olan bu âlime önce iyi bir nazarla bakmadılar. Hatta tasvip edenlerin yanında, Müseylemet'ül-Kezzâb nazarıyla bakanlar da çıktı.

Necid Şeyhi diye bilinen Muhammed bin Abdülvehhâb, 600 seneden beri insanların dalalette kaldığını, Müslüman denilenlerin müşrik olduklarını, bu sebeple malları ve kanlarının helal olduğunu ve isyan edilmesi gerektiğini söylemeye başladı. 1766'da 39 yıldır Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği **Necid Emîri** ve **Der'iyye Şeyhi Muhammed bin Suûd**'a müracaat etti. Mezhebine uyduğu takdirde büyük bir saltanata kavuşacağını ifade ederek ve kızını da ona vererek, Emir'i kandırdı.

Vehhâbîlerin temel inançları şöyledir: Allah'a doğrudan doğruya ibâdet etmek farzdır; dolayısıyla bu konuda bir şeyi vesile kabul

etmek câiz değildir (**tevhid esası**). Buna göre enbiya ve evliyanın birinden manen yardım talep edenler, adak ve tasadduk ve benzeri yollarla türbelere hürmet edenler hep müşriktir. Muhammed bin Abdülvehhâb, bu görüşlerini müdâfaa için kitaplar kaleme aldığı gibi, çevreye tebliğ için mektuplar da göndermiştir. Buna karşı ehl-i sünnet âlimleri de cevap ve reddiye mahiyetinde eserler kaleme almışlardır.

9.2 İKİNCİ HAKİKAT: ZEYDİLER

Zeydiler halifeliğin Zeyd bin Zeynelabidin'e ve soyundan gelenlere ait olduğunu söyleyen Şii-Zeydiyye fırkası mensuplarına verilen ad. Oniki imamın dördüncüsü olan Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'e tabi olan ve ; "Hazret-i Ali, Eshabın en efdalidir. Bununla beraber Ebu Bekr, Ömer ve Osman'ın hilafetine caizdir diyen Zeydiler, imametin (halifeliğin), Zeynelabidin'den sonra oğlu Zeyd'e ve onun soyundan gelen kimselere ait olduğunu söylemelerinden dolayı bu adı almışlardır. Bunlar Yemen'deki ikinci önemli gruptur. Çoğunluğu Sünniler oluşturmaktadır.

9.3 ÜÇÜNCÜ HAKİKAT; AMERİKA VE SUUDİ ARABİSTAN YEMEN'İ KARIŞTIRMAKTADIR

Önemle ifade edelim ki, Amerika 11 Eylül 2001 yılından beri İslamiyetin toplum halinde yaşanan her yere (Sudan ve Afganistan gibi), terörle mücadele adı altında savaş ilan etmektedir. Yemen'de ittifak hâsıl olmuş iken, Suudi Arabistan'ı tahrik ederek Yemen'in Zeydi bölgelerinde Vahhabi zihniyetini aşılayan medreseler açmışlar ve Zeydilere karşı tam bir tekfir hareketi başlatmışlardır. Bunun neticesinde Zeydi olan Yemen Devlet Başkanı satın alınmış ve hükümet kuvvetleri ile Suud kuvvetleri Zeydilere karşı savaş başlatmışlardır. Bu savaşa Yemen'de bulunan Sünni Müslümanlar da karşıdırlar. Aşiret reisi ve birlik hareketi lideri Necib Mahfuz bunlardan biridir. Çok sayıda Suud Savaş uçağı Zeydiler tarafından düşürülmüştür. Bütün Yemen halkı Türkiye'den bu ateşin söndürülmesini beklemektedir.

9.4 SONUÇ İSLAM'IN LEHİNE OLACAKTIR

Ben de herkes gibi bu meseleyi dert edenlerdendim. Ancak Bedîüzzaman Hazretlerinin meseleyle alakalı 80 sene evvel tesbit ettiği sonuçları okuyunca manen rahatladım. Sonuçta Kader-i İlahinin Vahhabi Hareketini bu iç kargaşa ile Ehl-i Sünnete yaklaştıracağını ve zaten Ehl-i Sünnete yakın olan Zeydilerin ise Ehl-i Sünnete ilhak edeceğini bu müjdeden öğrendim. Beraber dünleşelim:

"Yemen imamı olan Zeydîler Seyyidi hakkındaki sualiniz hakikaten ehemmiyetli ve yümünlüdür. Fakat meymenetsiz bir zamana rastgeldi. Hem zihnim kapalı, hem hal müsaid değil, hem ve hem... Yalnız bu kadar var ki, meşhur "İmam-ı Zeyd" sâdat-ı azîmeden ve eimme-i Âl-i Beyt'tendir. Ve müfrit Şîaları reddeden ve *"Rafizilerden uzak durunuz"* deyip Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer'den teberriyi kabul etmeyen ve o iki halife-i zîşanı hürmet edip kabul eden bir zâttır. Onun etba'ları, Şîaların en mu'tedili ve en sünnîsidir. Bunlar hem ehl-i insaf ve hem çabuk hakkı kabul eder bir taifedir. İnşâallah Vehhabîlerin tahribatını tamire sebep oldukları gibi Ehl-i Sünnet ve Cemaat'tan Zeydîlerin inhirafları dahi istikamet kazanıp, Ehl-i Sünnet'e iltihak edip imtizaç edecekler. Bu âhirzaman çok çalkalanıyor, bu fitne-i âhirzaman acib şeyler doğuracağını ihsas ediyor."[132]

---

[132] Bediuzzaman Said Nursi, *Barla Lahikasi*, sh. 338-339.

10 ALEVÎLİK KONUSUNDAKİ KIRMIZI ÇİZGİLERİMİZ

Hemen şunu belirtmek istiyorum ki, alevî-sünnî diyalogunun yapılabilmesi için, her ikisinin de ehl-i tevhîd manasında ve İslâmın gölgesi altında düşünülmesi gerekir. Aksi takdirde, bugün Alevîliğe, özellikle belli çevreler tarafından öyle manalar verilmektedir ki, bu manaları, ne Alevîliğin ileri gelenleri ve ne de din mensubu bir insanın kabul etmesi mümkün değildir. Mesela "Alevîlik bir inanç sisteminden ziyâde hayât tarzıdır. Alevîlik öte dünya üzerinde değil bu dünya üzerine; efsâne üzerine değil insan üzerine kuruludur. Osmanlı değil ve Arap hiç değildir. Çoğunlukla Türk, biraz Kürt'tür. Orta Anadolu insanının yaşam tarzıdır. İslâmdan etkilenmiştir; ama Şamanist karakter taşır. Kısmen Budizm ve Hıristiyanlığın etkisi altında kalmıştır. Şi`î hareketiyle çok az ilgilidir ve soyut bir Ali sevgisi vardır."133. Dikkat edilirse, bu sözleri söyleyen insan, başta âhireti inkâr etmektedir; İslâmiyetle olan bağını, sadece Şamanizm kadar görmektedir. Hz. peygamber' e uymayı Arap olmak gibi takdim etmektedir.

Şimdi burada şunun tesbit edilmesi gerekir: Tarih boyu, başta Alevîlerin ve biz sünnîlerin hürmet gösterdiği on iki imam olmak üzere, alevîsi ve sünnîsiyle bütün Müslümanlar, Kur'an ve Sünnet'in temel esasları olan Allah'ı bir bilmekte; Hz. Muhammed'i O'nun hak peygamberi olarak kabul etmekte ve Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna iman etmekte ittifâk halindedirler. Bu üçünden taviz verenin, adı ister sünnî olsun ister alevî olsun, müslüman olarak karşımıza diyalog için çıkması mümkün değildir. Ancak başka bir dinin mensubu olarak onunla mu`âmele edilir. Zann ediyorum ki, bu noktada, hakiki alevilerden hiçbirinin itirâzı yoktur. Ayrıca başta İmam Ca`fer-i Sâdık olarak bütün imamlar ve İslâm âlimleri, zarûriyât-ı diniye olarak adlandırdıkları namaz, oruç ve zekât gibi farzları; içki içmemek, fuhuş yapmamak ve kumar oynamamak gibi yasakları, dinin tabi`î parçaları görmede ittifâk halindedirler. Bizim tesbitlerimize göre, bunları yapamamak ayrıdır; reddetmek ayrıdır. Alevî veya sünnî bir insan, bu

---

133 Ali Balkız, Daily News Gazetesi Eki; 15.7.1993 tarihli Zaman Gazetesi, sh. 5, Mustafa Özcan'ın yazısı.

saydıklarımızı yerine getirmeyebilir; ancak dinde yoktur demeleri mümkün değildir. Böyle bir inkâr karşısında, alevî sünnî diyalogunun da manası yoktur.

O halde bizim diyalogumuz, Allah'a iman eden, Hz. Peygamber'i hak Peygamber kabul eyleyen ve Kur'an ile onun getirdiği emir ve yasakları yaşayamasa bile, reddetmeyen hakiki alevîlerle olacaktır. Aksi takdirde biraz sonra arz edeceğimiz gibi, İslâmın tasavvufî ve itikâdî bir kolunun Anadolu âdetleriyle yoğrulmuş şekli demek olan alevîlikle, bahsi edilen ve alevîliği yeni bir din gibi kabul eden anlayışı bağdaştırmak mümkün olmayacaktır.

Bu sebeple Alevilik konusundaki bazı kırmızı çizgileri hatırlatmakta fayda vardır:

Alevilik ve Bektaşilik Anadolu'da bir tarikat şeklinde yürümüştür ve bu sebeple de Bektaşi ve Alevi tekkelerine veya dergâhlarına son zamanlarda ve özellikle de 28 Şubattan sonra Cem Evi denmeye başlanmıştır. Eskiden beri cem âyinleri vardır. Bu manada **Cem Evleri tekye veya dergâhtır; asla mabed değildir. Eğer mabed kabul edilirse, Aleviliği müstakil bir din kabul edenlerin görüşü desteklenir ki, hükümet bu günahın altından kıyamete kadar kalkamaz. Batılıların isteği de budur. Aleviliği halen batılı İslamologlar onları müstakil bir din mensubu olarak göstermeye çalışmaktadırlar.**[134]

Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılması ve Din Derslerini Anayasadan çıkarılması gibi istekler, Aleviliği yeni bir din olarak sunanların isteğidir.

Eğer Cem Evlerine bütçeden maddi bir destek verilirse, Türkiye'de mevcut bütün tarikatların da Bütçeden tahsisat isteme hakkı vardır.

AK Parti hükümeti Kilise ve Havra açma konusundaki hatasını burada tekrarlamamalıdır. Cumhuriyet döneminde Ecevit Hükümeti bile bu tavizi vermemiş ve daha doğrusu verememiştir.

---

134 Örnek olarak bkz. Mordechai Nisan, *Minorities in the Middle East: a history of struggle and self-expression*, (McFarland, 2002), sh.118

Bilindiği gibi, Erdebil Şeyhlerinden **Şeyh Cüneyd** şeyhliğine şahlık katmak istemiş ve ancak muvaffak olamayarak 1460 yılında katl edilmiştir. Yerine geçen oğlu **Şeyh Haydar** da aynı gayeyi devam ettirmiş ve Anadolu'yu Şî'alaştırmak metodunu kullanarak şahlığını pekiştirmek istemiştir. Kucaklarında büyüdüğü Akkoyunlu Devletine de hıyânet edince, Yakub Bey tarafından 1488 yılında o da öldürülmüştür. Yerine geçen Şah İsmail ise, Erdebil Sofuları veya Halifelerini Anadolu'ya göndererek, hem Anadolu'yu Şî'alaştırmayı ve hem de böylece Anadolu'yu hâkimiyeti altına almayı hayatının gayesi edinmiştir. Nitekim temkinli davranmayan Akkoyunlu Devleti, torunları olan Şah İsmail tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Akkoyunlu Devletini ortadan kaldıran ve hem şeyhliği ve hem de şahlığıyla Anadolu üzerine yürüyen **Şah İsmail**, halifeleri vasıtasıyla Anadolu'yu tam bir anarşiye sürüklemekte maalesef muvaffak olmuştur. 1507 yılında üzerine yürüdüğü **Alâüddevle Bey**'in mağlubiyeti üzerine Elbistan, Harput ve Diyarbekir'i yakmış ve yıkmıştır. Bu arada Erdebil Sofuları da Anadolu'da anarşi çıkarmaya başlamışlardır. Şah İsmail'in taraftarları olan askerler, kırmızı çuhadan taclar giydiklerinden dolayı onun taraftarı olan herkese **Sürhser** yani **Kızılbaş** denmiştir. Şah İsmail'in halifelerinden olan **Rumiyeli Nur Ali Halife** başkanlığındaki Erdebil sofu ve müritleri, Tokat'a saldırmışlar ve yüzlerce insanı kılıçtan geçirmişlerdir. Maalesef Şehzâde Ahmed üzerlerine ordu göndermişse de muvaffak olamamıştır. Bu arada Antalyalı **Hasan Halife** ve oğlu **Şahkulu** veya Osmanlı tarihçilerinin ifadesiyle **Şeytan Kulu** (**Şahkulu Baba Tekeli** veya **Karabıyıkoğlu** da denmektedir) eliyle Anadolu'daki Alevîleri Osmanlı Devleti aleyhinde teşkilâtlandırmaya başlamıştır.

Bunları bertaraf eden Yavuz Sultan Selim'i soykırım yapmakla suçlamak ve hatta Alevi Çalıştaylarında onun isminin mahallelerden ve diğer mekân isimlerinden kaldırılmasını teklif etmek, tarihin ters çevrildiğinin delilidir. Ak Parti hükümeti açılım uğruna kendisi ile milleti arasında uçurumlar meydana getirecek açılımları kabul etmemesi gerekir.

Bu konuda sözün özünü Bediüzzaman söylemiştir:

"Ey ehl-i hak olan ehl-i sünnet vel-cemâ`at! Ve ey âl-i beytin muhabbetini kendilerine meslek edinen alevîler! Çabuk bu manasız ve hakikatsiz, haksız ve zararlı olan tartışmaları aranızdan kaldırınız. Yoksa geçmişte komünizm ve dinsizlik cereyânı, birinizi diğeri aleyhinde kullandığı gibi, bugün de vatan ve millet düşmanları, vatanımızı ve milletimizi bölmek için, birimizi diğeri aleyhine kullanabilirler. Hepimiz de ehl-i tevhîd olduğumuzdan, kardeşliği ve birliği emreden yüzlerce kudsî bağ aramızda varken, ayrılığı gerektiren cüz`î meseleleri bırakmak elzemdir."

11 MADDÎ VE MA'NEVÎ LİDERLER

11.1 SİZCE LİDER NEDİR? ÇEŞİTLERİ VAR MIDIR?

Bizim tarihimizde ve dinimizde lider mefhumu, imâm ve liderlik de imâmet ile ifade edilir. Dinî ve dünyevî meselelerde bütün Müslümanları temsil etmek veya diğer bir ifadeyle bütün Müslümanlar üzerinde tasarruf hakkına sahip olmak manalarını ifade eder. Ancak bu devlet reisliği manasındaki liderliğin tarifidir. Aslında bu manada liderliğe, İslâm hukukunda imâmet-i kübrâ de denilir. İmâmet-i suğrâ yani küçük manada liderlik tabirinden kasıt namaz İmâmlığıdır. Zira namazda İmâmlık yapan zat da, kendi mahallesinin ve bölgesinin manevî lideridir. O halde meseleyi toparlayacak olursak, insanlara maddî veya manevî sahalarda rehberlik eden insanlara lider diyoruz.

Lider mefhumunun imâm ile karşılandığını ve bunun kısaca izahını zikrettikten sonra, liderin kendiliğinden üç kısma ayrıldığını hemen görüyoruz:

Birinci kısım liderler, hem maddî ve hem de manevî sahada insanları temsil eden ve onlara rehberlik eden insanlardır ki, peygamberler ve özellikle de din ve şerî'at sahibi peygamberler bu çeşit liderlerin başında gelmektedirler. İslâm dini, hem dini ve hem de dünyâyı birleştiren bir din olması hasebiyle, Hz. Peygamber, sadece bir hukuk sistemi vaz' etmekle kalmamıştır. Diğer tarafdan vaz' ettiği hukukun hükümlerini icrâ vazifesini de üstlenmiştir. Bu sebeble, peygamberimiz, hem maddî ve hem de manevî alanda lider olanların başında gelmektedir. Bu manada lider olan insanlar arasına, Müslümanların "imâm'ül-Müslimîn" yani Müslümanların lideri veya emîr'ül-mü'minîn yani inananların beği manasına gelen ünvanlar kullandıkları halifeler de dâhil bulunmaktadırlar. Bu sebepledir ki, eksik manada da olsa, Osmanlı Padişahları da bu manada liderler arasında yer almaktadırlar. Gerçek lider, bütün insanlara, hem maddî ve hem de manevî alanda örnek ve rehber olabilen liderlerdir.

İkinci Kısım; sadece maddî alanda lider olan kimselerdir, İslâm tarihinde bunlar için mutlak imâm veya sultân tabiri kullanılmaktadır.

Halife sıfatını taşımayan ve mana âleminde tasarruf hakkına sahip olmayan liderler, bu guruba dâhildir. Günümüzdeki liderlerin tamamı, bu manada liderdirler. Bu guruba, zâlim veya âdil, bütün liderleri sokabiliriz.

Üçüncü Kısım; Manevî liderlerdir. Bu mefhum, çok geniş kapsamlıdır. İnsanlara mana âleminin her hangi bir alanında rehberlik etmiş olan insanlar, derecesine göre, bu lider kavramının içine dâhildirler.

İnsanları, hidâyet yoluna götürmekte ellerinden tutan ve onlara hak yolu gösteren evliyâ ve asfiyâ, bu manada liderlerin başında gelmektedirler. İşte milyonlarca insanın hak yolunda rehberliğini yapmış olan Abdülkâdir-i Geylânî'ye, İmâm Abdülkâdir-i Geylânî ve yine milyonlarca insanı irşâd yoluyla hidâyete götürmeye vesile olan Ahmed Serhendî'ye İmâm-ı Rabbânî denmesi bundan kaynaklanmaktadır. Osmanlı döneminde, hak yolu ve diğer bir tabirle Tarikat-ı Muhammediyye'nin yolunda rehberlik eden İmâm Birgivî de anılmaya değer maneviyât erlerindendir. Bu guruba manevîyât reisleri dersek daha doğru olur.

İlimlerde de rehberlik ve liderlik söz konusudur. Mesela, hukuk alanında insanları doğru olan şer'î hükümlere ulaştırma noktasında rehberlik edenlere de imâm denmektedir. Mezhep İmâmları tabiri bu manayı ifade etmektedir. **İmâm-ı A'zam**, en büyük lider demektir. İmâm Şafi'î, İmâm Ahmed bin Hanbel ve İmâm Mâlik de bu liderlerdendir. Hukuk alanında mutlak olarak "imâm" denince, Ebu Hanife'nin akla geldiğini de unutmayalım.

Kelâm ilminde ve akâid alanında İmâm Eş'arî'yi, İmâm Mâtüridî'yi, İmâm Gazâlî'yi ve İmâm'ül-Haremeyn'i özellikle zikretmek gerekmektedir. Ayrıca Kelâm kitaplarında imâm denince, akla Fahrüddin Râzî'nin geldiğini de özellikle zikretmek istiyorum.

Arap Grameri alanında da dahi İmâmlar var. Mesela Arap Gramer Kitaplarında imâm tabiri kullanılınca, akla hemen İmâm Sîbeveyh gelmektedir.

Demek ki, her ilimde ve her alanda imâmlar ve zirve şahsiyetler bulunmaktadır. Bizim ecdâdımız ve dinimiz, cami İmâmını da, bulun-

duğu bölgenin ve mahallenin manevî reisi olarak gördüğü için ona İmâm demiştir.

Buda, Konfiçyüs, Aristo, Sokrat ve benzeri kimselerin de, manevî liderler arasında yer aldığı kanaatindeyim.

11.2 HARİKULADE INSANLAR

İnsanlık ve İslâm tarihindeki hârik'ul-âde insanları bazı gruplara ayırarak misallendirmek istiyorum:

Peygamberler Silsilesi: İslâm tarihindeki hârik'ul-âde insanların hiç şüphe yok ki, birinci sırasını, hârik'ul-âde insanların birinci sınıfı olan Peygamberler zincirinin son halkasını teşkil eden Peygamberimiz teşkil etmektedir.

Gerçekten insanoğlunun en nûrâni ve en mükemmelleri peygamberlerdirler. Ve insanların meşhurları arasında en nâmdâr ve en yüksek olanları yine peygamberlerdir.

Peygamberimiz de Allah'ın bütün isimlerinin a'zamî mertebelerine mazhar olması hasebiyle, gösterdiği 1000'den fazla mu'cizesiyle hârika olduğu gibi, ortaya koyduğu emsâlsiz bir hukuk sistemi; misilsiz bir İslâmiyet; hârika bir ubûdiyet hâli, fevkal-âde duası; bütün cihânı hayrette bırakan da'veti ve davası ve mu'cizâne bir imana sâhib olmasıyla da hârikadır.

Ma'lumdur ki, devlet, manevî bir şahısdır. Çocuk gibi büyümesi tedrîcîdir ve zamana bağlıdır. Ayrıca yeni teşekkül eden bir devletin, bir milletin ruhuna kadar nüfûz eden eski bir devlete galebe etmesi, yine zamana bağlıdır. Acaba Hz. Muhammed'in bütün ulvî esaları ihtivâ eden, maddi ve manevî bütün terâkkîlerin ve İslâm medeniyetinin kapılarını açan, kısa bir zamanda birden bire teşkil ettiği bir devletle dünyanın bütün büyük devletlerine gâlip gelip sonra da 1400 senedir maddî ve manevî hâkimiyetini devam ettirmesi, onun hârik'ul-âdeliği değil de nedir?[135]

---

135 Bedîüzzaman, *İşârât'ül-İ'câz*, sh. 109

Asfiyâ ve Evliyâ Silsilesi: Bu silsilenin başını sahabenin arasındaki evliyâ ve asfiyâların reisleri çekmektedir. Daha evvel çoban olan Ömer'in Müslüman olduktan sonra bütün dünyayı idâre edecek âdil bir idâreyi tesis edecek kadar büyük bir devlet adamı olması, elbetteki insanlık tarihindeki en büyük süperliklerden biridir. Biz, Hz. Ömer'in bu halini, Bedîüzzaman'ın yerinde ifadesiyle, **"İslâm'dan evvel Ömer; İslâm'dan sonra Ömer"** diye özetleyebiliriz.

Avrupalıların "biz, Muhammed'i ve onun dinini inkâr edebiliriz; ama Abdülkâdir-i Geylânî'yi ve onun milyonlarca meyve veren terbiye metodunun hârikalığını inkâr edemeyiz dedikleri Gavs-ı Geylânî, elbetteki evliyâ arasında yer alan hârik'ul-âde insanların başında gelmektedir. Eğer asırları gezip hârik'ul-âde insanlardan haber sorarsanız, zaman dile gelecek ve Hidâyet güneşi olan Resûlüllah'dan aldıkları feyz ile çiçek açan Ebu Hanife'yi, İmâm Şâfi'îyi, Bâyezid-i Bistâmî'yi, Şâh-ı Nakşibend'i, İmâm-ı Gazâlî'yi, İmâm-ı Rabbânî'yi ve Bedîüzzaman gibi nice hidâyet güneşinin ışığıyla büyüyen çiçekleri size anlatacaktır.

Bütün çilelere ve tazyîklere rağmen kibrit kutularına yazarak 6000 sayfalık Risâle-i Nur Külliyâtı adlı Kur'an tefsirini yazmak ve hele hele 150 sayfalık ve içinde binlerce sahabe ve râvî adı geçen 19. Mektûbu 12 saat zarfında kaleme almak hârik'ul-âdeliğine mazhar Bedîüzzaman hârika değildir de ne hârikadır?

Müçtehidler Ve Muhakkik Âlimler Silsilesi: Başta Ah-med bin Hanbel'ler, İmâm-ı Buharî'ler ve Fahreddin Râzî'ler olmak üzere, İslâm tarihinde yaşayan yüzlerce ve belki binlerce âlim de hârik'ul-âde insanların ön saflarında yer alan şahsiyetlerdir. İsterseniz üç küçük misâl verelim:

Birincisi; Ahmed bin Hanbel'den. Bu zat, bir milyon hadisi, metni ve senedleriyle birlikte ezberlemiş ve 10 ciltlik El-Müsned adlı hadis külliyâtını bu ezberindeki hadislerden seçerek derlemiştir. Her bir hadisin metnini bir tarafa bırakınız, sadece sened dediğimiz ve o hadisin Peygamber'den geldiğini gösteren isim zincirinde en az üç ve babaları ile birlikte altı isim yer almaktadır. Bunu bir milyon ile çar-

parsanız, 6 milyon isim eder ki, hadislerin metinleri buna dâhil değildir.

İkincisi; İmâm Buhari'ye âit misâldir. Bağdâd âlimleri kendisini hadisten imtihân etmek ve böylece lâyık görülürse Hadis Hâfızı ünvânını vermek isterler. On âlim, yüz hadisi onar onar aralarında paylaşırlar. Hadis ilminin inceliklerini de göz önüne alarak, hadislerin metinlerini ve senedlerindeki isim zincirlerini birbirine karıştırırlar; yani yüz hadis metninin cümleleri birbirine karıştığı gibi, yüz hadisdeki en az 1000'e yakın râvî isimleri de birbirine karıştırılır. İmâm Buhari'ye her âlim on hadisi sorar ve imtihân eder. Neticede İmâm Buhari, hadislerin metinlerindeki cümle, kelime ve hatta hareke değişikliklerini ve dolayısıyla hataları teker teker düzelttiği gibi, 1000'e yakın isim bulunan senedlerdeki isimleri de sırasına kor ve tashih eder.

Üçüncüsü; Fahreddin Râzî, yaklaşık 67-68 sene yaşamıştır. 600 küsur eseri vardır. Bir eseri, 30 ciltlik büyük tefsiridir. Batılı ilim tarihi araştırmacıları, eğer 67 sene durmadan yazsa (o zaman on parmak daktilo ve bilgisayar yok), bu kadar seneye dahi zor sığar; bu zat ne zaman uyudu? Ne zaman çocuk sâhibi oldu? Ve ne zaman 1000'den fazla âlim talebe yetiştirdi? diye hâlâ şaşmaktadırlar.

Muhakkik âlimler silsilesine, gayr-i Müslim olsa da, mülhem keşşaflar olarak tabir edeceğimiz Edison ve benzeri ilim adamları da dâhildir.

11.3 GÜNÜMÜZDE YAŞAYAN MANEVÎ LİDERLER KONUSUNDA NELER SÖYLÜYORSUNUZ?

Yaşayan Ma'nevî Liderler: Yaşayan tabirinden sadece hayatta olan değil, belki manevî tasarrufu devam eden maneviyât reislerini de kasd ettiğimizi hatırlatmak istiyorum. Bilindiği gibi her asırda, bir **kutb-ı a'zam** vardır ki, buna **gavs** da denir. Kutb-ı a'zama bağlı iki **İmâm** ve **kutub** daha bulunur. Bunlardan başka maneviyât reisi kutublar da bulunur. Ayrıca kutb-ı a'zama bağlı olmayan ve onun tasarrufu altına girmeyen **ferdiyet** makamını ihrâz eden ferîd ünvânlı

şahsiyyetler de bulunabilir. Ferîd makamını ihrâz eden zat, müceddidlik sıfatını da hâiz olur.

Her ne kadar bazı İslam âlimleri tarafindan uydurma veya zayif oldugu aciklansa da, tasavvuf âlimleri bu manada tabirleri su rivayet dayandirmaktadirlar: "Allah'ın insanlar arasında kalpleri Hz. Âdem'in kalbi üzere olan üç yüz, Hz. Mûsâ'nın kalbi üzere olan kırk, Hz. İbrâhim'in kalbi üzere olan yedi, Cebrâil'in kalbi üzere beş, Mikâil'in kalbi üzere üç, İsrâfil'in kalbi üzere bir kulu vardır. Sonuncusu ölünce üçlerden birini; üçlerden biri ölünce beşlerden birini; beşlerden biri ölünce yedilerden birini; yedilerden biri ölünce kırklardan birini; kırklardan biri ölünce üç yüzlerden birini; üç yüzlerden biri öldüğünde de halktan birini onun yerine getirir. Onların duaları sebebiyle Allah canlıları diriltir, öldürür, yağmur yağdırır, bitkiler çıkarır ve yeryüzüne gelmesi muhtemel olan her türlü belâ ve musîbeti defeder." İbn Mes'ud'a: 'Allah'ın onlar sebebiyle öldürmesi ve diriltmesi nasıl olur?' diye sorulduğunda o şu cevabı vermiştir: 'Onlar Allah'a ümmetlerin çoğalması için dua ederler, ümmetler çoğalır. Zulmedenlere beddua ederler, onların boyunları kırılır. Yağmur yağması için dua ederler, yağmur yağdırılır. Bereket için dua ederler, yeryüzü onların duaları sebebiyle canlanır. Onlar dua ederler, her türlü belâ yeryüzünden kaldırılır."[136]

Özellikle halk arasında anılan Kutub, yeryüzünün dört yönünü yöneten Evtad-ı Erbaa (Dört Direk), daha aşağılarda ise yedi iklimi yöneten Yediler (Abdal, Ahyar), halka yardım eden Kırklar (Nüceba) ve insanları gözetleyip denetleyen Üçyüzler (Nukaba) gibi şeylerle kastedilenler hakkında bazı tabirleri de açıklamakta fayda vardir:

1) Aktab (Kutb) Kutublar: Hak tarikatların reisleri, şahlarıdırlar. Âlem-i İslâmda, her biri ümmetin ehemmiyetli bir kısmını dâire-i dersine alıp hârika irşad ve kerametlerle manevi terakki ettiren ve hüc-

---

[136] İbn Hacer, *el-Kavlü'l-Müsedded*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1401, s. 83, 85; Suyuti, Celâleddin, *el-Haberu'd-Dâl alâ Vucûdi'l-Kutb ve'l-Evtâb ve'n-Nücebâ ve'l-Abdâl*, (el-Hâvî li'l-Fetâvî ile birlikte), (I-II), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, ts., II, 462.

cetler yerine müşahedata, keşfiyyata dayanan en derin ehl-i tahkik ve hakikat olan zatlardır.

2) Evtad: Dünyayı yönettiklerine inanılan dört evliya.. Arapça direk anlamındaki veted deyiminin çoğuludur. Bektaşi tarikatında gayb erenleri denilen şeyhlerin 3. mertebe de bulunanları bu adla anılır. Bektaşiler dünyanın dört direkle yöneltildiğine inanırlar. Doğuda bulunan direğin adı Abdurrahman, batıdaki Abdülvedüd, güneydeki Abdurrahim, kuzeydeki Abdülkuddüs'tür. Bunlardan biri ölünce yerine başkası geçer. Bektaşilikte baş ve tek mertebe kutupların kutbudur. İkinci mertebe, iki İmâm mertebesidir. Dört direk ise bu iki İmâmdan sonra gelen üçüncü mertebedir.

3) Abdal: Allah hariç dünyadaki her şeyden vazgeçmiş kişidir. Abdallık mertebesine ermiş kişi hakikatin mutlak ve doğrudan bilgisine erişebilmektedir. Toplumsal bir şahsiyet olarak abdal zayıf, ezilmiş ve baskı altında olanlara yardım elini uzatan ve dinsizlere (kâfirlere) karşı mücadele veren bir otoritedir. Burada **Abdalân-ı Rum tabirini unutmamalıyız.** Bunlara biz **Horasan Erenleri** de diyoruz. Osmanlı kaynaklarında zikredilen **abdal** ve **baba** lakabını taşıyan ve ilk Osmanlı sultanlarıyla beraber harblere katılan tahta kılıçlı ve cezbeli dervişler bu gruba girdiği gibi, cevabın başında zikredilen maneviyât erenleri de bu gruba girmektedir. Bu tabiri**, Bektaşi Babaları** veya **Alevî Dedeleri** diye açıklamak, Osmanlı tarihini bilmemek olur. Zira mesela Şakâık'da, Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhasında, kimlerin etkili oldukları, bunların İslâmi eserleri ve şahsiyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

4) Nüceba ve Nukaba: Nüceba, soylular demektir. Nukaba da nakibler yani Peygamber neslinden gelen maneviyat erenleridir. Nukeba'dan kırkı Nüceba'dır. Onlar hakkında Şeyhül ekber şunu belirtiyor:"Kırk kişiler. Mevcudat'ın külfetini taşımakla meşguldürler ve yalnızca bir diğerinin hakkı için hareket ederler"

Bunda Rabbin yaratıklarına şefkatini görün. Peygamberimiz "Her zaman ümmetimden İbrahim 'in tabiatında kırk kişi olacaktır," demiştir. Bu suretle Nukeba'nın iç çekirdeği başkalarına ilgi ve tevazu içinde hizmetle bellidir. Onlar fukaranın hizmetkârıdır. Onlar, Resul

'ün miskinlere, mahrumlara ve dertlilere derin muhabbet besleme sünnetini izlerler. Kendilerini tanıtan işaretleri, niyaza bütün diğer ibadetlerden daha çok güvenmeleridir. Ve bu onların sünnetleri, zikirleri ve tefekkürleridir. Onunla yaşar, onunla yardım ederler. Bazısı bir ayette yaşar, bazısı bir surede, bazısı Kur'an'da yüzer. Bazısı bir başına Fatiha'nın esrarında yaşar.

Burada şunu hatırlatmakta fayda var: Bu manevi liderlik de İmâm Rabbânî'nin ifadesiyle iki yol ile olur:

"Fenâ ve Bekâ ve Sülûk ve Cezbe ile olan yaklaşmaya **(Kurb-i vilâyet)** denir. Bu ümmetin evliyâsı, bu yaklaşmak ile şereflenmişlerdir. Eshâb-ı kirâmın, Hayr-ül-enâmın sohbetinde kavuştukları yakînlik ise, **(Kurb-i nübüvvet)**dir. Resûlullaha uyarak ve Ona vâris olarak kavuşmuşlardır. Böyle yaklaşmakta, ne Fenâ vardır, ne Bekâ ve ne Cezbe vardır, ne de Sülûk. Bu kurb, vilâyet kurbundan kat kat daha yüksek ve üstündür. Çünkü bu kurb, asla yaklaştırır. Vilâyet kurbu ise, zılle, gölgeye yaklaştırır. Ne kadar başka olduklarını buradan anlamalıdır. Fakat herkesin anlayışı bu marifetin tadını alamaz. Nerde ise, bu ümmetin yüksekleri de, bu marifeti anlamakta, câhiller gibi kalırlar."[137]

534. Mektupta ise meseleyi daha da açmaktadır:

"Yüce Mukaddes Hakka ulaştıran yolun iki olduğunun beyanı (İMÂM-I RABBANİ Hz. bu mektubu, Nur Muhammed'e yazmıştır)

Yüce Mukaddes Cenab-ı Hakka ulaştıran yol ikidir..

BİRİNCİSİ: Kurb-ü nübüvvete taalluk eden yoldur.. Nübüvvet erbabına salât ve tahiyyet.. Bu yol, aslin da aslına ulaştırır. Asaleten bu yoldan ulaşanlar, enbiyadır. Onlara salât ve selâm.. Bir de onların ashab-ı kiramı.. Bir de, Ümmetin büyük evliyasından diğerleridir yani: Kendisi için murad edilenler. İsterse bu zümre, az; hatta azdan daha az olsunlar. Bu yolda tavassut ve hail yoktur. Bu büyük vasıllardan her kim feyz alacak ise., asıldan alır. Hem de hiç kimsenin tavassutu olmadan..

---

137 Imam Rabbani, *Mektubat*, 312. Mektub.

İKİNCİ YOL: Kurb-ü velayettir. Aktab, evtad, büdelâ, nüceba ve Allah-ü Taâlâ'nın umum velî kulları bu yoldan vâsıl olurlar.. Sülük tariki da bu yoldan ibarettir. Hatta bilinen cezbe dahi, bu yola dâhildir.

Bu yoldan vâsıl olanların muktedası, reisi, o büyüklerin feyiz kaynağı Hazret-i Ali Murtaza'dır. Allah ondan razı olsun. Bu şanı büyük mansıp ona taalluk eder. Resulüllâh S.A. efendimizin mübarek ayağı, onun mübarek başı üzerinde gibidir. Hazret-i Fatıma, Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin dahi; bu makamda onunla ortaktırlar. Vaktaki, onun devri tamam oldu; bu kadri^ yüce mansıbı; sırası ile, oğullari Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin'e teslim edip bıraktı.. O ikisinden sonra da, tertib ve tafsil ile on iki İmâmdan her birine geçti. Bu büyüklerin yaşadıkları asırlarda, hatta ebedî âleme irtihallerinden sonra, her kime bir feyiz ve hidayet ulaştıysa, bunların tavassutu ve onların heylulet durumu ile ulaştı. İsterse, kutuplardan ve vaktin nücebasından olsun.

Taa, sıra Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî Hazretlerine gelinceye kadar. Allah onun sırrının kudsiyetini artırsın. Sıra kendisine gelince, anlatılan bu mansıp ona bırakıldı.

Şu anlaşılmaktadır ki: Nücebadan olsun; kutuplardan olsun, her kime feyizlerin ve bereketlerin ulaşması var ise, onun Abdülkâdir-i Geylânî Hz.nin) mübarek tavassutu ile ulaşmaktadır. Çünkü: Bu merkez, ondan başkasına müyesser olmadı.. Bundandır ki, şu şiiri söylemiştir:

MÜCEDDID-İ ELF, Hazret-i Şeyh'in (Abdülkâdir-i Geylânî Hz.nin) yerine naibdir. (Yani: Vekili)

Anlatılan müddet içinde İsa aleyhisselâm inecek; Mehdi – aleyhirrıdvan- zuhur edecek.. Yani: O müddet içinde. Bunların muamelesi dahi, her hangi birinin tavassutu ile feyz almaktan yana üstün ve âlâdır..

Bunun için şu cevabı veririm: Tavassut muamelesi, anlatılan iki yoldan ikincisine bağlıdır. Bu dahi, kurb-ü velayetten ibarettir.

Birinci yol ise, kurb-ü nübüvvetten ibarettir. Tavassut muamelesi orada yoktur. Her kim bu yoldan vâsıl olur ise., onun için arada bir

hail ve bir vasıta yoktur. Hatta o, feyizleri ve bereketleri her hangi bir kimsenin tavassutu olmadan alır.. Zira tavassut ve hail, ancak diğer yoldadır. Bu yerin muamelesi ise, diğerinden ayrıdır. Nitekim bu mana daha önce de anlatıldı. ***Îsa aleyhisselâm ve Mehdi aleyhirıdvan ise, birinci yoldan vâsıl olmaktadırlar.***

Nitekim Şeyheyn (Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer) dahi, Resulüllah S.A. efendimizin zımnında birinci yoldan vâsıl olmaktadırlar. Değişik derecelerine göre, onların orada hususî makamları vardır. Allah onlardan razı olsun."[138]

Bediuzzaman'inki ikinci yoldur.

Şahsî araştırma ve tesbitlerime göre, asrımızın ferîd ve müceddid makamını ihrâz eden zat, Risâle-i Nurun şahs-ı ma'nevîsidir ve o şahs-ı ma'nevî adına onun tercümanı olan Bedîüzzaman Said Nursi'dir. Bu zatın, daha evvelki veya olsa dahi şu zamandaki bir kutb-ı a'zamın tasarrufu altına girmeye mecburiyeti yoktur. Zira kendisi kutb-ı a'zamlık makamının da üzerinde olan **ferdiyyet makamını** ihrâz eylemiştir. Vefâtından sonra onun bu manevî tasarrufunu, şahs-ı man'nevîyi temsil eden talebeleri devam ettirmektedirler. Mustafa Sungur, Fethullah Gülen Hoca Efendi ve Mehmed Kırkıncı Hoca Efendi gibi Nur Talebeleri, en az bir kutub kadar hizmet ettikleri halde, ferîd makamını ihrâz eden Bedîüzzaman ve Risâle-i Nur şahs-ı ma'nevîsinin tasarrufu altındadırlar. Bahsettiğimiz zatlar da, asrımızda yaşayan maneviyât reislerinin başlarında gelen şahsiyetlerdir.

Bedîüzzaman'ın ferîd ve müceddidlik vazifesini ihrâz etmesi, asrımızda başka kutubların ve imâmların olmasına mani değildir. Ancak bilinse de, bilinmese de, kutb-ı a'zamın ve ferîd makamını ihrâz eden zatın manevî tasarrufundan manevî yardım almaktadırlar. Bu çeşit kutubların ve İmâmların başında Süleyman Hilmi Tunahan Efendi, Muhammed Zâhid Kotku ve Abdülhakîm Arvâsî gibi manevîyât erenleri gelmektedir. Ancak bu zatlar, günümüze kadar manevî tasarrufları devam eden Kutb-ı A'zam Abdülkâdir-i Geylânî yahut Şah-ı Nakşibend ve İmâm-ı Rabbânî gibi maneviyât reislerinin manevî tasarrufları al-

---

[138] Imam Rabbani, *Mektubat*, 534. Mektub.

tında hizmete devam etmektedirler. Yani bu zikredilen üç **Gavs** da, günümüzde manevî tasarruflarıyla yaşayan liderler arasındadır. Bunlara bağlı ve fiilen hayatta olan maneviyât reisleri arasında, biraz evvel zikrettiklerimizin dışında, Mahmûd Efendi, Sâmî Efendi ve Adıyaman'daki evlâd-ı Resûlden olan Zat'ı da zikretmemiz icabeder. Daha başkaları da olabilir. Biz sadece, bazı isimleri zikrettik.

Yukarıda isimleri kaydedilenlerin dışında İslâm âleminde de kutubluk makamını hâiz şahsiyetler bulunabilir. Biz, Türkiye'den bazı misâller vermeye çalıştık.

11.4 ÖZELLİKLE MANEVİYÂT LİDERLERİ TEK OLMALARI GEREKMEZ Mİ? BUNLAR ARASINDA BAZI İHTİLÂFLARIN OLMAMASI İCAB EDERKEN NEDEN AZ DA OLSA İHTİLÂFLAR OLUYOR?

Evvela, şunu belirteyim ki, büyük ve işlek bir caddede birden fazla mağaza mâliki bulunabilir. Daha önemlisi, bir bahçede birden fazla renk ve kokuda çiçekler mevcut olabilir. Bu ihtilâf, eksikliğin değil, daha güzel olmanın alâmetleridir. Aynen öyle de, Kur'an caddesinde ayrı ayrı ve ama aynı maksada yürüyen manevîyât malzemelerini insanlara tevzi eden farklı şahsiyetler bulunabilir. Birisi, iman hakikatlerini neşreder; birisi Kur'an lisânını öğretir vs. Ayrıca Kur'an bahçesinde birden fazla maneviyât gülü açabilir. Güllerin çeşitliliği bahçenin kıymetini arttırır.

Sâniyen, Bedîüzzaman'ın yerinde tesbitiyle, ehl-i velâyet, gaybî olan şeyleri, bildirilmezse bilmezler. En büyük bir veli dahi hasmının hakiki halini bilmedikleri için, birbirine haksız olarak mübâreze etmesini, Aşere-i Mübeşşere arasındaki muhârebe gösteriyor. Demek iki veli, iki ehl-i hakikat, birbirini inkâr etmekle, makamlarından sukût etmezler. Meğer bütün bütün şerî'ata muhâlif bir içtihâd ile hareket edilmiş ola. Bu sebeple ehl-i iman şu dört esasa dikkat etmelidirler:

1) "Öfkeleri geldiği zaman öfkelerini yutabilenler ve insanlardan sâdır olacak hataları affedenler" mealindeki müttakî ve

muhsinleri tarif eden âyette mevcut uluvv-i cenâb düstûruna ri'âyet edilmelidir.

2) Müslümanların avâm tabakasının şeyhlerine ve manevî reislerine karşı olan hüsn-i zanlarını kırmamakla imanlarının sarsılmadan muhâfazasına çalışmalıdırlar.

3) Haksız itirazlara karşı, haklı fakat zararlı hiddetlerden kaçınmalıdırlar.

4) Ehl-i küfrün iki hak tâifenin arasındaki husûmetten istifade ederek birinin silahıyla ve itirazıyla ötekini cerh etmeleri ve ötekinin delilleriyle berikini çürütüp yere vurmalarına fırsat vermemek.[139]

Kısaca ehl-i imanın maneviyat reislerini çürütmemeleri gerekmektedir.

11.5 MEHDİNİN VAZİFELERİYLE ALAKALI BEDİUZZAMAN'IN MEKTUBU

Üstad'in bu mektubu varken bizim konuşmamız manasız olur:

"Evvelâ: Nur'un ehemmiyetli ve çok hayırlı bir şakirdi, çokların namına benden sordu ki: Nur'un hâlis ve ehemmiyetli bir kısım şakirdleri, pek musırrane olarak âhirzamanda gelen Âl-i Beyt'in büyük bir mürşidi seni zannediyorlar ve o kadar çekindiğin halde onlar ısrar ediyorlar. Sen de bu kadar musırrane onların fikirlerini kabul etmiyorsun, çekiniyorsun. Elbette onların elinde bir hakikat ve kat'î bir hüccet var ve sen de bir hikmet ve hakikata binaen onlara muvafakat etmiyorsun. Bu ise bir tezaddır, herhalde hallini istiyoruz.

Ben de bu zâtın temsil ettiği çok mesaillere cevaben derim ki: O has Nurcuların ellerinde bir hakikat var. Fakat iki cihette bir tabir ve tevil lâzım:

Birincisi: Çok defa mektublarımda işaret ettiğim gibi, Mehdi-i Âl-i Resul'ün temsil ettiği kudsî cemaatinin şahs-ı manevîsinin üç vazi-

---

139 Bedîüzzaman, *Sikke-i Tasdîk-i Gaybî*, sh. 195-196

fesi var. Eğer çabuk kıyamet kopmazsa ve beşer bütün bütün yoldan çıkmazsa, o vazifeleri onun cem'iyeti ve seyyidler cemaati yapacağını rahmet-i İlahiyeden bekliyoruz. Ve onun üç büyük vazifesi olacak:

Birincisi: Fen ve felsefenin tasallutuyla ve maddiyyun ve tabiiyyun taunu, beşer içine intişar etmesiyle, her şeyden evvel felsefeyi ve maddiyyun fikrini tam susturacak bir tarzda imanı kurtarmaktır. Ehl-i imanı dalaletten muhafaza etmek ve bu vazife hem dünya, hem herşeyi bırakmakla, çok zaman tedkikat ile meşguliyeti iktiza ettiğinden, Hazret-i Mehdi'nin o vazifesini bizzât kendisi görmeğe vakit ve hal müsaade edemez. Çünki hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) cihetindeki saltanatı, onun ile iştigale vakit bırakmıyor. Herhalde o vazifeyi ondan evvel bir taife bir cihette görecek. O zât, o taifenin uzun tedkikatı ile yazdıkları eseri kendine hazır bir proğram yapacak, onun ile o birinci vazifeyi tam yapmış olacak. Bu vazifenin istinad ettiği kuvvet ve manevî ordusu, yalnız ihlâs ve sadakat ve tesanüd sıfatlarına tam sahib olan bir kısım şakirdlerdir. Ne kadar da az da olsalar, manen bir ordu kadar kuvvetli ve kıymetli sayılırlar.

İkinci Vazifesi: Hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) ünvanı ile şeair-i İslâmiyeyi ihya etmektir. Âlem-i İslâmın vahdetini nokta-i istinad edip beşeriyeti maddî ve manevî tehlikelerden ve gazab-ı İlahîden kurtarmaktır. Bu vazifenin, nokta-i istinadı ve hâdimleri, milyonlarla efradı bulunan ordular lâzımdır.

Üçüncü Vazifesi: İnkılabat-ı zamaniye ile çok ahkâm-ı Kur'aniyenin zedelenmesiyle ve şeriat-ı Muhammediyenin (A.S.M.) kanunları bir derece ta'tile uğramasıyla o zât, bütün ehl-i imanın manevî yardımlarıyla ve ittihad-ı İslâmın muavenetiyle ve bütün ülema ve evliyanın ve bilhassa Âl-i Beyt'in neslinden her asırda kuvvetli ve kesretli bulunan milyonlar fedakâr seyyidlerin iltihaklarıyla o vazife-i uzmayı yapmağa çalışır.

Şimdi hakikat-ı hal böyle olduğu halde, en birinci vazifesi ve en yüksek mesleği olan imanı kurtarmak ve imanı tahkikî bir surette umuma ders vermek, hattâ avamın da imanını tahkikî yapmak vazifesi ise, manen ve hakikaten hidayet edici, irşad edici manasının tam sarahatını ifade ettiği için, Nur şakirdleri bu vazifeyi tamamıyla Risale-

i Nur'da gördüklerinden, ikinci ve üçüncü vazifeler buna nisbeten ikinci ve üçüncü derecedir diye, Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini haklı olarak bir nevi Mehdi telakki ediyorlar. O şahs-ı manevînin de bir mümessili, Nur şakirdlerinin tesanüdünden gelen bir şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîde bir nevi mümessili olan bîçare tercümanını zannettiklerinden, bazan o ismi ona da veriyorlar. Gerçi bu bir iltibas ve bir sehivdir, fakat onlar onda mes'ul değiller. Çünki ziyade hüsn-ü zan, eskiden beri cereyan ediyor ve itiraz edilmez. Ben de o kardeşlerimin pek ziyade hüsn-ü zanlarını bir nevi dua ve bir temenni ve Nur talebelerinin kemal-i itikadlarının bir tereşşuhu gördüğümden onlara çok ilişmezdim. Hattâ eski evliyanın bir kısmı, keramet-i gaybiyelerinde Risale-i Nur'u aynı o âhirzamanın hidayet edicisi olduğu diye keşifleri, bu tahkikat ile tevili anlaşılır. Demek iki noktada bir iltibas var, tevil lâzımdır:

Birincisi: Âhirdeki iki vazife, gerçi hakikat noktasında birinci vazife derecesinde değiller, fakat hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) ve ittihad-ı İslâm ordularıyla zemin yüzünde saltanat-ı İslâmiyeyi sürmek cihetinde herkeste, hususan avamda, hususan ehl-i siyasette, hususan bu asrın efkârında o birinci vazifeden bin derece geniş görünüyor. Ve bu isim bir adama verildiği vakit, bu iki vazife hatıra geliyor; siyaset manasını ihsas eder, belki de bir hodfüruşluk manasını hatıra getirir, belki bir şan ü şeref ve makamperestlik ve şöhretperestlik arzularını gösterir. Ve eskiden beri ve şimdi de çok safdil ve makamperest zâtlar, Mehdi olacağım diye dava ederler. Gerçi her asırda hidayet edici bir nevi Mehdi ve müceddid geliyor ve gelmiş, fakat herbiri üç vazifeden birisini bir cihette yapması itibariyle, âhirzamanın Büyük Mehdi ünvanını almamışlar.

Hem mahkemede Denizli ehl-i vukufu, bazı şakirdlerin bu itikadlarına göre, bana karşı demişler ki: "Eğer Mehdilik dava etse, bütün şakirdleri kabul edecekler." Ben de onlara demiştim: "Ben, kendimi seyyid bilemiyorum. Bu zamanda nesiller bilinmiyor. Hâlbuki âhir zamanın o büyük şahsı, Âl-i Beyt'ten olacaktır. Gerçi manen ben Hazret-i Ali'nin (R.A.) bir veled-i manevîsi hükmünde ondan hakikat dersini aldım ve Âl-i Muhammed Aleyhisselâm bir manada hakikî Nur şakirdlerine şamil olmasından, ben de Âl-i Beyt'ten sayılabilirim; fakat

bu zaman şahs-ı manevî zamanı olmasından ve Nur'un mesleğinde hiçbir cihette benlik ve şahsiyet ve şahsî makamları arzu etmek ve şan şeref kazanmak olmaz ve sırr-ı ihlâsa tam muhalif olmasından, Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür ediyorum ki, beni kendime beğendirmemesinden, ben öyle şahsî ve haddimden hadsiz derece fazla makamata gözümü dikmem ve Nur'daki ihlâsı bozmamak için, uhrevî makamat dahi bana verilse, bırakmağa kendimi mecbur biliyorum." dedim, o ehl-i vukuf sustu."[140]

---

140 Bedîüzzaman, *Emirdag Lahikasi,* c. I, sh. 266-68.

12 ERMENİLER SADECE MÜSLÜMANLARI DEĞİL SÜRYANİLERİ DE ÖLDÜRMÜŞLERDİR

Son zamanlarda Avrupa ve Amerika Ermeni soykırımı safsatalarının yanına bir de Suryani soykırımı yalanlarını ilave etmeye başlamıştır. Bunlara karşı arşiv belgelerini konuşturmak hem muhalif ve hem de muvafık ilim adamlarının asli görevlerindendir. Biz de bu makalemizde bu görevi yerine getiriyor ve iddiaların tam aksine Ermenilerin sadece Müslümanları katletmediklerini ve bilakis Osmanlı devletine isyan etmeyen Süryanileri de katliama tabi tuttuğunu isbat eden bir arşiv belgesini birlikte mütalaa etmeye herkesi davet ediyoruz. Önce konuyu özetleyelim.

29 Ekim 1914'de I. Cihan Harbine giren Osmanlı Devleti'ni, Doğudaki Ermeniler, Ruslarla birlikte arkadan vurmaya başlamıştır. Hatta Van'ı boşaltan Ruslar, burayı Ermenilere teslim edince, şarkta Müslüman katliamı başlatmışlardır. İşte bu dönemde Doğu ve Güneydoğu dâhil bütün Osmanlı ülkesinde, yaklaşık 1.300.000 Ermeni yaşamaktadır ve nüfusun da sadece % 5'ini teşkil etmektedir. Bütün tedbirlere rağmen Ermenilerin girişimleri durmayınca, Nisan 1915'de Dâhiliye Nâzırı Tal'at Bey, Doğu ve Güneydoğudaki 500.000 Ermeni'nin, mecburi göçe zorlanması (tehcir) kararını almıştır. Gaye, Rus ordularının yollarından Ermenileri uzaklaştırmaktır. Asker himayesinde Irak, Suriye ve Lübnan'a sürgün edilen Ermenilerden bazıları yolda ağır yol şartlarından ve açlıktan ve bazıları da daha evvel yakınları Ermeniler tarafından katledilen bazı sivil ahali tarafından telef edilmişlerdir. Ermenilerce katledilen Müslüman sayısı ise yarım milyondan fazladır. Daha sonra da ifade edeceğimiz gibi, alınan bu zorla tehcir kararı, Kur'an'ın emriyle Hz. Peygamber'in Nadiroğulları kabilesine uyguladığı **cela** yani ülke güvenliği açısından tehcir uygulamasına dayanmaktadır.

Ermeni meselesi sadece Türk-Ermeni problemi değildir. Ermenilerin katliamları bütün Müslümanlara karşıdır. Sadece Türkleri değil, Müslüman Arap ve Kürtleri de katletmişlerdir. ***Buna kendilerinin is-***

yan hareketlerine karışmayan Hıristiyanları ve özellikle de Süryanileri de katmak gerekmektedir. Arap âleminde Ermeni ve Kürt aydınların Ermeni soykırımı ile alakalı yıllardır yaptıkları olumsuz yayınlar, bu hadiseyi sadece Türklerin Ermenilere yaptığı soykırım olarak takdim etmişlerdir. Hâlbuki Ermenilerin sadece Türkleri değil bütün Müslümanları ve hatta Süryanileri de hedef aldıklarını açıklamak hem kolaydır ve hem de elimizde bu konuda belgeler çoktur.

Mesela, İstanbul'daki Robert College'in müdürü Cyrus Hamlin'in ihtilalci bir Ermeniyle yaptığı ve ABD'de Boston şehrinde yayınlanan *Congre-gationalist* dergisine gönderdiği görüşme metninde, Anadolu'daki ihtilalci Ermenilerin niyet ve maksatları, amaca varmadaki metodları açıkça görülüyordu. Çok zeki, İngilizceyi Ermenice kadar iyi konuşan ve ihtilali açıkça savunan bu Ermeni, "Rusların Anadoluya girerek orayı zaptetmeleri için yol hazırladıklarını ve bunu umut ettiklerini belirtmiş", bunun nasıl olacağının Hamlin tarafından sorulması üzerine de cevaben: "*Bütün Türkiye İmparatorluğunda kurulmuş bu Hınçak çeteleri* ***Türkleri ve Kürtleri*** *öldürmek için fırsat gözetecekler, bunların köylerini yakacaklar ve sonra dağlara çıkacaklar. O zaman hırstan kudurmuş İslamlar ayaklanacak ve savunmasız Ermenilere hücum edecekler: Rusya, insanlık ve Hıristiyan uygarlığı adına, içeri girecek ve Anadolu'yu zapt edecektir.*" demişti. Aynı Ermeni sözlerine devam ederek "Biz Ermeniler, serbest olmaya and içtik. Avrupa, Bulgar zulümlerini dinledi ve Bulgaristan'a hürriyet verdi. Milyonlarca kadın ve çocuğun kanlarını görecek, yükselen haykırışlarımızı duyacaktır" diyordu[141].

Biz bugün Ermenilerin Süryanileri nasıl katlettiğine dair bugüne kadar yayınlanmamış bir belgeyi akademik kamuoyuna açıklayacağız.

Belgenin özeti şudur:

Süryânî-i Kadîm Patrik Vekîli Serpiskopos Buls şöyle bir dilekçe gönderiyor:

"Padişaha arz olunur

---

[141] Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yay., İstanbul 1976, s. 456.

Bu aralık Anadolu'daki Ermeni teröristlerinin ortaya koyduğu anarşik hareketlerden Bitlis, Elazığ, Diyarbakır ve Urfa sancaklarında oturan Süryani nüfus da büyük musibetlere maruz kalmışlardır.

Eskiden beri anarşiyi tasvip etmediğimizden dolayı Ermeniler Süryanilere karşı düşmanlık besliyorlar ve kiliselerimize ve manastırlarımıza tecavüz ediyorlardı. Bu sefer bizleri vurmaya, sövmeye ve ibadetlerimize mani olmaya başladılar. Şark vilayetlerinde onların ortaya çıkardığı anarşik hareketleri bastırmak isteyen Kürtler de bize darb ve katil yoluyla zarar vermişler ise de, Ermeni eşkıyası tarafından daha büyük ölçekte son zamanlarda tam bir yağma, katliam ve kiliselerimize tecavüz başlamış bulunmaktadır.

Süryani Milleti Hz. Ömer'den aldıkları ahidnameden beri Müslüman toplum içinde huzur içinde yaşamış ve sadece Ermenilerden gördüğümüz zulümler dışında rahatsız edilmemişlerdir. Ermeniler kendi aralarında teşkil eyledikleri komiteler vasıtasıyla etrafa fesad ve anarşi saçmakta ve daha da kötüsü bize zulmediliyor diyerek Avrupa kamuoyunu hem kandırma ve de tahrik yoluna gitmektedirler. Hâlbuki Osmanlı Devleti her milletten ziyade bu nankör milleti tarih boyu gözetmiş bulunmaktadır.

Süryani Cemaati Avrupa'daki bazı tahrikçilerin oyununa gelmeyecek ve Osmanlı Devletine olan bağlılığını devam ettirecektir.

Fî 10 Receb sene 313 ve fî 15 Kânûn-ı evvel sene 311/**26 Aralık 1895**

Dersa'âdet'de Süryânî-i Kadîm Patrik Vekili Serpiskopos Buls"[142]

Bu belgelerin orijinal transkripsiyonlarını aynen vermek istiyoruz.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM. 609/36.

"Huzûr-ı Merâhim-Nüşûr-ı Hazret-i Sadâret-Penâhî'ye

Ma'rûz-ı Dâ'î-i Kemîneleridir ki

---

[142] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM. 609/36.

Şu aralık Anadolu-i Şâhâne'deki Ermeni fesedesinden sernümâ-yı dehşet olan iğtişâşâtda Bitlis ve Mamuratü'l-azîz ve Diyarbekir vilâyetleriyle Urfa sancağında mütemekkin Süryânî-i Kadîm Cemâ'at-ı sâdıkâne-i dâ'iyânemin giriftâr olduğu felâket ve musîbet-i tâkat-fersâyı bu devlet-i ebed-müddete olan ubûdiyet ve sadâkat-i samîme-i âcizânem sâikasıyla hâk-i pây-yi sâmî-i hazre-i vekâlet-penâhîlerine mahremâne arza mecbûr oldum şöyle ki:

Zâten öteden beri efkâr-ı mefsedet-kârânelerine müşâreket ve te'sîr-i nüfûzları altında kalmağı kabûl etmediğimizden Ermeniler millet-i âcizâneme karşı ciddî bir nefsâniyet ve adâvet peydâ ederek bir de kilise ve manastırlarımıza itâle-i dest-i ta'arruzla hutût ve âsâr-ı kadîmemizi mahv ve rûhâniyetimizi darb ve şetm etmek ve cemâ'atımızı icrâ-yı âyin ve ibâdetden mahrûm bırakmak ve kabristanımızı zabt ve kubûrumuzu tahrîbile izâm-ı mevtâ-yı öteberide ayakaltına atmak ve emvâtımızı defn etdirmemek gibi gûnâ gûn mezâlim ve te'addîyât-ı firavniyeye tesaddî eylemelerinden dolayı lâ-yenkatı' devlet-i metbû'a-i mufahhamımıza mürâca'at ve ref'-i âvâze-i şikâyât eylediğimiz ma'lûm olup bu kere de cemâ'at-ı merkûme fesedesinin vilâyât-ı ma'lûmede îkâ' etdikleri şûriş esnâsında millet-i çâkerânem gerçi Kürdler tarafından yağma ve katl edilmiş ise de daha ziyâde bu fırsatı ganîmet sayan Ermeni eşkiyâsının muhâcemâtına hedef olarak şehir ve kasabaların derûn ve birûnunda bulunan kiliselerimizle cemâ'atımız yağma ve bir hayli nüfûs katl ve cerh ile perîşân ve târmâr edildiği ve kalanlar da uryân aç lâ-ilâc bir hâl-i pür-melâl içinde bulundukları her tarafdan alınan çan-hırâş haberlerden ma'a't-te'essüf enlaşılmakdadır.

Millet-i dâ'iyânem ise tâ Hazret-i Ömer bin el-Hattâb radiyallâhu anhünün zamân-ı sa'âdetlerinden beri bu devlet-i mu'azzama-i İslâmiye ve Osmâniye'nin zıll-i zalîl-i re'fet ve merhametinde mustazıll bulunarak el-hâletü hâzâ Memâlik-i Şâhâne'deki cemâ'at-ı Hıristiyaniye arasında kesret-i nüfûsca üçüncü ve mahall-i mezkûrede ikinci derecede olup şimdiye kadar her çend Ermeni ve sâir ağyârdan tazyîk ve teşvîk görmüş ise de yine anlara kapılmayup meslek-i sadâkatden aslâ inhirâf etmemiş ve leyl ü nehâr peder-i müşfikimiz veliyyü'n-ni'met-i a'zamımız canımızdan azîz bildiğimiz sevgili

pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin izdiyâd-ı ömr ü âfiyet ve i'tilâ-yı şân u şevket-i hümâyûnları du'â-yı vâcibü'l-edâsıyla evkât-güzâr bulunmuş iken adedi ekberimiz olan Ermenilerin ilgâätıyla nâgehân-ı izmihlâlimizi intâc eden böyle bir vâkı'a-i müellemede musâb olmaklığımız yâr u ağyâra karşı cümlemizi bir hâl-i huzn-iştimâl içinde bırakmışdır.

Şurası da müstağnî-i arz u beyândır ki Saltanat-ı Seniyye aleyhinde teşebbüsât ve harekât-ı ifsâdât-cûyânede bulunan Ermeniler efkâr-ı muzırra ve makâsıd-ı fâsidelerinin tervîci emeliyle Avrupa'nın mevâki'-i muhtelifesinde komiteler teşkîl ve külliyetli para cem' eylediklerinden ve bir tarafdan Anadolu-i Şâhâne'de muhill-i âsâyiş ahvâle tesaddî ve dîğer tarafdan ise habbeyi kubbe ederek neşr-i erâcîf ve ekâzîble kendilerini mağdûr ve mazlûm gösterüp Avrupa ezhân-ı umûmiyesini tahdîşe çalışarak akçe toplamakda olduklarından ve zâten Devlet-i Aliyye sâyesinde Memâlik-i Şâhâne'de her sınıf ahâlîden ziyâde bu nankörler ehl-i servet idüğinden bizzat ve bi'l-vâsıta peyderpey Anadolu'ya para irsâl ve aralarında muhtâc bulunanlara tevzî' ve i'tâ eylemekdedirler.

Benâberîn bir müddetden beri Memâlik-i Mahrûse'yi velveleye veren mârru'l-beyân harekât-ı şakâvetkârânede hiç medhalleri olmadığı halde vahdeten servet ve nüfûslarını gâib eden zavallı Süryânî-i Kadîm Cemâ'at-ı dâ'iyânem kulları Avrupa'nın hiçbir sınıf erbâb-ı edyânıyla alâkadar olmayup mezhebce müstakil bulunduğu gibi tâbi'vahdeten servet ve nüfûslarını gâib eden zavallı Süryânî-i Kadîm Cemâ'at-ı dâ'iyânem kulları Avrupa'nın hiçbir sınıf erbâb-ı edyânıyla alâkadar olmayup mezhebce müstakil bulunduğu gibi tâbi'iyyetce de mine'l-kadîm yalnız şeref-i tâbi'iyyet-i Devlet-i Ebed-Müddet-i Osmâniye'yi ihrâzla mübâhî ve zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı hazret-i hilâfet-penâhîye ilticâ eylemekle nâil-i ni'am ve eltâf-ı nâmütenâhî olarak millet-i necîbe-i İslâmiye ile kardaşca beraber yaşamış ve bu âlî-cenâb kavme kesb-i intisâbla iktifâ etmiş olduğundan devlet ve hükûmet-i mukaddese-i metbû'amızdan mâ'adâ hiçbir tarafdan ümîd ve intizârımız olmadığı cihetle asırlardan beri müeyyed bulunan sadâkat ve ubûdiyet-i samîmemizin mükâfât-ı aleniyesi olmak ve kadr u kıymetini Ermeni ve sâir ağyâra bi-hakkın tanıtdırmak

içün felâket ve musîbet-dîde olan bî-çâre cemâ'at-ı âcizânemin tehvîn-i ihtiyâcıyla ez-her cihet terfîh-i halleriyçün enzâr-ı sahâbet ve himâyede bulundurulmaları husûsunda vilâyât-ı müşârun ileyhânın me'mûrîn-i mülkiye ve askeriye ve adliyesine lâzım gelen ta'lîmât-ı mahsûsanın emr ü irâde buyurulmasını adâlet ve ulüvv-i merhamet-i hazret-i cihan-bânîye dehâlet ederek eşk-rîz-i tazarru'la niyâz ve istirhâm eylerim ol bâbda emr ü fermân ve eltâf-ı ferâvân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Receb sene 313 ve fî 15 Kânûn-ı evvel sene 311

Ed-Dâ'î Dersa'âdet'de Süryânî-i Kadîm Patrik Vekîli Serpiskopos Buls"

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM. 609/36

“Sadâret Mektûbî Kalemi

Târîh-i Tebyîzi: 16 Receb sene 313 - 21 Kânûn-ı evvel sene 311

Diyarbekir, Ma’muratü'l-azîz ve Bitlis vilâyet-i behiyyelerine Ermeniler tarafından îkâ’ olunan iğtişâşât sırasında vilâyet-i behiyyeleri dâhilinde sâkin Süryânîlerin pek ziyâde hasar-dîde olarak geyet perîşân bir halde bulunduklarından ve mu’âvenâtdan mahrûm olduklarından bahisle bunların dahi sâye-i merâhim-vâye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîde inâyet ve merhamete mazhar olmaları Süryânî-i Kadîm patrik vekâletinden istid’â edilmiş ve vukû’ât esnâsında muta-

zarrır olarak muhtâc-ı mu'âvenet olan Süryânîlerin (...) dahi umûma şâmil olan inâyet ve merhamet-i cenâb-ı mülûkâneden hisse-mend edilmesi şân-ı teb'a-perverî iktizâsından bulunmuş olmakla tahkîkât-ı lâzıme icrâsıyla o sırada Süryânîlerden hakîkaten hasâra dûçâr olanlar bulunduğu halde sınûf-ı sâire-i ahâlî misillü anların da tehvîn-i zarûretine dikkat edilmesi lâzım geleceği beyânıyla şukka.".

13 AVRUPA'DA İSLAMİYET HIZLA YAYILIYOR VE MÜSLÜMANLARIN NÜFUSU ARTIYOR

Bu konuda fazla bir şey söylemeyeceğim. Sadece ya bazı Müslümanlar veya İslamiyet'ten korkan bazı Hıristiyanlar tarafından hazırlandığını zannettiğim bir belgeselin bilgilerini, doğruluk cihetini soruşturmadan sizlere takdim edeceğim:

"Dünya Değişiyor

Çocuklarımızın gelecekte kucağında bulacağı küresel kültür, bugünkünden oldukça farklı olacak. Dünyanın değişen nüfus verileriyle alakalı bir rapora şahit olmak üzeresiniz.

Araştırmalara göre, bir kültürün 25 yıldan fazla bir sure varlığını sürdürebilmesi için aile başına düşen doğurganlık oranının 2,11 çocuk şeklinde olması gerekmektedir. Bu nisbetten az olduğu takdirde o kültür mutlaka yok olmaya mahkûmdur. Tarihi bir gerçek olarak 1,9'un altına düşen hiçbir kültür, kendini asla yenileyemez. Bu sayı 1,3 olduğunda ise, değişim imkânsızdır. Çünkü böyle bir durumda kültürün kendini düzeltmesi için 80 ila 100 yıla ihtiyacı vardır ve bu kadar süre herhangi bir kültürü ayakta tutacak hiçbir ekonomik model de mevcut değildir. Bir diğer ifadeyle, iki çiftin birer çocuğu olduğu düşünülürse, ebeveyn sayısının yarısı kadar çocuk var demektir. Eğer bu çocukların da bir çocuğu olursa, büyük ana ve büyük babaların sayısının 1,4'ü kadar torunlar olacak demektir. Eğer 2006 yılında sadece 1 milyon bebek doğarsa, 2026 yılında işgücüne katılacak 2 milyon yetişkin bulmak çok zor olacaktır. Nüfus geriledikçe, o nüfusun sahip olduğu kültür de gerileyecektir.

2007 verilerine göre, Fransa'daki doğurganlık oranı 1,8 idi; İngiltere 1,6; Yunanistan 1,3; Almanya 1,3; İtalya 1,2; İspanya 1,1; 31 ülkeden ibaret olan bütün Avrupa Birliğinin tamamında doğurganlık oranı 1,38'dir. Tarihi araştırmalar bu rakamlar ışığında bize göstermektedir ki, Avrupa'da bir kültürel değişimin önlenmesi imkânsızdır. Birkaç yıl sonra Avrupa diye bildiğimiz kıta, varlığını yitirecek; hem de Avrupalı nüfusun gerilememesine rağmen….

Neden? Göç sebebiyle... Müslümanların göçü sebebiyle... 1990 yılından bu yana Avrupa'da meydana gelen nüfus artışının % 90'ını Müslüman nüfus oluşturmaktadır.

Fransa'da aile başına düşen çocuk sayısı 1,8'dir; Müslümanların ise 8,1. Geleneksel olarak dünyanın en yüksek nüfuslu kilise bölgelerinden bir olan Güney Fransa'da, artık kiliseden fazla cami bulunmaktadır. 20 yaş ve altındaki gençlerin ve çocukların % 20'si Müslüman'dır. Nice, Marsilya ve Paris gibi büyük şehirlerde bu oran % 45'i bulmaktadır. 2027 yılı itibariyle, 5 Fransız'dan biri Müslüman olacaktır. Sadece 39 yıl içerisinde Fransa, bir İslam Cumhuriyeti olma yolundadır.

Son 30 yılda, İngiltere'deki Müslüman nüfus 82.000'den 2,5 milyona çıkmıştır. Yani 30 katlık bir artış. İngiltere'de yaklaşık 1.000 cami bulunmaktadır ve bunların birçoğu eski kiliselerdir.

Hollanda'da yeni doğan bebeklerin % 50'si Müslüman'dır. Yalnızca 15 yıl içinde, nüfusun yarısının Müslüman olma ihtimali bulunmaktadır.

Rusya'da 23 milyon civarında Müslüman bulunmaktadır. Bu da Müslüman'ların nüfusun 5'te birinin teşkil ettiğini gösterir. Birkaç yıl içinde Rus ordusunun % 40'ını Müslümanlar teşkil edecektir.

Hâlihazırda Belçika'da nüfusun % 25'i (biraz mübalağa gibi) ve yeni doğanların % 50'si Müslüman'dır. Belçika Hükümeti 2025 yılında, Avrupalı çocukların üçte birinin Müslüman ailelere ait olacağını açıklamış bulunmaktadır. Sadece 17 yıl sonra...

Bundan açıkça söz eden ilk Avrupa ülkesi olan Almanya, yakın zamanda şöyle bir bildiri yayınladı: Alman nüfustaki azalma artık engellenemiyor. Nüfustaki düşüş geri döndürülemez durumda. Almanya, 2050 yılında bir Müslüman Devlet olacak (Almanya Federal İstatistik Ofisi).

Şu anda Avrupa'da Rusya'yı da dâhil edersek 52 milyon Müslüman bulunmaktadır. Alman Hükümeti bu sayının 20 yıl içinde iki katına çıkarak 104 milyona ulaşacağını tahmin etmektedir.

ABD'de sayılar, bize benzer bir hikâye anlatmaktadır.

Şu anda Kanada'nın doğurganlık oranı 1,6'dır. Kültürün devamlılığını sağlayacak oran olan 2.11'den neredeyse 1 puan aşağıda ve İslam en hızlı büyüyen din. 2001-2006 yılları arasında Kanada'nın nüfusu 1,6 milyon arttı; ama bunun 1,2 milyonu göçmenler idi.

ABD'de de doğurganlık oranı 1,6'dır. Latin akınıyla bu oran 2,11'e yükselmektedir. Yani kültürün sürdürülebilmesi için gerekli olan asgari oran. 1970 yılında ABD'de sadece 100.000 Müslüman vardı; bugün ise 9 milyona yakın.

Dünya değişiyor... Artık uyanma zamanı....

3 yıl önce Chicago'da 24 İslam Organizasyonunun katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantının raporları bize, Amerika'ya İslam'ın anlatma konusundaki planları ayrıntılı olarak gösteriyor. Gazetecilik, politika, eğitim ve daha fazlası... Diyorlar ki, kendimizi 30 yıl sonra Amerika'da 50 milyon Müslüman'ın yaşayacağı gerçeğine hazırlamamız gerekiyor. Çocuklarımızın ve torunlarımızın yaşayacağı dünya, bizim içinde yaşadığımız dünya olmayacak.

Katolik Kilisesi yakın zamanda, İslamiyet'in kendi üye sayılarını geçtiğini ifade ettiler. Bazı çalışmalar gösteriyor ki, İslam bu büyüme hızıyla 5 ila 7 yıl içinde dünyadaki hâkim din olacaktır.

İnananlar olarak bizler, gerçeğin mesajını, değişmekte olan dünya ile paylaşmak istiyoruz. Bu hakikate çağrıdır."

(http://www.youtube.com/watch?v=YXrJ_l4N7KM)

Bütün bu söylenenler, en geç 10-15 yıl içinde İslam Medeniyetinin bütün insanlığa nasıl saadet ve refah sağlayacağına dair müjdelerin gerçekçi olduğunu haykırmaktadır. Bunu çok iyi bilen Sayın Başbakanımızın neden en az 3 çocuk istediği de ortadadır. Bütün bunlara Avrupalılardan İslama girenlerin rakamı dâhil değildir. Onlardan da bölük bölük İslamı takdir edenler bulunmaktadır.

14 DOMUZ GRİBİ KUR'AN'I TASDİK EDİYOR; DOMUZ ETİ NEDEN HARAM KILINMIŞTIR?

Son zamanlarda ortaya çıkan Domuz Gribi vak'alarının Kur'an'ın 1400 küsur yıldır haykırdığı ve ınsanlığa anlatmaya çalıştığı ilahı bir hakikatı tasdık ediyor. Üzülerek ifade edelim ki, İslami ilimler konusundaki eksiklikten dolayı özellikle Avrupa'da Müslüman veya gayr-ı Müslimler tarafından sıkça sorulan bir soru, domuz etinin neden haram kılındığı meselesidir. Bu soruya cevap verme ihtiyacı son olaylardan sonra azalmıştır. Ancak yine de bu soruya cevap vermek bizim vazifemizdir. Bu soruya çok farklı şekillerde cevap vermek icabeder.

14.1 EN ÖNEMLİ SEBEP ALLAH'IN YASAKLAMIŞ OLMASIDIR; ALLAH'IN EMRETTİĞİ HERŞEY HELAL VE YASAKLADIĞI HERŞEY HARAMDIR

Bir Müslüman olarak inanıyoruz ki, Allah'ın İslamiyet ile getirdiği emirler ve yasakların en önemli sebebi (illeti), ilahi emir ve ilahi nehiydir. Bir şeyin helal veya haram olması, Allah'ın emrine tabidir. Allah birşeye helal derse helal, haram derse haram olur. Yani din bir imtahandır. İnsanlara yapılan bir tekliftir. Cenab-ı Hak cennete layık bir duruma getirmek için, insanları imtahana tabi tutuyor. Bu sebeple bazi emir ve yasaklar koymuştur; esas olan da bu emir ve yasaklara uymaktır.

Bu prensiplerin gerek insanın şahsi hayatına, gerekse toplum hayatına pek çok faydaları ve hikmetleri vardır. Maslahatlar ve hükmetler ise, sadece tercih ettirici ve teşvik edici sebeplerdir. Allah'ın emir ve yasaklarına Hakîm ismi noktasında kaynaklık teşkil edebilirler. Dolayısıyla bunlar, o emir ve yasağa daha şuurlu olarak riayet etmemizi sağlar. Mesela sefer eden namazını kasr eder (kısa kılar). O halde sefer, namazın kısa kılınmasına bir illet var ve bir de hikmet vardır. İlleti yani sebebi seferdir; ama hikmeti yolculukta çekilen meşakkattir. Eğer yolculuk var da meşakkat yoksa namaz yine kısa kılınır. Ama yolcu olmadığı takdirde, evinde bin türülü zorluk ve meşakkat de

olsa namaz kasr edilmez. Çünkü meşakkatin genellikle yolculukta bulunması, namazın kasr edilmesine hikmet olması için yeterlidir.

İşte İslamın koyduğu bu genel prensipten hareketle diyebiliriz ki, şer'i hükümler, hikmetlere ve faydalara göre değişmiyor; gerçek sebep ve illetlere bakıyor. Mesela bazı hekimlerin açıkladığı gibi, domuzun etinde bilinen ve tıbben tesbir edilen zarar ve hastalıklardan başka, domuz etini yiyenler, İslama göre, bir yönüyle domuzun tabiatının etkisinde kalır. O halde o hayvanın eti, diğer ehli hayvanların etleri gibi zararsız yenilemiyor, etinden gelen yarardan daha çok zarar vermekle beraber, etindeki kuvvetli yağ da çok şiddetli soğuk olan Avrupa gibi yerlerin dışında tıbben zararlı oluyor. Domuzun etinin ve yağının zararlı olduğu tarafsız ilim adamları tarafından tesbit edilmiştir. İşte bu gibi hikmetler, domuzun haram olmasına ve yasağın gelmesine bir hikmet olmuştur. Hikmetin her fertte ve her zaman bulunması şart değildir ve hikmetin değişmesiyle mesela tıbbi müdahale yahut kimyevi işlemlerle ortadan kalkmasıyla, illet yani haram kılınmasına sebep olan Allah'ın yasağı değişmediğinden hüküm de değişmez.[143]

14.2 DOMUZ ETİNİN HARAM KILINMASININ HİKMETLERİ

Bu hikmetler konusunda çok şey yazılıp çizilmiştir. Biz bazılarını özetleyeceğiz.

1. Biraz önce ifade edildiği gibi, domuz eti çok yağlıdır. Yenildiği takdirde bu yağ kana geçer. Böylece kan yağ tanecikleriyle dolmuş olur. Kandaki bu fazla miktardaki yağ atar damarların sertleşmesine tansiyon yükselmesine ve kalp infarktüsüne sebep olur.

2. **Zehirli maddeler:** Ayrica domuz yağı içerisinde sutoksin denilen zehirli maddeler mevcuttur. Vücuda giren bu zehirli maddelerin dışarı atılması için lenf bezlerinin fazla çalışmaları icab eder. Bu durum bilhassa çocuklarda lenf düğümlerinin iltahaplanması ve şişmesi şeklinde kendini gösterir. Hasta çocuğun boğaz bölgesi anormal bir

---

[143] Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, Altınbaşak Neşriyat, 37-38.

şekilde şişerek adeta domuza benzer. Bu sebeple bu hastaliğa domuz hastaliği (skrofuloz) adı verilir. Hastalığın ilerlemesi halinde bütün lenf bezleri cerahatlanarak şişer, ateş yükselir, ağrı başlar ve tehlikeli bir durum ortaya çıkar.

3. **Fazla miktarda kükürt:** Domuz etinde bol miktarda bulunan sümüksü bağ dokusu kükürt yönünden çok zengindir. Bu sayade vücuda fazla miktarda kükürt alınmış olur. Bu fazlalıksa; kıkırdak, kas ve sinirlere oturarak eklemlerde iltahaplanma, kireçlenme ve bel fıtığı gibi hastaliklara yolaçar.

4. Domuz eti devamlı yenilirse vücuttaki sert kıkırdak maddesinin yerini, domuzdan geçen bağ dokusu alır. Bunun sonucu olarak, kıkırdak yumuşar; vücut ağırlığına tahammül edemeyerek altında ezilir. Böylece, eklemlerde bozulmalar meydana gelir. Domuz eti yiyenlerin elleri pelteleşir, yağ tabakalari teşekkül eder. Mesela yiyen kimse sporcuysa; tembel ve az hareketli olur. Bazı futbolcular bu sebeple mesleklerinden olmuşlardır.

5. **Aşırı büyüme:** Domuzda, büyüme hormonu da çok fazladır. Doğduğu zaman 600-700 veya daha fazla gram olan domuz yavrusu 6 ayda 100 kiloya erişir. Bu kadar süratli gelişme , büyüme hormonunun fazlalığı sebebiyledir. Domuz etiyle fazla miktarda alınan büyüme hormonu vücutta doku şişliklerine ve iltahaplanmalara yol açar. Burun,çene, el ve ayak kemiklerinin anormal şekilde büyümesine ve vücudun aşırı bir şekilde yağlanmasına sebep olur. Büyüme hormonunun en etkili yönü, kanserin gelişmesine zemin hazırlamasıdır. Nitekim domuz kesim işiyle uğraşanlar, erkek domuzların belli bir yaştan sonra çoğu kere "kansere" yakalandıklarını bilimsel ve kişisel verilerle ifade ederler.

6. **Deri hastalıkları:** Domuz etinin ihtiva ettiği histamin ve imtidazol denilen maddeler, deride kaşıntı hissi uyandırır. Ekzama, dermatit, nörodermatit gibi iltihabi deri hastalıklarına zemin hazırlar.

Bu maddeler ayrıca; kan çıbanı, apandisit, safra yollari hastalıkları, toplardamar iltihapları gibi hastalıklara yakalanma ihtimalini arttırır. Bu sebeple doktorlar, kalp hastalarına kesinlikle domuz eti yememelerini kesinlikle tavsiye ederler.

7. **Domuz eti ve trişin:** domuz eti ile insana bulaşan tehlikeli hastaliklardan birisi de trişin hastalığıdır. Domuzlar bu hastalığı trişinli fare veya trişinli domuz eti ile beslenmekle alırlar. Fakat trişin, domuzlarda ağır bir hastalık yapmaz. Hâlbuki insanlarda, çok tehlikeli ve öldürücü bir hastalık meydana getirir. Domuz etiyle alınan trişin kurtçuklar, mide-barsak yoluyla kana geçer. Böylece de, bütün vücuda yayılırlar. Trişin kurtçukları özellikle çene, dil, boyun, yutak ve göğüs bölgelerindeki kas dokularına yerleşirler. Çiğneme, konuşma ve yutma adalelerinde felçler meydana getirirler. Yine kan damarlarında tıkanıklığa, menenjit ve beyin iltihabına sebep olurlar. Bazı ağır vakalar ölümle sonuçlanır. Bu hastalığın en kötü taraflarından birisi de kesin bir tedavi şeklinin olmamasıdır.

Trişin hastaları bilhassa Avrupa ve Hristiyan ülkelerde aşırı bir şekilde yaygındır. Sıkı veteriner kontrolleri yapılmasına rağmen, İsveç, İngiltere ve Polonya'da trişin salgınları fazla miktarda görülmektedir. Yurdumuzda ve İslam ülkelerinde yerli Hristiyanların dışında hiç bir Müslümanda trişin hastalığı görülmemiştir. Çünkü ülkemizde ve de islam topraklarında, Hristiyanlar dışında kimse domuz eti yememektedir.

8. **Gıdalar ve insan mizacı:** İnsan ve hayvanlar yedikleri gıdaların az-çok tesirinde kalırlar. Mesela, köpek, arslan gibi et yiyen hayvanların yırtıcı; koyun, keçi, deve gibi ot ile beslenen hayvanlarınsa daha uysal ve yumuşak huylu oldukları malumdur. Bu durum, insanlar için de geçerlidir. Nebati gıdalarla beslenenlerin, genellikle halimselim; et ve et ürünleriyle beslenen insanların ise daha sert mizaçlı oldukları tesbit edilmiştir. Domuz, dişisini kıskanmayan bir hayvandır. Domuz eti ile beslenen insanlarda, kıskançlık hissinin zayıfladığı veya dumura uğradığı söylenmektedir.

9. **İlim İslamı ve Kur'anı teyid etmektedir.** İlim, İslâm hukukunun yasakladığı ve Müslümanların asırlar boyunca tabi oldukları bazı yasakların amaçlarını anlamaya çalışmıştır. Mikroskobun icat edilmesinden çok daha önceye dayanan bu yasaklar sırasıyla şunlardır: Leş (içinde çok hızlı bakteri ürer), kan (çok fazla bakteri içerir, daha hızlı ürerler) ve son olarak domuz eti. Domuzun bedeni, temiz-

lemekle giderilemeyecek kadar pek çok hastalığın çekim alanıdır. İnsana ve hayvana bulaşabilen parazit, bakteri ve virüslerin sığınağı durumundadır. Bunlardan balantidium coli paraziti, trchinella şeriti, tenya solium (domuz tenyası) ve tenyalar (cysticercosis) gibi bazıları domuza hastır. Zoonozlar, bazı influenza türleri, fluke olarak da bilinen yaprak şeklinde ve yassı bir parazit kurt olan fasciolopsis buskii, askaris kurdu ise hem insan hem de hayvanlarda görülen bazı hastalıklar arasında sıralanabilir. Balantidiasis hastalığına domuzlarla temas edenlerde ve domuz çobanlarında sıklıkla rastlanır. Bu hastalık veba gibi yayılır. Böyle bir olay Atlas Okyanusundaki adalardan birinde domuz pisliklerinin kasırga sonrasında yayılması sonucu gerçekleşmişti. Bu hastalık domuz pisliklerini temizleyecek teknolojiye sahip olduğunu ve domuz eti tüketmemenin bir dayanağı olmadığını ileri süren Almanya, Fransa, Filipinler ve Venezüella gibi gelişmiş sanayi ülkelerinde de görülmüştür.

Trichinellosis şeritinin dişisi, yumurtalarını domuzun bağırsak duvarlarına bırakır. Bu yumurtaların sayısı on bine kadar ulaşır ve kan aracılığıyla kaslara taşınır, buraya yerleşir, gelişir ve hastalığın ortaya çıkmasına neden olur. Domuz tenyası hastalığı hastalıklı domuz etinin tüketilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu kurtçuğun boyu insan bağırsağında yedi metreye kadar ulaşır. Dikenli bir başı vardır. Bu nedenle bağırsak duvarını zedeler ve pek çok kan hastalığına neden olur. Dört emici ağzı ve bir boynu vardır. Çift cinsiyetli olarak çoğalır. Bu canlıların sayısı bine ulaşır. Bunlardan her biri binden fazla yumurta bırakır ve sonuçta tenya hastalığı belirir. İnsan tenya yumurtaları bulaşmış bir yiyeceği tüketirse yumurtalar kan aracılığıyla herhangi bir organa ulaşabilir ve tehlike ortaya çıkar. Sığır tenyası ve diğer parazitler bu denli zarar vermezler.

14.3 DOMUZ ETİNİ YASAKLAYAN AYETLER

Kur'ân-ı Kerîm, domuz eti yemenin niçin yasaklandığını "o (rics) pisliktir" diyerek açıklamıştır. Rics kelimesi eziyet, zarar, pislik, kir gibi anlamların tümünü içeren geniş kapsamlı manası olan bir kelimedir.

Domuz eti yemeyi yasaklayan ayetlerden bazıları şunlardır:

"O, size, ancak (boğazlamadan) ölmüşü, (akan) kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Fakat kim mecbur kalırsa saldırmamak ve haddi (doyacak kadarını) aşmaksızın (yerse) ona günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir." [144]

"O size ancak ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkasının adı anılarak boğazlanmış olanları haram kıldı. Kim çaresiz kalırsa saldırmamak ve haddi aşmamak şartıyla (yiyebilir). Şüphesiz Allah, Gafûrdur, Rahîmdir." [145]

"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlananlar -(henüz canlı iken yetişip) kestikleriniz hariç olmak üzere- boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, boynuzlanarak, yırtıcı bir hayvan tarafından (parçalanarak) yenilmiş (ve ölmüş) hayvanlar, dikili taşlar üzerinde (onlar adına) boğazlananlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bütün bunlar yoldan çıkanlar." [146]

Bu yasak hayvanın tüm yenilebilir parçalarını, iç yağlarını da içine alacak şekilde genelleştirilmiştir. İç yağların Yahudilere yasaklanması, bunların yemeklere etle beraber katıldığını göstermektedir:

"Biz, Yahudilere de bütün tırnaklıları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarına veya karınlarındaki bağırsaklarına yapışan veya kemiğe karışan ayrı. Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz, doğru söyleyenleriz." [147]

Etin yasak olması yağın da yasak olması demektir. Domuz eti ve yağı hayvanlara da yem olarak verilemez. Çünkü bu hayvanlar da sonuçta insan tarafından tüketilecektir. Kur'ân'ın domuz eti ve yağını yasakladığı dönemde hiç kimse domuzun zararlarını bilmiyordu.

---

[144] Kur'an, el-Bakara, 2/173.

[145] Kur'an, en-Nahl, 16/115.

[146] Kur'an, el-Mâide, 5/3.

[147] Kur'an, el-En'âm, 6/146.

Her şeye gücü yeten hikmet sahibi Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kavmin de onu yalanladı. Hâlbuki o hakkın ta kendisidir. De ki: "Ben sizin üzerinizde bir vekil (gözcü) değilim. (Kur'ân-ı Kerim'in verdiği) her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır. Siz de yakında öğrenirsiniz."[148]

---

[148] Kur'an, el-En'âm, 6/66-67.

15 ROTTERDAM İSLAM ÜNİVERSİTESİ; AVRUPA VE AMERİKA'DA İLK TANINAN ÜNİVERSİTE

15.1 BURASI HOLLANDA..

Avrupa devletleri içinde Anayasasında ve Yükseköğretim Kanununda Katoliklerin, Protestanların, Yahudilerin, Müslümanların ve de bütün azınlıkların kendi eğitim kurumlarını, yüksek öğretim kalitesinden taviz vermeden kurma imkanı sağlayan haklar ve özgürlükler ülkesi Hollanda..

Bu kurum ise, 2002'de Avrupa'nın kültür başşehri ilan edilen Rotterdam'da bulunan Rotterdam İslâm Üniversitesi.... 4 Mayıs 2010 yılında resmen tanınma başarısını gösteren kurum....

15.2 NEDEN HOLLANDA?

Rotterdam İslâm Üniversitesi'nin Hollanda'da kurulmasının birkaç temel sebebi var. Her şeyden önce Hollanda'da bir milyona yakın Müslüman yaşıyor ve bunların önemli bir kısmı da, 2001 yılında Avrupa'nın kültürel başşehri seçilen Rotterdam'da yaşamaktadır. 20 milyonu aşkın Müslümanın yaşadığı Avrupa'nın kültür başşehrinde, dünya kültür tarihinde önemli bir yer tutan İslâm kültürünün öğretilmesi için bir üniversite kurulması, Rotterdam, Hollanda ve nihayet Avrupa için bir şanstır.

Öte yandan Hollanda'da bilim hürriyeti var. Bilim hürriyeti açısından Hollanda'da, doğru İslâm'ın ve İslâm'a layık doğruların anlatılabileceği bir zemin mevcuttur. Hollanda Anayasası'nın, 1. maddesinde "Hollanda'da yaşayan bütün insanlara, eşit muamele edilecektir. Din, inanç, siyasî görüş, ırk, cinsiyet veya başka bir sebebe dayalı ayrımcılığa asla müsaade edilmez" hükmü mevcuttur. Bu da göstermektedir ki, Hollanda Devleti Anayasası, Hıristiyan vatandaşları kadar Müslüman veya Yahudi vatandaşlarının da aynı haklardan yararlanmasını öngörmektedir. Eğitim hakkını düzenleyen Anayasa'nın 23. maddesi de hiçbir din ve ırk ayırımı yapmadan, bütün Hollanda va-

tandaşlarının kamusal veya özel anlamda eğitim hakkını kullanmada kendilerine destek olunmasını emretmektedir.

İşte Rotterdam İslâm Üniversitesi de Hollanda Devleti'nin bütün dinlere tanıdığı bu hakkı kullanmak üzere Müslüman gayr-i Müslim herkese hizmet amacıyla Hollanda'da kurulmuştur.

15.3 VİZYON: DOĞRU BİR İSLAM EĞİTİMİNE OLAN İHTİYAÇ

Bugün yeryüzünün dört bir yanında farklı biçimlerde İslâm Dîni konuşuluyor. İçinde İslâm ve Müslüman kelimeleri sık sık geçen haberler, gazete, dergi ya da TV kanallarının akışlarını dolduruyor.

Ve yeryüzü günümüzde her zamankinden daha çok İslâm'ı tanımaya ihtiyaç duyuyor.

Rotterdam İslâm Üniversitesi'nin misyonu ve vizyonu böylesine hassas bir dönemde daha da belirginleşiyor. Öğrenmeyi bir yaşam biçimi haline getirenlerden oluşan bu kurum; bilimsel araştırmalar yapan, edindiği bilgileri yayın yoluyla paylaşan ve İslâm'ın aydınlatılıcı ışığı vasıtasıyla başta yaşadıkları toplumun eş zamanlı olarak da top yekûn medeniyetin gelişimine katkıda bulunan, üstün bir eğitim merkezi olma yolunda ilerliyor.

Rotterdam İslâm Üniversitesi iyi eğitimli nesiller yetiştirerek İslâm Dîni'nin günümüzdeki imajına vizyonuna olumlu katkı yapabilmek için ciddi gayret sarf ediyor. Bunu yaparken de şu üç hususu daima göz önünde bulunduruyor:

1. Bütün insanlıkta filizlenmeye başlayan gerçeği ama sadece gerçeği arama arzu ve eğilimi.

2. Bütün din mensupları ile farklı görüş ve ideoloji sahiplerinin insafla dinlenmesi zaruretini.

3. Ve nihayet Kuran'ın işaretine uygun olarak insanlara sevgi ve hoşgörü ile muamele edilmesi gereğini.

İşte Rotterdam İslâm Üniversitesi, bu üç metodu esas kabul ederek, doğru İslâmiyet'i Avrupa insanına anlatacak genç nesilleri yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Bu amacı gerçekleştirmek için Rotterdam İslâm Üniversitesi, üçü fakülte üçü de enstitü olmak üzere toplam altı yüksek öğretim kurumuyla üst düzey bir eğitim hizmeti veriyor.

15.4 ÜNİVERSİTENİN HEDEFLERİ

İUR, hayat boyu öğrenmeye talip olanların üniversitesi ve kurulduğu günden beri çok önemli hedeflere sahip.

Hollanda'da yaşayan 900.000'e yakın Müslüman'ın 'En iyi Müslüman ve en yararlı Hollanda vatandaşı' olmaları için gayret göstermek gibi.

Son ilahî din olan İslâm'ın gözleri kamaştıran ışığını, olgun insan olma eğitimi almaya hazır duru, yüreklere ve güçlü dimağlara aktarmak gibi..

Var olan her türlü medenî birikimi önemseyen, hiçbir inancı ve inanç mensubunu hor görmeyen, yaratılmışa Yaratan'ından dolayı değer veren, bilgili, katılımcı, sosyal sorumluluk sahibi, medenî insanlar yetiştirmek gibi.

Öğrenme arzusuyla dolu beyinlerin, heyecandan kıpır kıpır kalpleriyle arasındaki hayatî irtibatı kurabilmek gibi..

Vicdanın ziyasının dini ilimler ve aklın nurunun fen bilimleri olduğuna inanmak gibi.

Kur'an ve Sünnetten taviz vermeden ama gayr-i Müslim bir ülkede yaşamanın şartlarını ve burada uyumlu bir hayat sürmeyi de göz ardı etmemek gibi.

Asimilasyonu değil, ama uyumu, diyalogu ve hoşgörü içinde yaşamayı hedeflemek gibi.

Din ilimleriyle fen bilimleri arasındaki dengenin önemini anlamış genç nesiller vasıtasıyla gerek Hollanda toplumunun gerekse Müslüman toplulukların gelişmesi için liderlik fonksiyonu eda edebilecek bir İslamî İlimler Kurumu modeli meydana getirebilmek gibi..

Eğitim düzeyi, bilimsel araştırma ve yayınları, kültür ve sanat faaliyetleri ile dünyanın önde gelen üniversiteleri arasında yer almak

gibi... Ve tüm bu ulvî amaçları yerine getirirken de cesaretin, mantığın ve bilimselliğin hiçbir zaman değerini yitirmeyecek gücünden istifade etmek gibi..

15.5 ÜNİVERSİTENİN TARİHÇESİ

Avrupa'daki ilk İslâm Üniversitesi olan Rotterdam İslâm Üniversitesi (İUR), 1997 yılında kuruldu ve 60 öğrenci ile eğitime başladı. 2000 yılının Eylül ayında Prof. Dr. Ahmet Akgündüz rektör olarak göreve başladı. 2001 yılında Üniversite yönetimi yeniden şekillenerek, Üniversite yönetim kurulu, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş başta olmak üzere yeni üyelerin katılımıyla zenginleştirildi.

2001-2002 yılında Hollanda içinden ve dışından geniş bir akademik kadronun katkılarıyla Üniversite'nin vizyon ve misyonunu ortaya koyan "The Islamic University of Rotterdam into the Third Millenium=Yeni Milenyuma doğru Rotterdam İslam Üniversitesi" adlı eser hazırlandı. Bu eser, gayr-i müslim bir İslâm Üniversitesi'nin çekirdek programını (Core Curriculum) ilk kez sunması bakımından son derece önem arz etmekteydi.

2003 yılında İUR'deki ilk doktora tezi savunması Türkiye'den Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Oxford İslamic Research Center'dan Prof. Dr. Yahya Michot ve IUR öğretim üyelerinden iki Iraklı iki Türk profesör ve bir Fas'lı bir Türk doçentin katılımıyla gerçekleşti.

2003 Ağustos ayında, Rotterdam'da daha önce Hollanda'nın ünlü eğitim kurumu Zadkine Kolej tarafından kullanılan 7000 m^2 kapalı alana sahip tarihî binayı bin bir güçlükle mücadele edilerek resmen satın alan İUR, 2003-2004 öğretim yılında bu binada eğitim ve öğretime başladı.

Hollanda Hükümeti tarafından resmen tanınma için temel şartlardan olan ilk mezunlarını 2002-2003 eğitim yılı sonunda verdi. İslami bilimlerle diğer sosyal bilimler arasında nasıl bir kombinasyon sağlanacağını hazırladığı 435 sayfalık Öğrenci Rehberiyle ortaya koydu.

15.6 ÜNİVERSİTENİN YÖNETİMİ

Hollanda Yüksek Öğrenim ve Araştırmalar Kanunu (WHW) gereği, Rotterdam İslam Üniversitesi'nin yönetimi, iki temel organdan oluşmaktadır: Mütevelli Heyeti ve Rektörlük Kurulu.

Rotterdam İslâm Üniversitesi'nin mütevelli heyeti şeref başkanlığını halen, bilgisi, üniversite tecrübesi ve yaşam biçimiyle herkesin takdirini kazanmış saygın bir ilim adamı olan Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş

yürütmektedir. Mütevelli Heyet, Hollandalı Müslümanlar, Hollanda'daki değerli iş ve ilim adamları ve de Faslı üyelerle zenginleştirilmiştir.

Üniversitenin alanlarında ün salmış isimlerden oluşan mütevelli heyeti, aktif hizmet ve ciddi sorumluluk gerektiren Rektörlük makamına genç bir ilim adamı olan ve bugüne kadar ortaya koyduğu nitelikli ve özgün araştırmalarıyla genç yaşta üst düzey bir akademik kariyer elde eden değerli ilim adamı, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'ü getirmiştir.

15.7 AKADEMİK KADRO

İUR idaresi, başta Türkiye olmak üzere, İslâm dünyasının farklı coğrafyalarından gelen, yetkin ve fedakâr akademik kadrosuyla birlikte Rotterdam İslam Üniversitesini bir dünya kuruluşu haline getirebilmenin mücadelesini vermektedir. Her biri kendi alanlarında uzman ve yurtdışı deneyimleri olan bu akademik kadro, zaman zaman Türkiye, Mısır ve Fas olmak üzere İslâm âleminden davet edilen hocalarla, bilimsel seviyesini daha ileri seviyelere getirmeye çalışmaktadır. Beşi profesör, sekizi doçent ve yardımcı doçent olmak üzere, üniversitede halen otuzdan fazla akademisyen ders vermektedir.

Ayrıca İUR'de, Hollanda'da yetişen değerli İslâm uzmanlarından yararlanıldığı gibi, sosyal, diller, Dinler Tarihi ve Hıristiyanlık konularında da tamamen konunun uzmanı Hollandalı hocalardan part-time olarak istifade edilmektedir.

15.8 AKADEMİK BİRİMLER

Rotterdam İslâm Üniversitesi altı akademik birimden oluşmaktadır:

15.8.1 FAKÜLTELER

15.8.1.1 İslâmî İlimler Fakültesi

İslâmî İlimler Fakültesi, üniversite bünyesinde bulunan fakültelerin en önemlilerinden biri. Değişik uyruklardan yüzlerce öğrenciye sahip bu fakültede ana başlıklar halinde temel İslâmî ilimlerin yanında, tarih, İslam felsefesi, sosyal ve kültürel bilimlerle, diller konusunda sıkı bir eğitim veriliyor. Fakülte'de 3 yıl temel lisans eğitimi (BA) üzerine 2 yıl uzmanlık eğitimi (MA) verilmektedir.

Bu fakültenin üç uzmanlık alanı var:

Birincisi: İmamlık öğrenimi, Hollanda'daki imamların gerekli özelliklerle donatılmasının sağlanmasıdır. Bu mevcut imamların hizmet içi eğitimle Hollanda toplumuna kazandırılması şeklinde olduğu gibi, imam eğitimini yapmak şeklinde de anlaşılmalıdır.

İkincisi: Manevî rehber öğrenimi; Hollanda'daki Müslümanların manevî bakımını sağlayacak elemanların gerekli özelliklerle donatılmasının sağlamasıdır. Ceza ve ıslah evlerinde, bakım kurumlarında, ordu ve diğer kurumlarda kalan Müslümanların, meselelerine çözüm bulmak.

Üçüncüsü: Bilimsel/Akademik İslâm Uzmanı Eğitimidir ki burada bilimsel olarak Hollandalı Müslüman araştırmacıların gerekli özelliklerle donatılması hedefleniyor.

Bu fakülteden mezun olanlar camilerde imamlık, hastane, hapishane gibi yerlerde manevî rehberlik, bakanlık veya belediyelerde danışmanlık ve pedagoji eğitimi sonrası öğretmenlik görevlerini üstelenme hakkını kazanıyorlar.

İslâmî İlimler Fakültesi'nin programı, Türkiye ve Mısır gibi bu konuda önemli mesafeler kat etmiş ülkelerdeki benzerleri incelenerek ve Avrupa'nın şartları dikkate alınarak hazırlanmış. Fakültede İslâmî İlimler Arapça, diğer sosyal bilimler ise Hollanda'ca öğretiliyor.

15.8.1.2 Diller ve Medeniyetler Fakültesi

Dil ve medeniyet arasındaki sıkı bağ bilinen bir gerçek. Eylül 2001'de kurulan Diller ve Medeniyetler Fakültesi, özellikle İslâm dünyasındaki diller, kültürler ve medeniyetler üzerinde araştırmalar yapmak için kurulmuş bir eğitim birimi. Ve bu alanda yetkin uzmanlar yetiştirmeyi amaçlıyor. Eğitimin ilk aşamasında Arapça ve Osmanlıca dilleri ile bu dillerle bağlantılı başlıkları içeren bir müfredat uygulanıyor. Okuldan mezun olanların tercümanlık, kültürler arası iletişim uzmanlığı, azınlıklar dili uzmanlığı ve dil öğretmenliği gibi alanlarda çalışmaları mümkün. Eğitim dili, bölümlere göre değişiyor, ama temel dil Hollanda'ca olarak aklıyor.

15.8.1.3 İslâm Sanatları Fakültesi

İslâm Sanatları Fakültesi değeri pek yüksek olan, ancak günümüzde unutulmaya yüz tutan hat sanatı gibi İslâm sanatlarının, tüm özelliklerini ve bu bağlamda İslâm tarihindeki gelişmeleri öğretmeyi hedefleyen önemli bir birim. Fakültenin muhtelif bölümlerinde temel Arap dili eğitiminin yanı sıra, hat sanatı, İslâm Mimarisi, Minyatür ve seramik branşlarında dersler veriliyor. İnançla sanatın birleştiği noktada ortaya çıkan ürünler, sadece İslâm coğrafyasında değil, bütün dünyada büyük ilgi görüyor. Özetle bu fakülteden mezun olan öğrenciler bütün Avrupa'da, özellikle mimari ve sanat dallarında, çok geniş iş imkanlarına sahip olabilmekteler. Eğitim dili İngilizce'dir.

15.9 ENSTİTÜLER

15.9.1 İslâm Enstitüsü (ISIN)

1999 yılında kurulan bu enstitünün temel amaçları, İUR'de öğrenim görmek isteyip de yeterli altyapıya sahip olmayan öğrencilerin hazırlanması, öğrenci ve diğer ilgilenenlere Arapça ve Hollanda'ca dil kursları verilmesi ve İUR'da öğrenim görmek isteyip de yeterli ön dip-

loması olmayan kimselerin yeterlik sınavına (Colloquium Doctum) hazırlanmasıdır.

15.9.2 Araştırma Enstitüsü

İUR'nin önemli akademik birimlerinden biri olan Araştırma Enstitüsü, mastır ve doktora çalışmalarının yapıldığı ve koordine edildiği birimdir. Bunun yanı sıra Enstitü, hem teorik, hem de Üniversitenin amacı kapsamındaki alan araştırmalarını da yürütmektedir. Bu mayanda Hollanda'da yaşayan Müslümanların dîni ve sosyo-kültürel problemlerini çözecek önemli araştırma projeleri enstitüye mensup araştırmacılarca yürütülüyor.

Üniversite ayrıca, Araştırma Enstitüsü bünyesinde kurulacak bir ekiple çok yakın gelecekte akademik bir dergi yayımlamayı ve Üniversite bünyesinde yürütülen araştırmalar ile akademisyenlerinin bilimsel eserlerini neşretmeyi planlıyor.

15.9.3 Kırâat Enstitüsü

Hollanda, farklı toplumlardan bir araya gelen, renkli bir mozaik. Rotterdam İslâm Üniversitesi bu gerçekliğin çok farkında. Ve kurumsal yapılanmasını da buna uygun bir biçimde geliştiriyor. Ülkede yaşayan Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm kırâatindeki çeşitliliği ise ayrı bir realite. Bu bilgi ışığında faaliyete başlayan ve dünyada pek az örneği bulunan Kur'ân-ı Kerîm Kırâatleri Enstitüsü, kırâat konusunda özgün bir eğitim vermeyi amaçlıyor.

Bu sürecin en önemli başlığını ise birbirinden muteber kaynaklar kullanılarak verilen, kapsamlı bir kırâat eğitimi oluşturuyor. İslâmî İlimler Sertifika Programı

Rotterdam İslâm Üniversitesi İslâmî ilimler alanındaki temel kaynaklar bakımından zengin bir kütüphaneye sahip. Ancak sosyal bilimler alanındaki eserler konusunda aynı kütüphane zenginliğine sahip olmadığı da bir gerçek. Ne var ki günden güne bu alandaki eksiklerini gidermek için çaba sarf ediliyor.

Diğer yandan üniversite çeşitli bilimsel faaliyetlerin yanı sıra, Arapça ve Hollanda'ca dil kursları ile bu yıl ilk kez halka yönelik Kur'an Okulu'na ve iki sene süreli bir "İslâmî İlimler Sertifika Programı"na da işlerlik kazandırmıştır.

Ayrıca İUR akademik kadrosu tarafından verilen haftalık konferanslar da halkımızın yoğun ilgisiyle karşılaşıyor.

Üniversite elbette bu faaliyetlerini, bir İslâm ülkesinde görev yapan yerel bir eğitim kurumunun rahatlığında gerçekleştirmiyor. Bu çalışmalar Avrupa medeniyetinin göbeğinde, Hollanda gibi yerleşik kanaatlere sahip bir ülkede yürütülüyor. İslâm Üniversitesi bu zorlu ortamda, inandığı dinin yüz akı kurumlarından biri olarak dimdik ayakta duruyor.

Öğrencilerine imkanların en iyisini sunmak isteyen ve bu anlamda uzun yıllar bir üniversite kampusünün hasretini çeken kurum, Ağustos 2003 tarihi itibariyle gençleri eğitime cezp edecek nitelikte, muhteşem bir kampus binasına kavuşmuş durumda.

Yıllar süren büyük fedakarlılarla gelişen bu kurum, iyi eğitimli öğrencileri ve kapsamlı araştırmalarıyla artık İslâm'ın gür sedasını Avrupa'dan dünyaya duyurmaya hazır durumda. Elbette karanlığa bir mum yakarak aydınlığın bir parçası olmayı kabullenmiş fedakar yüreklerin destekleriyle.

Geçen elli yıl zarfında Müslüman ve Müslüman olmayanlar göçmenler, Hollanda'nın kalkınmasında ve ilerlemesinde çok önemli rol oynamışlardır.

Hollanda'da yaklaşık 900.000 Müslüman yaşamaktadır. Bunlardan bazıları doğrudan Hollanda vatandaşı iken bazıları henüz vatandaş statüsünde değildir. Ve bu sayı gittikçe artmaktadır. Müslümanlar artık Hollanda'nın sosyal, ekonomik ve siyasal hayatına derinden iştirak etmekteler.

Rotterdam İslam Üniversitesi, kısaltılışı İUR, 1997 yılında, Hollanda'da ikamet etmekte olan Müslümanlar tarafından, Hollanda toplumuna akademik bir katkı amacı ile kurulmuştur.

İUR, Hollanda'daki Müslüman azınlık ile Hollanda toplumu arasında bir entegrasyon köprü görevi üstlenmiştir.

Bir bilimsel kurum olarak İUR Avrupa'da ve özellikle de Hollanda'da yasayan Müslümanları İslam dini hakkında bilgilendirmeye veya daha fazla bilgi sahibi olmalarına gayret etmektedir. Bunun yansıra İUR, Müslüman olmayanlara İslam Dünyasının kültürü ve dini hakkında akademik seviyede bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.

Hollanda'daki Müslümanların çoğu göçmenlerden oluşmaktadır. Bu insanlar eğitim, iş, gelir ve sağlık olmak üzere önem arz eden hemen hemen bütün alanlarda geri kalmış durumdadırlar.

Hollandalı Müslümanlar, pasif birer göçmen olmaktan ziyade, toplumunun kendi hak ve yükümlükleri olan sorumlu bireyleri olmak istemektedirler.

İUR, Müslümanların hem kendi kültürlerini serbestçe geliştirmeleri hem de Hollanda toplumunun sorumlu bir ferdi olarak yaşamalarını sağlayacak katkıda bulunacaktır. Hollanda toplumunun refahına katkıda bulunmak için İUR'nin aşağıdaki dört önemli görevini belirtmek isterim:

Entegrasyon ve diyalog

Entegrasyon asimilasyon olarak yorumlanamaz. Gerçek bir entegrasyonun icrası ancak İUR gibi bir eğitim kurumu aracılığı ile mümkündür. Şimdilerde göçmen Müslümanlar, bilhassa üçüncü nesil, yeni Avrupa'ya pozitif bir katkıya hazır şekilde, değişen şartlara ayak uydurarak önemli adımlar atmışlardır.

Avrupa'da Müslümanların varlığı bir zenginlik kaynağıdır: Bu varlık manevi hayatin yansımalarına, dini ve kültürel çoğulculuğa katkıda bulunmaktadır. Daha geniş açıdan bakıldığında, Müslümanlar, anlam, ahlak ve sosyal adalet gibi konularda toplumu sorgulayan herkesin tabii müttefiki durumundadırlar.

Gerçek bir entegrasyon ancak karşılıklı değer ve görüşlerin saygıya dayandığı diyalog ile mümkündür. Diyalog, özellikle bilimsel verilere dayalı dinler-arası bir diyalog, İUR'nin bu yeni binasında gelecek yılın üzerinde önemle duracağı konularından birisidir ve İUR bilimsel

verilerden yola çıkarak Müslümanların entegrasyon işlevi ile ilgili tartışmalara katılacaktır.

Burada bazı önemli hususlara değinmek isterim:

Bir Müslüman, ister bu ülkenin vatandaşı olsun isterse göçmen konumunda, kendisini içinde yasadığı ülkenin hem moral hem de sosyal değerlerinin bir parçası olarak görmelidir ve yaşadığı ülkenin kanunlarına saygılı olmalıdır.

Tabiatında laik (seküler) olan Hollanda anayasası Müslümanlara dinlerinin temel vecibelerini yerine getirmelerine izin vermektedir.

Müslümanlar kelimenin tam anlamıyla kendilerini bu ülkenin vatandaşları olarak görmelidirler ve sosyal, idari, iktisadi ve siyasi hayata (kendi öz değerlerini de göz önünde tutarak) iştirak etmelidirler.

Bir bütün olarak Hollanda anayasasında, Müslümanların veya vatandaşların kendi dinlerine göre uyum içinde olmalarına herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Müslümanlar, kendi temel dini görevlerini yerine getirdikleri sürece, dünyanın herhangi bir yerinde yaşıyor olabilirler. Prensip olarak, İslam hukuku batı ülkelerinde yaşamakta olan Müslümanları yaşamakta oldukları ülkelerin kanunu düzenlerine saygılı olmalarını ve riayet etmelerini emreder.

Kuran'da sabit olan kişinin dini hakları ile Batı'nın İnsan Hakları Deklarasyonunda vücut bulan insan haklarının özü arasında bir tezatlık yoktur.

Normların ve değerlerin küreselliliği

İktisadi küreselleşmenin de bazı ülkelerde var olan kültürler ve inançların standartlar ve değerler sistemleri üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu etki, İnsan Hakları Küresel Deklarasyonu ile standartlar ve değerler sistemleri arasında gerginliğe yol açabilir. Hatta bu etki, karşılıklı özgürlükler ile bu deklarasyonda formüle edilen insan hakları arasında çatışmalara bile yol açabilir. Her ne yerde Müslümanların varlığı söz konusu olduğunda Batı, özellikle demokrasi ve dini hürriyetler arasındaki gerilimi ön plana çıkarmaktadır.

Bizler, tek tanrılı dinlerin ortak değer ve normlara haiz olduklarını söyleyebiliriz. İslam dinine göre, her zaman korunum altında tutulması gereken, insanlık için beş temel değer bulunmaktadır. Bu beş temel değer şunlardır: hayat, akıl, aile, mülkiyet ve din. İslamiyet bu temel insani değerleri korumakta ve bu değerlerin öyle veya böyle bir şekilde gasp edilmesini yasaklamaktadır.

Normlar, kabul edilebilir en azami seviyedeki bir yaşam için gerekli olan bu beş temel değerin korunmasına temel alan bütün aktivitelerden ve durumlardan oluşur. İslamiyet ve diğer dinler, insan oğlunun bu temel değerler olmaksızın yaşayamayacağını inanırlar. Bireyler ve devletler, bu değerleri korumakla veya en azından bu temel değerlere saygılı olmakla yükümlüdürler. Bu temel değerler sadece eğitilmiş insanlar arasında yaşam bulabilirler. Bu da, eğitimin ve bilginin gerçekten acil bir ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. Rotterdam İslam Üniversitesi, bu alanda ki katkılarının yanı sıra içinde yaşadığımız bu toplumun ortak problemlerinin çözümünde de katkıda bulunabilir.

Hollanda'da İmamlık Eğitimi

Başta eğitimi olmak üzere İmamlık ile ilgili diğer konular politika yapımcılarının öncelikleri arasında bulunmaktadır. Hollanda eğitim ve öğretimi dünyası içerisinden, doksanlı yıllarda öğretmenler için bir İslam eğitim ve öğretimi proğramı başlatılmıştır. Bu konudaki tartışmalar, Hollanda camilerinde çalışan veya çalışacak olan yabancı imamların, Hollanda'da mı yoksa geldikleri ülkelerde mi eğitilecek olmasına odaklanmaktaydı. Burada bu konuya temel teşkil eden düşünce, Hollanda'daki bir imam eğitim projesinin camilerdeki geleceğin imamlarını bir Batılı görev anlayışı ile hazırlayacağı beklentisidir. Bizim bu üniversitede sunmakta olduğumuz dersler akademik seviyede olup, Hollanda'da hali hazırda yaşamakta olan genç nesillere uygulanabilir bir proğramı oluşturmaktadır. Bu konuda Rotterdam İslam Üniversitesi, bu yeni binasında hayata geçirmek üzere, akademik seviyedeki bir çekirdek İmam Eğitimi Müfredatı proğramını hazırlamış bulunmaktadır.

Hollanda'ca dil bilgisi İmam Eğitimi için çok önemli bir husustur. Üniversitenin bütün eğitim ve öğretim kadrosu, rektörü de dâhil olmak üzere ve bütün öğrencileri Hollanda'ca öğrenmektedirler.

Çatışma halli Problemlerin Çözümü İçin Referans Enstitü

Rotterdam İslam Üniversitesi, bütün Hollanda toplumunun pek çok çatışma halli problemlerinin çözümü için referans bir enstitü olabilir. Bildiğiniz gibi, Hollanda toplumu içinde ve bilhassa Müslüman Hollanda Cemaatleri arasında, pek çok dini ve sosyal meseleler bulunmaktadır. Rotterdam İslam Üniversitesi bilim adamlarıyla, bu konudaki problemlerin çözümünde ve Müslümanlarla ve İslamiyet ile ilgili pek çok sorunun cevaplanmasında büyük katkılar yapabilir.

Sonuç olarak, beraberce yaşamaya giden yol sanki bir mayınlı tarlaya benzer, fakat biz entegrasyona giden bütün yollara açığız. Barış, diyalog ve entegrasyon eğitime, değer ve yargıların ortak birleşimine ve ortak çalışmaya bağlıdır.

16 OSMANLI MODELİ AMMA OSMANLI DEVLETİ DOĞUDA NASIL BİR İDARÎ NİZAM TESİS ETMİŞTİ?

Hükümetin, Kürt sorununun çözümüne ilişkin yürüttüğü "Demokratik Açılım" çalışmasını desteklediklerini söyleyen Paris Kürt Enstitüsü Başkanı Nezan, "*Çözümü en uygun model Osmanlı modeli*" dedi... Ancak açıkladığı Osmanlı Modeli değil belki bölücü bir model. Maalesef Türkiye'de Osmanlı Modeli hem Kürtçüler ve hem de aşırı Türkçüler tarafından yanlış yorumlanıyor. Nasıl mı? İnceleyelim:

Evvela: Osmanlı Devleti'nin idarî yapısının temelini kaza, sancak ve eyâletler teşkil ediyordu. Ancak Osmanlı Devleti, mutlak bir merkeziyetçilikten tamamıyla uzak bir anlayışa sahipti ve idaresi altına aldığı bölge ve cemiyetleri, çeşitli özelliklerine göre farklı idare tarzlarına tabi tutuyordu. Yani eyalet ve sancakların İstanbul'a olan bağlarında ayrı ayrı statüler söz konusuydu. İşte Osmanlı Devleti, Çaldıran Zaferi'nden sonra Doğu Anadolu'da Diyarbekir merkez kabul edilerek Musul, Bitlis, Mardin ve Harput da dâhil olmak üzre bütün Doğu Anadolu'da gayet geniş bir eyâlet meydana getirmişti. Kanunî Süleyman devrinde yeni bir düzenleme yapılarak Van'da ayrı bir eyâlet daha teşkil olundu[149].

Doğu Anadolu'daki sancakları, idare tarzı açısından, her iki eyâlette de, üç ana guruba ayırmak mümkündü. Bunları kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

Birinci gurup, klasik Osmanlı Sancakları şeklindeydi. Yani Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde tatbik edilen idare usulu burada da cari idi. Sancakbeyleri doğrudan merkezden tayin olunurlardı ve herhangi bir imtiyaza sahip değillerdi. Bu sancaklar tımar sistemine dâhildi. Diyarbekir ve Van eyaletlerindeki bu tür sancaklar, umumiyetle aşiret yapısı kuvvetli olmayan yerlerde teşkil edilmiştir. Diyarbekir Eyâleti'nde merkez Amid, Harput, Hasankeyf, Akçakale, Sincar, Zaho, Ergani ve Çemişkezek sancakları ile Van Eyaleti'ndeki Erciş ve Adilcevaz sancakları, bu tür sancakların başlıca örneklerini teşkil ederler.

---

149 Kodaman, 12 vd.

İkinci gurup, Yurtluk ve Ocaklık tarzındaki sancaklardır. Fetih esnasında bazı beylere hizmet ve itaatleri karşılığında, devamlı olarak sancak ve has şeklinde tevcih edilmiştir. Bunlara Ekrâd Sancakları da denir. Bunlar klasik Osmanlı sancaklarından farklıdırlar. Zira sancakların idaresi genellikle bölgeye eskiden beri hâkim olagelen nüfuzlu, eski mahallî beyler ve hânedanlara terk edilmiştir. Hayat boyu sancakbeyi olan bu idareciler vefat ettiğinde, yerlerine oğulları veya diğer yakınlardan biri geçmektedir. Devlete ihânet ettikleri takdirde değiştirilebilmektedirler. Seferde Beylerbeyi'nin hizmetine girmekle mükellefdirler ve bu memleketlere merkezden kadı tayin edilir. Arazileri tımar nizamına tabi'dir. İmtiyazlı sancaklar da diyebileceğimiz bu sancaklardan Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı 13 ve Van Eyaletine bağlı olarak da 9 adet mevcut idi. Çermik, Pertek, Kulp, Mihrani, Siirt ve Atak Diyarbekir'e bağlı bu tür sancaklardandırlar. Müküs ve Bargiri de Van'a bağlı bu tür sancaklardandırlar.

Üçüncü gurup ise, Hükümet adı verilen sancaklardır. Bunların idâresi, fetih esnâsında gösterdikleri hizmetlerden dolayı tamamen yerli beylere terk edilmiştir. Sancakbeylerinin tayinine merkezî idare asla karışmaz ve ellerine verilen ahidnâmeler gereğince, bunlar azl ve nasb edilemezler. Arazisinde tımar nizamı cari değildir. Dâhildeki bazı konularda müstakil olan bu bölgeler, hariçte yani askeri, kazaî ve siyasi alanda bölgedeki Osmanlı beylerbeyine tabidirler. Diyarbekir eyaletinde Hazzo, Cizre, Eğil, Tercil, Palu ve Genç sancakları; Van Eyaletinde ise, Bitlis, Hizan, Hakkâri ve Mahmude sancakları bu mahiyette Osmanlı Sancaklarıdır[150].

Kısaca özetlediğimiz bu sistem, daha ziyade Doğu Anadolu uygulana gelmiştir. Sebebi bu bölgede daha önce müstakil veya İran'a bağlı beylerin fetih esnasında Osmanlı Devleti'ne sadakat göstermeleri ve en önemlisi de, hem itikadî açıdan ve hem de amelî açıdan, Osmanlı Devleti ile aralarında herhangi bir farkın bulunmamasıdır. Başlangıçta hizmet ve sadakat karşılığı verilen bu sancakların durumu, daha sonra ailelerin tasarrufuna bırakılmış ve Tanzimat dönemine yani 1840'lara kadar bu hal aynen devam etmiştir.

---

150 Kodaman, 13 vd.

İkincisi; Kürtçülerin yanlış yorumladıkları ikinci ve üçüncü kısım sancakların durumudur ve özellikle de üçüncü kısma ait yorumları tamamen yanlıştır. Öncelikle şunu ifade edelim ki, yukarıda verilen bilgiden anlaşıldığı gibi, ikinci ve üçüncü kısımdaki sancaklar Diyarbekir Eyaletinin sadece % 20'sini bile teşkil etmiyordu. Üçüncü kısım ise sadece % 3'ü bile değildi. Nitekim bu manadaki sancaklar, Bitlis ve Hakkâri hariç, bugün bile birer kaza durumundadırlar. İkinci önemli nokta burada uygulanmayan sadece Kanun-ı Osmanî tabir edilen mahalli konulara ve özellikle de belediyeye ait kanunlardır. Genel hukuk sisteminde yani İslam Hukuku konusunda tamamen devlete bağlıdırlar ve kadılar devlet tarafından tayin edilirler. Elimizde bu beyler ile alakalı beratlar mevcuttur. Bunu okuyan her tarihçi bunu rahatlıkla anlayabilir.

Üçüncüsü; Aşırı Türkçülerin yanlış yorumlarıdır. Onlar da bunların Kanun-ı Osmanî dışında tutulmalarını ve yerel idareye ait bazı yetkilerde müstakillik tanınmasını, tamamen bağımsızlık manasında bir istiklal diye anlamışlardır. Hâlbuki Kanun-ı Osmanî sadece % 15'i bile bulmayan bazı mali, idari ve askeri konulara aittir. Asıl hukuk sistemi şer'-i şerif tabir edilen İslam hukukudur. Bu grup da öylesine aşırılık içindedir ki, benim Diyarbekir Eyaleti Kanunları ile alakalı tebliğimi anlayamadıklarından dolayı neşretmeyecek kadar cahilce ve kabaca davranmışlardır.

Bugün doğu ve güneydoğudaki çözümü konusunda gayret içinde olan kurumların, bu iki hataya da düşmemeleri için bu makaleyi kaleme aldım ve aşırılıklara dikkat çekmeye çalıştım.

17 SA'DEDDİN TEFTAZANİ VE OSMANLI MEDRESELERİ

17.1 HAYATI

İslam âlimlerinin en büyüklerindendir. İsmi, Mes'ud bin Ömer'dir. 1322 (H. 722) senesinde Horasan'da Nesa civarındaki Teftazan kasabasında doğdu. 1839 (H. 792)de Semerkant'ta vefat etmistir.

İlmini Kutbüddin Razi ve Adudüddin-i ici'den öğrendi. Tefsir, hadis, fıkıh ve akaid bilgilerinde zamanının en büyük âlimiydi. Yüzlerce talebe yetiştirmiştir.

Timur Han'ın hizmetinde bulunmuş ve bu Cihangir tarafından pek çok hürmet ve tazime nail olmuştu. Timur Han ile birlikte seferlerde bulunmuş, nihayet Timur Han tarafından Semerkand'a gönderilmişti.

Teftazani'den evvel, Moğolların İslam beldelerine saldırıp, istila ederek her tarafı yakıp yıkmaları, binlerce Müslümanı ve İslam âlimini şehit etmeleri neticesinde ilimde de bir duraklama olmuştu. Böylece İslam medeniyetine bir ara verilmiş ve İslam memleketlerinde ilim ve âlim hemen hemen kalmamış gibiydi. Teftazani ilme dair çalışmalarıyla, yetiştirdiği talebeleriyle ve yazdığı kıymetli eserlerle İslam bilgilerinin unutulmasını, yok olmasını önlemiş ve böylece yeniden canlandırmıştır.

Tefsir, hadis, fıkıh, akaid ve diğer ilim dallarında çok kıymetli eserler yazmıştır. İlim ehli tarafından onun bu eserleri devamlı okunmuş, incelenmiştir. Kitapları şerh, haşiye (açıklama) denilen izahlarla dünyanın her tarafına yayılmıştır. Böylece ilimde yeniden âlimler yetişmiş ve kitaplar yazılmıştır. Bu sebeple Teftezani ile İslam âlimleri devri iki kısma ayrılıp, kendisinden evvel gelmiş olanlara, "Mütekaddimin", sonra gelenlere"Müte'ahhirin" adı verilmiştir.

Bir ara Anadolu'yu ziyâret etmiş, Osmanlı âlimleriyle görüşmüş, aralarında ilmî çalışmalar ve incelemeler olmuş, o târihten îtibâren kitapları Osmanlı ilim müesseselerinde de okunmaya, Osmanlı âlimle-

ri tarafından eserlerine şerh, hâşiye (açıklama ve îzâh)ler yapılmağa başlanmış, eserleri üzerinde çalışılmıştır.

Eserleri: Edebî ilimleri içine alan Telhîs kitabı üzerine yazdığı Mutavvel ve Muhtasar isimli şerhleri, Akâid-i Nesefi Şerhi, Sadrüş-Şerîa'nın Tenkîh kitabına şerhi olan Telvîh kitabı, kelâm ilminde yazdığı Mekâsıd kitabı ve buna yaptığı şerhi çok kıymetlidir. Tefsirde Keşfü'l Esrâr ve Keşşâf Hâşiyesi, hadiste Hadîs-i Erbaîn Şerhi, Nahivde İrşâd-ül-Hâdî, ayrıca Tehzîb-ül-Mantık vel-Kelâm, Serhü'ş-Şemsiyye, Şerhü'l-İzzî, Fetâvâ al-Hanefiyye, Sekkâkî'nin Miftâh Şerhi, Şerhi Hudbet-il Hidâye'si ve daha birçok eserleri vardır. Keşfü'l-Esrâr tefsiri Farsçadır.

Teftezani Hazretlerinin Osmanlı Devletindeki ilk etkisi onun talebeleridir. Mesela Şeyh Bedreddin'in idamına fetvâ veren Sa'deddin Teftezâni'nin talebelerinden olan Herat'lı Mevlânâ Haydar'dır. 1420 yılında bu olay da kapatılmıştır.[151]

17.2 FATİH KÜLLİYESİ VE DİĞER OSMANLI MEDRESELERİNDE OKUTULAN İLİMLER VE DERS KİTAPLARI

Fatih Külliyesinin vakfiyesinde dersler açıkça yazılmamakla beraber, müderrislerin vasıfları yazılırken "başlangıç ve giriş bilimlerinde, aklî ve naklî bilimlerde benzeri az bulunan, tedris makamının ehliyetine sahip, ömrünü faydalı bilimleri tahsil etmeye vermiş" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Buna göre, Osmanlı medreselerinde okutulan dersler ve ders kitapları şöyledir: "Yirmili" ve daha yukarı medreselerde okuyabilmek için, öğrencinin, daha önceden temel gramer ve mantık derslerini almış olmaları gerekir. Bu derslerde; gramerin "Sarf" kısmında Emsile, Binâ, Maksud, 'İzzî ve Merah; "Nahiv" kısmında 'Avamil, İzhâr ve Kâfiye; Mantık kısmında Şerh-i Şemsiyye, Şerh-i Tavâli, Şerh-i Metali, Şerh-i İsagoci; Usul-ü Fıkıh kısmında da Telvih kitaplarını okuması gerekiyordu. Bu temeller üzerinde okutulan dersler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

---

[151] Rehber Ansiklopedisi, Sa'deddin Teftezani maddesi.

Değişik medrese kademelerinde okutulan dersler ve ders kitapları

[illegible] ADI	İLMİN ADI	DERS KİTAPLARI
YİRMİLİ	Belâgat	Mutavvel
	Kelâm	Hâşiye-i Tecrîd
	Fıkıh	Şerh-i Feraiz
OTUZLU	Belâgat	Şerh-i Miftah
	Kelâm	Hâşiye-i Tecrîd
	Fıkıh	Tenkih, Tavzih
	Hadis	Mesâbih
KIRKLI	Belâgat	Miftahu'l-Ulûm
	Fıkıh	Sadru'ş-Şerîa, Meşârik
	Usul-ü Fıkıh	Tavzih (Teftezânî)
	Hadis	Mesâbih (Bagavî)
ELLİLİ HÂRİC	Fıkıh	Hidâye
	Kelâm	Şerh-i Mevakıf
	Hadis	Mesâbih
ELLİLİ DÂHİL	Fıkıh	Hidâye
	Usul-ü Fıkıh	Telvîh
	Hadis	Buharî
	Tefsir	Keşşaf, Beyzâvî
SAHN-I SEMAN	Fıkıh	Hidâye
	Usul-ü Fıkıh	Telvîh, Şerh-i Adûd
	Hadis	Buharî
	Tefsir	Keşşaf, Beyzâvî
ALTMIŞLI	Fıkıh	Hidaye, Şerh-i Feraiz
	Usul-ü Fıkıh	Telvîh
	Kelâm	Şerh-i Mevâkıf
	Hadis	Buharî
	Tefsir	Keşşaf

17.3 OSMANLI MEDRESELERİNDE ESERLERİNİN ÖZELLİKLE OKUTULDUĞU İLİM DALLARI

Belâgat: Belâgat bilimlerinde okunan kitapların temelini Siraceddin Sekkâkî'nin (-1228) "Miftâhu'l-Ulûm" adlı eser teşkil eder. Bu eserin birinci bölümü sarf, ikinci bölümü nahiv ve son bölümü de meânî ve beyân bilimlerine ayrılmıştı. Bu esere Hatib el-Kazvinî (-1338) tarafından yazılan "Telhisü'l-Miftâh fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân" adlı şerh (veya İbni Hâcib'in aynı esere yazdığı muhtasar) bazen "Telhîs" bazen "Miftâh" olarak söylenegelmiştir. Bu eser, gerek şerh gerekse hâşiye olarak daha sonraki belâgat kitaplarının esasını teşkil etmiştir (gene belâgat kitapları arasında yer alan "İzâh" da Kazvinî'nindir). Sadettin Teftazanî'nin hem "Miftahu'l-Ulûm" şerhi hem de "Telhîs" şerhi vardır. Bu şerh » "Mutavvel" adını taşıyordu. Daha sonra bu şerhi kısaltarak » "Muhtasar" adını vermiştir.

Medreselerde "Şerh-i Miftâh" olarak okutulan şerhler Seyyid Şerif'in, Sadettin Teftazânî'nin veya Şeyhülislâm İbni Kemâl'inkidir. Bu, müderrisin seçimine bağlıdır.

Fâtih zamanında 30-35 akçe yevmiyeli medreselere, bu kademede okutulan kitabın adına izafeten "Miftah medreseleri" deniliyordu.

"Misbah": Sekkâkî'nin "Miftâhu'l-Ulûm" adlı eserine Seyyid Şerif Cürcânî tarafından yapılan şerh. Bu şerhe Osmanlı müderrisleri tarafından birçok şerh ve hâşiyeler hazırlanmış; eser, üzerinde yapılan çalışmalarla beraber Osmanlı medreselerinde en çok okunan kitaplardan biri olmuştur.

"Mutavvel": Eserleri yüzyıllarca Anadolu medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer Teftazânî'nin (1312-1390), Hatib Dımışkî'nin "Telhîsü'l-Miftâh kitabına yazdığı şerh olan "el-Mutavvel ale't-Telhîs" adlı eseri (Teftazânî'nin "el-Mutavvel ale'l-Miftâh" adlı eseri de var). Kur'ân'ın ifadelerinin güzelliğini en iyi açıklayan eser olarak bilinir. Bunun Seyyid Şerif Cürcânî (-1413), Ebu'l-Kâsım el-Leysî es-Semerkandî (1483) ve Siyâlkûtî (-1656) tarafından yapılan hâşiyeleri ve Hasan Çelebi (-1481) tarafından yapılan şerhi de meşhurdur. Abdünnafi İzzet Efendi (-1890) tarafından tercüme edildi.

"Muhtasar": Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer Teftazânî'nin belâgat bilimine dair eseri. Bu da medreselerde yaygın olarak okutuluyordu.

Mantık: Mantık alanında medreselerde okutulan ders kitapları şunlardı: "Îsagoci", "Kavli Ahmed", "Fenarî", "Kara Davut", İsfehanî'nin "Şerh-i Tevâli"si, "Seyyid İmad", "Tehzîb", Mirzacan Hâşiyeleri, "Kutbuddin", "Şemsiye". "Hüsam", Şerhi'l-Usâm "İsagûcî": Porphyrios'un "Eisagoge" adlı eserinin İslâm dünyasında tanınmış şekli. Mîr İsagûcî Esîrüddin el-Ebherî'nin (-1266) mantık üzerine yazdığı "er-Risâletü'l-Esiriyye fi'l-Mantık" adlı ve mantığın tüm konularını kapsayan, medreselerde okutulan 8-10 sayfalık kitabı. Birçok şerh ve hâşiyeleri vardır. Molla Fenarî'nin "Şerh-i Îsagoci"si "Fenarî" diye şöhret bulmuştur.

"Fenarî": "Molla Fenarî" diye bilinen Mevlâna Şemsettin Fenarî'nin (1315-1431) İsagûcî üzerine bir günde yazdığı şerhtir. Genellikle kıyas konusunu işler. Bunun birçok şerhi ve hâşiyesi yapıldığı gibi, Osmanlı medreselerinde uzun süre ders kitabı olarak da okutulmuştur.

"Şerhu Metâli'": Selçuklu müderrisi Kadı Siraceddin Mahmut Urmevî'nin (1198-1283) "Metâliü'l-Envâr" adlı eserin şerhi. Bu esere Şemsettin İsfehanî (-1289), Kadı Beydâvî, Seyyid Şerif Cürcânî, Şemsettin Sivasî (-1597), Kutbuddin Muhammed Râzî (-1364), Hacı Paşa ve Yanyalı Esat Efendi'nin şerhleri ile Kara Dâvûd b. Kemal'in (-1541) hâşiyeleri meşhurdur. Bunun da hâşiyeleri vardır: "Hâşiye alâ Kara Davud min el-Mantık". Osmanlı medreselerinde okutulan Seyyid Şerif'in şerhi ve Kara Davûd'un hâşiyesi idi.

"Şerhu'ş-Şemsiyye": Nasîruddinin Tûsî devrinde yaşayan ve "Kâtibî" diye bilinen Necmeddin Ömer Kazvinî'nin (-1293) mantığa dair yazdığı ve Hoca Şemsettin Muhammed için yazıldığından dolayı onun adı verilen, çok sistematik "Şemsiyye" adlı kitabın Mevlana Kutbüddin Şirâzî (-1364) tarafından yapılan şerhi (bu kitap aynı zamanda "Kutbuddin" veya "Şerh-i Kutub" diye de biliniyordu). Bu konuda Seyyid Şerif Cürcânî ve Teftazânî şerhleri de meşhurdu. Mantığın "tasavvurat" ve "tasdikat" konularına ait olan esere Bursalı Ahmet Sıtkı Efendi'nin (-1894) Şerhi basılmıştır.

"Kavl-i Ahmed": Fenârî'nin mantık kitabı. Ayrıca büyük Osmanlı âlimlerinden Taşköprüzâde Ahmet Efendi'nin (-1528) mantığa dair "el-Câmi fî'l-Mantık" adlı eseri de olabilir.

"Hüseyniye": Amasyalı Hüseyin Şah Çelebi (-1512) tarafından hazırlanan ve münazara adabından bahseden bir eser idi. Bunun hâşiyeleri de yaygındı.

Gene mantığa bağlı bir dal olarak gelişen âdâb (tartışma usulü) konusunda da Kara Hâşiye-i Mesud, Mîr Ebu'l-Feth gibi kitaplar okutuluyordu.

Mantık alanında okutulan diğer kitaplara da "Seyyid İmad", "Şerh-i Yusufiyye" (Kıyas konusunu işleyen manzum mantık), mantığın ayrı ayrı konularında yazılmış "Tasavvurat", "Tasdikat" ve "Tehzib" örnek verilebilir

Kelam ve Akâid: Kelâm dersinde ALLAH'ın varlığını ispat, peygamberlik, imamet, mead (öldükten sonra tekrar dirilme), bilgi, araz, cisimlerin oluşumu, vücud, vücub, imkân, vahdet, çokluk, teklik, metafizik gibi konular işleniyor ve doğal olarak bu konularda birçok tartışmalar oluyordu. Osmanlı Devletinin yükselişi döneminde kelâm konularına büyük önem veriliyor, Gazâlî ile İbni Rüşd arasında bazı kelam konularında yapılan tartışmalar Ali Tûsî, Hocazâde ve Muslihiddin Mustafa gibi bilginler arasında tekrar tartışmaya açılıyor; "Hâşiye-i Tecrîd" kitabı medreselerin temel ders kitabı olarak kabul ediliyordu.

Kelâm derslerinde genellikle akâid kitapları okutuluyordu. "Akâid" ("akide"nin çoğulu), bir müslümanın inanç temellerini anlatmaktadır. İslâmiyetin varlık ve bilgi anlayışı; ALLAH'a, meleklere, ALLAH'ın kitaplarına, peygamberlerine ve kadere iman konuları; velâyet, keramet, mi'rac, hilafet, imamet, içtihat gibi konular işleniyordu.

Kelâm konusunda "Celâl", "Halhalî", "Hayalî", "Seyâlkûtî" ve "Abdurrahman" (Müeyyedzâde Abdürrahman Efendi'nin (1456-1516) kelam risalesi) adlı kitaplar okutuluyordu.

Ayrıca Hızır Bey Çelebi'nin (-1458) "Kaside-i Nûniye"si de manzum olduğu için birçoklarınca ezberleniyordu. Bunun birçok hâşiye ve

şerhi arasında Hızır Bey'in öğrencisi "Hayalî" tarafından yapılan şerhi meşhur idi. Sirâceddin Ali Ûşî'nin (-1180) gene "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" akidesine göre yazdığı "Bedü'l-Emâlî" adlı Emâlî Kasidesi de en çok şerhedilen ve ezberlenen eserlerden biriydi.

"Tecrîd-i Kelâm": Şia'nın İmamiye koluna mensup Nasîrud-din Tûsî (-1273) tarafından yazılmıştı. Bu esere Şemsettin Mahmut b.Abdullah İsfehânî'nin (-1345) yaptığı şerh ("Şerhü't-Tecrîd"), ve özellikle bu şerhe Seyyid Şerif Cürcânî'nin yaptığı "Hâşiye-i Tecrîd"denilen eser o kadar çok meşhur idi ki, Osmanlı medreselerinden bu eserin okutulduğu kademeye "Hâşiye-i Tecrîd" medreseleri deniyordu. Kelâm konusunda okutulan temel ders kitabı bu idi. Bu hâşiyeye de gene birçok Osmanlı bilginleri açıklamalar getirmişlerdir.

"Şerh-i Mevakıf": Kadı Adûdiddin İcî (1300-1355) tarafından yazılan ve hemen her fenden bahseden "el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm" ("Akâid-i Adûdiye") adlı bu kitabın Seyyid Şerif Cürcânî (1339-1413) tarafından yapılan Şerhi, "Şerhu'l-Adûdiye" adıyla medreselerin üst seviyelerinde yaygın olarak okutulmuştur. Altı bölümlü, aşağı yukarı 1000 sayfalık büyük bir eser idi. Bu esere, Celâleddin-i Devânî tarafından yapılan "Şerh-i Akâid-i Adûdiye" de meşhur idi. Bunun hâşiyeleri "Celâlî Hâşiyesi", "Akâid-i Molla Celâl" veya sadece "Celâl" diye biliniyordu.

"Akâid-i Nesefî": İmam Maturûdî'nin öğrencisi Ömer b. Muhammed Nesefî (-1142) tarafından yazılan Hanefî akaid kitabı. Metnin aslı ve özellikle Sa'dettin Teftâzânî tarafından yapılan şerhi, Osmanlı medreselerinde yaygın olarak okutuluyordu.

"Hayâlî" veya "Şerh-i Hayalî": "Akaid-i Nesefiye" Şerhine, Fâtih devri âlimlerinden "Hayâlî" diye bilinen Şemsettin Ahmet b. Mûsâ İznikî'nin (-1481) yaptığı hâşiye, yüzyıllarca yüksek âlimler ve medrese öğrencilerinin elinde ders kitabı olarak dolaşmıştı. Ayrıca bunun da Kilisli Abdullah, Dede Cengî Efendi gibi, ana kitapları medrese öğrencilerinin ezberleyeceği şekilde düzenleyen eğitimcilerce hâşiyeleri hazırlanmıştı.

"Tevâli'-i Envâr": Kadı Beydâvî (-1286) tarafından yazılan bu esere de -Nesefî'nin kitabında olduğu gibi- Şemsettin Mahmut

İsfehânî'nin şerhi, bu şerhe Cürcânî'nin hâşiyesi çok meşhur idi ve medreselerde bu hâşiye okutuluyordu.

"İrşâd": İbni Mukrî'nin (1353-1434) Şâfiî fıkhı üzerine yazdığı ve yüzyıllarca elden ele dolaşan, üzerinde birçok çalışmalar yapılan kitabı.

Kelam konusunda yukarıda sayılanlara ek olarak İmam Fahreddin Râzî'nin "Metâli'-i Aliyye"si, Sa'dettin Teftazânî'nin "Makâsıdü't-Tâlibîn" adlı eseri, "Tehzîb" gibi kitaplar.

İNDEKS

A

abdal, 113
Abdal, 112, 113
Abdalân-ı Rum, 113
Abdülhakîm Arvâsî, 14, 116
Abdülkadir Badıllı, 46
Abdülkâdir-i Geylânî, 14, 108, 110, 115, 116
Abdullah Cevdet, 86
Abdülmelik bin Mervan, 51
Adududdin El-Îcî, 26
Adudüddin-i ici, 160
Ahmed bin Hanbel, 12, 110
Ahmed Serhendî, 108
Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî, 60
Ahyar, 112
akaid, 160, 166
Akâid-i Nesefi Şerhi, 161
Akçakale, 157
Akkoyunlu, 105
Aktab, 112, 115
Alâüddevle Bey, 105
Alevî, 103, 113
Alevî Dedeleri, 113
Alevîler, 103
alevîlik, 104
Alevîlik, 103
alevî-sünnî diyalogu, 103
Ali Tûsî, 57
âlim, 26, 57, 69
Allah, 56, 57, 100, 109
Âlusi, 50, 59
Amerika, 95
Amid, 157
Anadolu, 56, 64, 89, 90, 103, 104, 105, 123, 124, 125, 126, 157, 160, 163
Annemarie Schımmel, 55
Ârâmîce, 51
Arap, 26, 95
Arapça ilimleri, 28
Aristo, 109
Aşere-i Mübeşşere, 117
aşırı yaşlılar, 20
askerler, 105
Atak, 158
Atatürkçülük, 89
Avamil, 161
Avrupa, 123
Âyet-in-Nur, 40, 45

B

baba, 113
Bargiri, 158
bâtıl, 10, 11, 31, 56, 57
bâtın, 29, 44
Bâtın, 30
Bâtınîlik, 44
Bâyezid-i Bistâmî, 110
bedi, 28
Bedî', 28
Bediüzzaman, 88, 90, 91
Bedîüzzaman, 12, 13, 14, 25, 26, 57, 58, 109, 110, 116, 117, 118
Bedîüzzaman Said Nursi, 12
Bekâ, 114
Bektaşi, 113
Bektaşi Babaları, 113
belâgat, 9, 28, 32
Belâgat, 28, 162, 163
belâgat ilimleri, 28
beldetün tayyibetün, 66
Beldetün Tayyibetün, 57, 69
beyan, 18, 20, 27, 28, 39, 58, 78
Beyân, 28, 39
Binâ, 161
Buda, 109
Bulgaristan, 123
Büyük Şecere, 85

C

Ca'fer-i Sâdık, 46, 47, 61
Çaldıran Zaferi, 157
câmia, 57, 69
cefer, 46
ceffâr, 46, 62
cefrî, 46, 62
Cehennem, 25
Celâl, 165, 166
Çemişkezek, 157
Çermik, 158
Cezbe, 114
Chartism, 73
cifir, 57, 65, 69
Cifir, 28, 46, 52, 57, 58, 61, 62, 68, 69
Cifir İlmi, 28, 46, 52, 58, 68
cifir ve câmia ilmi, 57, 69
cihâd, 18, 25
Cizre, 158
cumhuriyet, 12
Cumhuriyet, 12, 86
Cüz'-i ihtiyari, 15

D

derviş, 113
din, 11, 94, 157
Din, 94
Dinî hislerdeki çözülme, 94
Diyarbekir, 105, 157, 158
Diyarbekir Eyâleti, 157
diyet, 109, 111
Doğu Anadolu, 157

E

Ebced hesabı, 51, 56, 68
Ebced Hesabı, 46, 51, 52, 56, 58, 67
Ebced hesabının menşei, 52
Ebu Hanife, 110
Ebu'l-Aliye, 53
Edinburg Üniversitesi, 73
Edirne, 57
Edison, 111
Eğil, 158
ehl-i bid'at, 11
ehl-i bid'at, 10
ehl-i irşad, 13
ehl-i sünnet, 9, 11, 15, 20, 22, 27, 101
Ehl-i sünnet, 10, 17
Ehl-i Sünnete muhalefet, 9
Ekrâd Sancakları, 158
El-Cefr el-Kebir, 59, 62
El-Cefr ve'l-Câmi'a, 46, 47, 62
El-Cefr'ül-Ahmer, 47
El-Cefr'ül-Ebyad, 47
El-Fütûhât el-Mekkiyye, 62
El-Hallal, 59, 62
El-Kibrît el-Ahmer ve's-Sırr el-Ahdar ve'd-Dürr el-Cevher, 62
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 26
El-Müsned, 110
elyak kanunu, 65
emîr'ül-mü'minîn, 107
emr-i itibari, 15
Emsile, 161
Endülüs, 11
Enes ibn Malik, 18
Erciş, 157
Erdebil, 105
Erdebil sofu, 105
Erdebil Sofuları, 105
Ergani, 157
Ermeni, 122
Ermeniler, 122
Er-Risâlet'ül-Münîre, 58, 65, 70
Eş'ariye, 11
eslah kanunu, 65
esrar-ı gaybiye, 61
evliyâ, 108, 110
Evliyâ Silsilesi, 110
Evtad, 112, 113
Evtad-ı Erbaa, 112
eyâlet, 157

F

Fahreddin Râzî, 17, 29, 50, 59, 110
Fâtih, 56, 57

Fatih Külliyesi, 161
Faysal el-Tefrika beyn el-Islam ve al-Zındıka, 9
Fazlullah, 56, 57
Fazlullah Esterâbâdî, 56
Fenâ, 114
Fenarî, 164
Fener Patriği Gregorius, 86
ferîd, 13, 14, 111, 116
Ferîd makamı, 112
Fethullah Gülen Hoca Efendi, 14, 116
Fetret, 17, 19, 20, 22
Fetret Devri, 19, 20
fetret devrinde ölen insanlar, 20
fıkıh, 26, 29, 64, 160

G

Gavs-ı Geylânî, 110
gaybî, 15, 46, 49, 50, 61, 67, 69, 117
gayr-i Müslimlerin çocukları, 17
Gel-git akıllı ahmaklar, 20
Genç, 158
Güneydoğu meselesi, 96
gusûn, 29, 30

H

Hacı Bayram, 56
Haçlı Seferleri, 71
hadd, 29
Hadd-i muttala', 30
hadis, 18, 29, 33, 54, 69, 85, 91, 110, 111, 160
Hadis, 162
Hadîs-i Erbaîn Şerhi, 161
Hak Dini Kur'an Dili, 26
hakîm, 14, 116
Halhalî, 165
Halife, 108
haram, 30, 32, 33, 36, 37
Hariciler, 11
hârik'ul-âde insanlar, 109, 110
Harput, 157
Hasan, 115, 157
Hasan Halife, 105
Hasankeyf, 157
Haşir, 26
haşiye, 160
hâşiye, 161, 163, 165, 166, 167
Hâşiye-i Tecrîd, 162, 165, 166
Havâriç, 11
Hayalî, 165, 166
Hazret-i İsa, 21
Hazzo, 158
helal, 30, 33, 34
hesab-ı ebcedî, 58, 61
Hidâye, 161, 162
Hilafet-i Muhammediye, 119
hitabın fahvası, 35
Hızır Bey Çelebi, 165
Horasan, 113, 160
Horasan Erenleri, 113
Hristiyanların mazlumları, 21
hükmün menâtı, 36
Hükümet, 158
hulûl inancı, 56
Hurufçuluk, 56
Hurûfîlik, 44, 56, 57
hürûfîlik, 56
hurûf-u hecâ, 51
Hurûf-u Mukatta'a, 58, 59
Hüseyin, 58, 115
Hüseyniye, 165
Hz. Ali, 46, 47, 55, 57, 60, 69
Hz. Muhammed, 109
Hz. Ömer, 110
Hz. Peygamber, 100

I

İbarenin delâleti, 34
İbn Aşûr, 54
İbn Berrecan, 56
İbn el-Kayyım, 19
İbn Haldun, 46, 62
İbni Kemâl, 163
İbn-i Kemâl, 57, 64
İbrânîce, 51
ihtiyarlar, 22

ilim, 12, 13, 26
ilm-i cifir, 48
imâm, 107, 108
İmâm Ahmed bin Hanbel, 108
İmâm Birgivî, 108
İmâm Eş'arî, 108
İmâm Eş'ari, 29
İmâm Mâlik, 108
İmâm Mâtüridî, 29, 108
İmâm Rabbânî, 114
İmâm Şafi'î, 108
İmâm Şâfi'î, 110
İmâm Sîbeveyh, 108
İmâm'ül-Haremeyn, 29, 108
imâm'ül-Müslimîn, 107
imâmet-i kübrâ, 107
İmâmet-i suğrâ, 107
İmâm-ı A'zam, 108
İmâm-ı Buharî, 110
İmâm-ı Gazâlî, 20, 55, 57, 69, 110
İmâm-ı Rabbânî, 14, 108, 110, 116
imanı kurtarmak, 119
İmri-ül Kays, 9
İnsan, 108, 109
insanlar, 107, 108, 109, 110, 117
İran, 96, 158
ırkçı görüş, 95
İrşâd-ül-Hâdî, 161
iŞâret, 69
işaretin delâleti, 34
İşârî mana, 69
İşârî mânâ, 40
İşari tefsir, 40
İşârî tefsir, 41
İskoçya, 73
İslam Filozofları, 49
İslam Nazarî Hukuku, 32
İslâmın bayraktarlığı, 88
İslamolog, 71
İstanbul, 57, 58, 69, 157
İstanbul'un Fetih tarihi, 67
istidrâc, 90
isyan, 100
itaat, 86
İzhâr, 161
İzzî, 161

K

kader levhası, 57, 69
Kadı Beydâvî, 53
Kadisiye Harbi, 50
kâfir, 9, 10
Kâfiye, 161
Kahire, 100
Kahramanlar, 73, 74
Kalvinist, 73, 74
Kamus, 26
Kanunî, 64
Kanunî Süleyman, 157
Kara Dâvûd, 164
karine-i mania, 31
Kaside-i Celcelûtiye, 60
Kaside-i Nûniye, 165
Kâtip Çelebi, 58
katl, 117
Kavli Ahmed, 164
kaza, 157
kazâ, 57, 69
kaza levhası, 57, 69
Kazvinî, 163
kelâm, 26, 64
Kelâmcılar, 49
Kemâl Paşa-zâde, 64
Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi, 65
kerâmet, 49
Keşfü'l Esrâr, 161
Keşfu'z-Zünûn, 46, 47, 62
Keşşâf Hâşiyesi, 161
kinaye, 28
Kırklar, 112
Kitab'ül-Cefr el-Câm', 47, 60, 62
Kızılbaş, 105
klasik Osmanlı Sancakları, 157
Konfiçyüs, 109
küfür, 10
Kulp, 158
Kur'an, 26, 88, 90, 110, 117
Kur'ân, 57, 58, 65, 69, 70
Kurb-i nübüvvet, 114

Kurb-i vilâyet, 114
Kürt, 95
Kürtçülük, 12
Kurtubi, 29
kutb-ı a'zam, 13, 14, 111, 116
Kutbüddin Razi, 160
Kutub, 112
Kuvây-ı Milliye, 90

L

lafzan kat'î, 28
Lafzın Manaya Delaleti, 32
lafzındaki camiiyyet, 28
Laik düzeni yıkmaya çalışmak, 12
Lider, 107
Lübnan, 122
Lütfü Doğan, 12

M

Ma'nevî Liderler, 111
ma'âni, 28
Ma'ânî, 28
Mahmûd Efendi, 117
Mahmûd Paşa, 57
Makâsıdü't-Tâlibîn, 167
Maksud, 161
mâna-yı işâri, 45
manay-i sarîh, 34
manevî lider, 96
Mantık, 26, 161, 164, 165
mantuk, 37
marksist, 95
masum, 11, 21, 25
Mâturidiye, 11
mecaz, 28, 42
Mecmuatu'l-Ahzab, 60
mefhum-u muhâlif, 38
mefhum-u muvafık, 38
Mefhumu'l-muhalefet, 37
mefhûmu'l-muvafaka, 35
Mefhûmu'l-muvâfakat, 37
Mehdi, 56, 115, 116, 118, 119, 120
mehdîlik, 56
Mehmed Kırkıncı Hoca Efendi, 14, 116
Mektûbât, 88
Merah, 161
Mesâbih, 162
Meskûtün anh, 37
Mes'ud bin Ömer, 160
Metâli'-i Aliyye, 167
Metâliü'l-Envâr, 164
Mevâkıf, 26
Mevlânâ Haydar, 161
Mezhep, 10, 108
Miftâh, 161, 163
Miftah medreseleri, 163
Miftahu'l-Ulûm, 162, 163
Miftâhu'l-Ulûm, 163
Mihrani, 158
millet, 12
Misbah, 47, 60, 62, 163
Mısır, 65, 69, 96
Molla Câmî, 66
Molla Fenarî, 164
Molla Husrev, 29
Moskova, 58
mu'cize, 49, 68
Mu'tezile, 11, 17
Mu'avvizeteyn, 57, 69
müceddid, 25
Müçtehid, 110
Müfessirler, 49
Müftü, 57
Müftü Molla Fahreddin-i Acemî, 57
Muhammed Abduh, 21
Muhammed bin Abdülvehhâb, 100, 101
Muhammed Hamidullah, 55
Muhammed Zâhid Kotku, 14, 116
Muhammediler, 71
Muhtasar, 161, 163, 164
Muhyiddin İbn Arabî, 56
Muhyiddin-i Arabî, 50, 61, 62
muktezâ-yı hâl, 28
Müküs, 158
müsellesü'l-Gazalî, 55
musibetzedeler, 22

Müslüman, 57, 100, 122
Müslüman ve Zındıklar arasındaki Farklılıkları Ayıran Kriter, 9
Müşriklerin çocukları, 18
Mustafa Kemal, 86
Mustafa Sungur, 14, 116
Müstedrek, 54
müsteşrik, 71
müstetbeat-ı terakib, 31
Musul, 157
Mutavvel, 161, 162, 163
Müte'ahhirin, 160
Mütekaddimin, 160
müteşâbih, 31, 32
muttala, 29
müvellid-ül humuza, 37
Müvellid-ül mâ, 37

N

Nabatîce, 51
Nahiv, 28, 161
Nasîruddinin Tûsî, 164
nassın delaleti, 32
Nassın Delâleti, 35
Nassın ibaresi, 32, 33
Nassın İktizası, 36
nassın işareti, 32, 34
Nassın İşareti, 33
Necid Şeyhi, 100
Necip Fazıl Kısakürek, 16
Nesa, 160
Neşet Çağatay, 12
Nesîmî, 56
Niyazi Beki, 46, 51, 52, 68
Nüceba, 112, 113
Nukaba, 112, 113
Nur talebeleri, 13
Nur Talebeleri, 14, 116
Nurs, 12, 27

O

Ömer, 110
On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History, 74
ordu, 91
Osmanlı Devleti, 157, 158

P

Pakalın, 58
Palu, 158
Pertek, 158
peygamber, 107, 109
Peygamberler Silsilesi, 109
Peygamberler zinciri, 109
Pezdevi, 29

R

remzî mana, 69
resmî dil, 95
Resûlüllah, 110
Risale-i Nur, 9, 13, 14, 24, 39, 40, 43, 46, 56, 69, 120
Risâle-i Nur, 12, 13, 26, 116
Risâle-i Nur Külliyâtı, 43, 110
Risâletü'l-Esiriyye fi'l-Mantık, 164
Rumeli, 56, 57
Rumiyeli Nur Ali Halife, 105
Rus, 122
Ruşen Eşref Ünaydın, 86
Rusya, 123

S

sağırlar, 20
Şah İsmail, 105
Şah-ı Nakşibend, 14, 116
Şâh-ı Nakşibend, 110
Şahkulu, 105
Said Nursi, 13, 116
salâhat, 65
saltanat, 86
Şam, 100
Sâmî Efendi, 117
sancak, 157, 158
sarâhat, 69

Sarf, 28, 161
Şark, 94
Şefkat-i insaniye, 25
Şek, 10
Sekkakî, 9
selef-i salihin, 11
Semerkant, 160
Şemseddin Ahmed, 64
Şemseddin Muhammed ibn Sâlim, 59, 62
şer'î, 108
şerh, 14, 160, 161, 163, 164, 166
Şerh-i Adûd, 162
Şerh-i Feraiz, 162
Şerh-i İsagoci, 161, 164
Şerh-i Metali, 161
Şerh-i Mevakıf, 162, 166
Şerh-i Mevâkıf, 162
Şerh-i Miftah, 162
Şerh-i Şemsiyye, 161
Şerh-i Tavâli, 161
Şerhu Metâli', 164
Şerhu'ş-Şemsiyye, 164
şerî'at, 107, 117
Şeri'atçılık, 12
Seyâlkûtî, 165
Şeyh Bedreddin, 161
Şeyh Cüneyd, 105
Şeyh Haydar, 105
Şeyheyn, 116
Şeyh-ül İslâm, 64
Şeytan Kulu, 105
Seyyid Şerif, 163, 164, 166
Şia, 11
Siirt, 158
Sikke-i Tasdik-i Gaybî, 30, 39, 40, 46, 49, 58, 60, 61, 69, 70
Sincar, 157
Siyâlkûtî, 163
Sokrat, 109
şücûn, 29, 30
Süleyman Hilmi Tunahan Efendi, 14, 116
Süllem, 26
Sülûk, 114
sünnî, 10
sürgün, 122
Sürhser, 105
Suriye, 122

T

Tâhirü'l-Mevlevî, 52
Tal'at Bey, 122
tarihî birikimler, 94
Tarikatçılık, 12
tarîk-i evlâ, 36
tasavvuf, 104
tebeî mana, 33
Tecrîd-i Kelâm, 166
tefsir, 17, 29, 40, 41, 42, 43, 44, 56, 58, 64
Tefsir, 17, 28, 30, 32, 40, 44, 52, 55, 160, 162
Teftazan, 160
Teftazani, 160
Tehzîb, 161, 164
Telhîs, 161, 163
Telhîsü'l-Miftâh, 163
Telvîh, 34, 161, 162
Tenkîh, 161
Tercil, 158
teşbih, 28
Tevâfukla işâretler, 40
tevakkuf, 18, 19
te'vil, 41, 43, 58
Tevrat, 65
Thomas Carlyle, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80
tımar, 157, 158
Timur Han, 160
Tokat, 105
Türk, 12, 86, 95, 96
Türk Ordusu, 89
Türkçülük, 89
Türkiye, 123

U

Üçyüzler, 112

Ümmü'l-Kitâb, 43
usûl, 10, 41, 52, 69
usul'ul-fıkıh, 29, 32
Usul'ul-Fıkıh, 32
Usul-ü Fıkıh, 161, 162

V

Vaad, 30
va'îd, 30
Van, 157, 158
Van Eyaleti, 157
Vehhâbîleri temel inançları, 100
Vehhâbîller, 100
velâyet, 117
veli, 15, 117

Y

Yediler, 112
Yirmili, 161, 162
Yurtluk ve Ocaklık tarzındaki sancak, 158

Z

zahir, 29, 30, 31, 43
Zaho, 157
Zebur, 65